

Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii (P.R.E.T.)

Scopul general al Proiectului pentru Reforma Educației Timpurii este acela de a îmbunătăți calitatea infrastructurii sistemului de educație preșcolară și de a se adresa nevoilor de bază ale copiilor prin intermediul îmbunătățirii serviciilor, pentru a le permite acestora să-și valorifice potențialul într-un grad maxim și să îi pregătească pentru un start bun la școală și în viață.

Mai precis, P.R.E.T. urmărește:

- Să îmbunătățească infrastructura actuală a sistemului de educație timpurie pentru copiii de la 3 la 6/7 ani prin reabilitarea și dezvoltarea unităților de educație;
- Să îmbunătățească nivelul calității educației preșcolare prin perfecționarea cadrelor didactice și asigurarea unor materiale didactice corespunzătoare;
- Să eficientizeze sistemul educațional prin crearea Centrelor de Resurse pentru Educație și Dezvoltare, precum și prin dezvoltarea sistemului de management educațional al Ministerului Educației, Cercetării și Tineretului.

Proiectului pentru Reforma Educației Timpurii se va desfășura la nivel național, în toate județele României (inclusiv municipiul București) ca parte a programului mai larg de reformă a educației timpurii din România și a strategiei complexe de reformă a educației timpurii (2005 - 2011) dezvoltate de M.E.C.T.

Proiectul pentru Reforma Educației Timpurii include următoarele **componente** (direcții de acțiune):

- **Componenta 1: Reabilitarea și dezvoltarea infrastructurii**, având ca obiectiv îmbunătățirea infrastructurii celor mai defavorizate grădinițe, astfel încât acestea să ajungă la un standard minim de funcționare, precum și asigurarea spațiilor necesare unităților care au avut de suferit de pe urma procesului de retrocedare a imobilelor naționalizate.
- **Componenta 2: Formarea și perfecționarea personalului din grădinițe** (manageri, cadre didactice, asistente, administratori și alte categorii), în cadrul căreia se urmărește dezvoltarea și livrarea de programe integrate de dezvoltare profesională pentru educatori (aproximativ 35.000 de persoane), personalul de îngrijire - îngrijitori, asistenți, personal medical - (aproximativ 13.000), manageri (circa 2.500) și părinți.
- **Componenta 3: Dezvoltarea capacității sistemului de a oferi servicii de calitate** prin dotarea grădinițelor cu material didactic, jocuri educative și alte materiale necesare procesului de educație timpurie a copiilor de la 3 la 6/7 ani, înființarea rețelei de Centre de Resurse pentru Educație și Dezvoltare (CRED), înființarea unor servicii specifice pentru copiii cu vârste între 0 - 6/7 ani cu dizabilități și nevoi speciale, creșterea capacității MECT și a autorităților locale de a monitoriza, evalua și dezvolta politici educaționale.

Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului
Unitatea de Management al Proiectelor pentru Învățământul Preuniversitar

PROIECTUL PENTRU REFORMA EDUCAȚIEI TIMPURI

Consilierea în grădiniță... start pentru viață

6

Modul pentru consilieri

București
2008

Prezenta lucrare face parte din seria *Module pentru formarea și perfecționarea personalului din grădinițe* elaborată în cadrul *Proiectului pentru Reforma Educației Timpurii, Componenta 2: Formarea și perfecționarea personalului din grădinițe* cofinanțat de Guvernul României și de Banca de Dezvoltare a Consiliului Europei (BDCE).

Lucrarea a fost realizată de o echipă de consultanți ai instituțiilor care asigură în parteneriat asistența tehnică a Proiectului: *Educația 2000+ Consulting, Asociația Centrul „Step by Step” pentru Educație și Dezvoltare Profesională și Fundația Centrul Educația 2000+*.

Echipa de coordonare din partea MECT-UMPIP:

Mihaela Ionescu
Irina Velter

Echipa de coordonare din partea Asistenței Tehnice:

Monica Dvorski
Cristiana Boca
Emilia Lupu

Coordonator serie module de formare:

Cristiana Boca

Autori:

Anița Dulman, Gabriela Dumitru
Marcela Marcinschi-Călineci
Ecaterina Stativă (capitolul 6)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Consilierea în grădiniță... start pentru viață / Cristiana

Boca (coord.), Anița Dulman, Gabriela Dumitru, ... -
București: Educația 2000+, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-973-1715-17-9

I. Boca, Cristiana (coord.)

II. Dulman, Anița

III. Dumitru, Gabriela

371.121

Ilustrație copertă: Grădinița Bambi Step by Step București

Design copertă: Millenium Design Group

Layout & DTP: Millenium Design Group

Coperta și interior: Millenium Design Group

© 2008 Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului, Unitatea de Management a Proiectelor pentru Învățământul Preuniversitar București. Toate drepturile rezervate.

Consilierea în grădiniță... start pentru viață

[argument]

Am scris acest ghid pornind de la nevoile noastre de studiu, practică, autocunoaștere, sprijinire reciprocă, împărtășire de experiențe pentru eficientizarea actului de consiliere desfășurată în beneficiul clienților noștri.

Pentru selectarea reperelor teoretice am consultat lucrări ale unor specialiști recunoscuți în domeniu. Ne-am referit la câteva aspecte pe care le-am considerat ABC-ul profesiei noastre, și anume: calitățile, atitudinile, abilitățile consilierului și tehnicile utilizate în consiliere.

Consilierul orientează clientul în găsirea soluțiilor; nu le oferă, spun specialiștii în consiliere. Este un principiu pe care l-am respectat în dezvoltarea acestui modul: după sugestiile teoretice, am scris exemple de succes din practica noastră sau împărtășite de alți consilieri. În acest context, vă invităm la reflecție, la exprimarea opiniilor în ceea ce privește aspectele „soft“, ce pot apărea în activitatea de consiliere. Planurile concrete de acțiune și aplicațiile practice pot constitui puncte de pornire în realizarea intervențiilor personalizate pentru situațiile specifice de consiliere sau ocazii benefice de reflecție asupra muncii noastre cu clienții adulți sau copiii din grădinițe.

De ce consilierea în grădiniță?

- Pentru cunoașterea și dezvoltarea caracteristicilor personale, a aptitudinilor și talentelor copiilor.
- Pentru exersarea abilităților educaționale de bază: autoservire, învățare, relaționare, autocontrol, etc.
- Pentru identificarea dificultăților comportamentale, sociale emoționale și de învățare ale copiilor.
- Pentru creșterea și acordarea suportului copiilor în conformitate cu cerințele și nevoile individuale.
- Pentru exersarea și dezvoltarea responsabilității, independenței.
- Pentru informarea/ formarea părinților, familiilor, cadrelor didactice și nedidactice din grădiniță, a membrilor comunității cu privire la creșterea copiilor, depășirea situațiilor de criză și dezvoltarea rețelei de consiliere.
- Pentru adaptarea mai ușoară a copiilor la cerințele grădiniței și pregătirea pentru școală și viață.
- Pentru dezvoltarea unor programe educaționale de prevenție și intervenție timpurie.

Note

Cadrul general al consilierii

capitolul [1]

1.1. Activități desfășurate la cabinetul de consiliere

Conținutul domeniului consilierii îl constituie funcționalitatea și dezvoltarea optimă a persoanei, promovarea sănătății și a stării generale de bine, învățarea eficientă și durabilă, orientarea școlară și activitatea profesională.

Subiecții activității de consiliere sunt persoane (copii, membri ai familiilor copiilor, personal didactic și nedidactic al grădiniței, reprezentanți ai comunității), grupuri de copii, părinți, cadre didactice, specialiști, cuplu/ familie, organizații, categorii specifice (persoane cu cerințe educaționale speciale, cum ar fi: copii cu dizabilități, copii supradotați etc., reprezentanți ai unor instituții), care beneficiază de una sau mai multe forme de consiliere (consiliere în situații de criză, remedială, preventivă sau pentru dezvoltare).

Activitățile desfășurate la cabinetul de consiliere sunt:

- consilierea individuală a copiilor, a părinților și a cadrelor didactice în probleme legate de cunoaștere/ autocunoaștere, de adaptare a copiilor la cerințele grupei și ale grădiniței, de optimizare a relațiilor copil-copil, copil-educatoare, grădiniță-familie, grădiniță-comunitate locală, cu scopul prevenirii și diminuării factorilor care conduc la eșec în adaptare, formare, dezvoltare, învățare și la tulburări ale comportamentului copiilor;
- consilierea familiei și a părinților pentru prevenirea și diminuarea stărilor de disconfort psihic în probleme legate de evoluția copilului;
- observarea și testarea psihologică a copiilor;
- elaborarea de programe de intervenție personalizată pentru copiii cu CES, în vederea orientării lor pentru debutul școlar;
- organizarea și susținerea de sesiuni/ activități/ întruniri de formare continuă pentru personalul didactic și nedidactic al grădiniței și pentru părinți, pe teme ce urmăresc prevenția, reducerea riscurilor și rezolvarea unor situații de criză;
- elaborarea de studii și comunicări științifice, acordarea de sprijin metodic educatoarelor în efectuarea activităților de consiliere, dezvoltarea și coordonarea unor programe educaționale.

1.2. Caracteristici ale consilierii psihopedagogice

- presupune o relație de colaborare între consilier și cel consiliat, o intervenție de durată scurtă sau medie;
- este proactivă, în sensul că se focalizează pe activități de prevenire a comportamentelor problematice sau indezirabile ale clientului, pe îmbunătățirea unor aspecte din viața lui, cum ar fi comunicarea eficientă adult-copil, imaginea de sine, respectarea regulilor, integrarea în grup a copiilor cu CES, disciplina pozitivă, modalități de a face față stresului etc.;
- se ghidează după anumite teorii și după metode specifice domeniului (abordarea cognitiv-

- comportamentală, abordarea umanistă, abordarea psiho-dinamică etc.)
- este eclectică, din punct de vedere al procedurilor de intervenție, pentru că integrează și aplică principiile și strategiile specifice mai multor orientări teoretice, în funcție de problema clientului, pregătirea și stilul consilierului;
 - este formativă, vizând mai ales prevenția unor comportamente neadaptative și învățarea acelor strategii care să faciliteze adaptarea eficientă la situațiile de viață;
 - este informativă, deoarece furnizează clientului datele necesare pentru a lua decizii informate și responsabile;
 - este suportivă, oferind clientului cadrul adecvat pentru a-și exprima emoțiile, conflictele, dilemele legate de sine, lume, trecut, prezent sau viitor;
 - este un proces ce facilitează identificarea resurselor proprii clientului pentru adaptarea la mediu și de soluționare a situațiilor problematice și potențează validarea resurselor clientului în lumea reală;
 - implică principiul dezvoltării personale, astfel încât cei care participă la procesul de consiliere, specialiști sau clienți, vor „accesa” multiplele resurse ale personalității lor: calități, puncte tari, puncte slabe, interese, aptitudini, abilități, aspecte de îmbunătățit, strategii de a face față conflictelor etc.;
 - abordează emoțiile, cognițiile și comportamentele care împiedică dezvoltarea și adaptarea optimă a persoanei la cerințele cu care se confruntă.

Informațiile privind aceste aspecte pot fi popularizate în rândul beneficiarilor prin diverse materiale informative într-un format atractiv, cum ar fi: pliante, afișe, postere, fluturași, prezentări Power Point, cărți de vizită, semne de carte, broșuri, ecusoane etc.

Exemple de texte pentru promovarea consilierii

- „Cabinetul de consiliere este aici pentru dumneavoastră: părinți, educatoare, specialiști care căutați parteneri de discuție în intenția de a crește copii fericiți, de a deveni mai bine pregătiți, mai pricepuți, mai buni, mai înțelegători!”
- „Împărtășim cu sinceritate, ascultăm cu respect, sugestiile celorlalți, fără suspiciuni și rețineri, adresăm întrebări care ne frământă, căutăm răspunsuri și acceptăm păreri pentru a găsi cele mai bune soluții în creșterea, îngrijirea și educarea copiilor noștri, pentru că fiecare dintre ei merită ce este mai bun și mai frumos.”
- „Nu suntem singuri, când avem o problemă! Prin discuții cu ceilalți, care au sau nu o problemă asemănătoare, găsim mai ușor rezolvarea. Ne ascultăm unii pe ceilalți, comunicăm deschis, învățăm, schimbăm idei, ne cunoaștem mai bine copiii și pe noi înșine, cunoaștem mai bine grădinița și educatorii.”

Exercițiu

Alegeți modalitatea cea mai potrivită pentru promovarea serviciilor de consiliere în context local!

- Găsiți cât mai multe modalități de promovare a activității de consiliere.
- Creați un poster/ afiș despre activitatea de consiliere.
- Inventati un slogan prin care să atrageți cât mai multe persoane pentru participarea la activități de consiliere.
- Elaborați un pliant în care să evidențiați importanța activității de consiliere pentru grădiniță.
- Realizați o prezentare Power Point pentru părinți despre serviciile de consiliere.
- Amenajați un perete din grădiniță specific pentru activitatea de consiliere.
- Explicați, pe scurt, atitudinea față de copiii cu CES.

1.3. Calități ale consilierului

- Este bine pregătit profesional;
- Este cald și comunicativ;
- Este sensibil la emoțiile celuilalt;
- Este analitic/ sintetic;
- Dovedește toleranță pentru diversitate;
- Îi plac oamenii;
- Este creativ, realist, flexibil;
- Manifestă capacitate de autocontrol;
- Are simțul umorului;
- Este motivat pentru activități de dezvoltare personală.

1.4. Abilitățile consilierului

Abilitățile consilierului sunt: ascultarea activă, observarea clientului, focalizarea, confruntarea, furnizarea de informații.

1. Ascultarea activă presupune concordanța între limbajul verbal și nonverbal, folosirea răspunsului minimal, reflectarea sentimentelor, parafrizarea, sumarizarea, formularea întrebărilor.

(*Consiliere psihologică*, Centrul „Expert“, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca).

În acest context, consilierea copiilor presupune o cunoaștere profundă a particularităților de vârstă și individuale, experimentarea unor strategii de consiliere specifice, precum și adaptarea comportamentului și atitudinilor consilierului la aceștia. În manifestarea ascultării active, ținem seama de stadiul de dezvoltare a limbajului și de achizițiile exprimării nonverbale, urmărind cu atenție ceea ce spune, ceea ce face copilul pentru a-i transmite mesajul că ne interesează și este important ceea ce relatează.

De exemplu, dacă intervenția are loc în sala de grupă, nu deranjăm copilul în timp ce se joacă, ci ne integrăm firesc în jocul lui, fără a-l stânjeni. Dacă stă pe covor și construiește, ne așezăm lângă el, încercând să-i imităm poziția, într-un mod natural și confortabil. Putem intra în jocul lui, îl rugăm frumos să ne permită să construim și noi. Astfel îl învățăm cum să intre în jocul altor copii, într-un mod politic. Îi observăm reacția atunci când un alt copil îi cere o jucărie, cum se bucură, cum se înfurie și-i oferim sugestii de exprimare nonverbală. De asemenea, în consilierea părinților, dacă un părinte povestește despre întâmplările negative prin care trece la locul de muncă, nu-l vom întrerupe, spunând că nu este relevant pentru ceea ce se întâmplă copilului la grădiniță, ci manifestăm deschidere în exprimarea situației.

Este importantă **adaptarea tonului și a ritmului de vorbire**, la modul de comunicare al clientului **deoarece vocea** este un instrument care comunică emoțiile/ sentimentele pe care le avem față de o persoană. Solicitățile formulate pe un ton plăcut și ferm în același timp, dar în nici un caz amenințător sau milos, invită la comunicare deschisă.

Vocea noastră este un instrument care comunică emoțiile/ sentimentele pe care le avem față de o persoană, de aceea este importantă adaptarea tonului și a ritmului nostru de vorbire, la modul de comunicare al clientului. De exemplu, când un copil vorbește încet sau foarte repede, încercăm să-i răspundem în aceeași manieră sau, cu alte cuvinte, să comunicăm într-un mod natural, firesc, adaptat situației. Astfel evităm întreruperea clientului atunci când ne spune ceva.

Durata și intensitatea **contactului vizual** sunt importante deoarece au impact asupra stării de confort a clientului. Copiii mici se joacă și vorbesc în același timp, preocupați de jocul lor, fără să se uite la consilier. Pentru a le capta privirea și, implicit, atenția pentru activitatea de consiliere, consilierul îi imită, folosește răspunsul minimal, încurajează spontaneitatea, paralimbajul comprehensiv (mimica, privirea, accentul, timbrul și tonul vocii etc.). Unele persoane se simt incomodate de o privire prea insistentă și atunci este importantă adaptarea la „felul de a fi“ al clientului.

Uneori, clientul are o privire ezitantă, menține puțin timp contactul vizual, își schimbă des poziția atunci când relatează ceva. Poate fi un indiciu că subiectul despre care vorbește este unul dificil pentru el și simte nevoia e a fi ajutat în expunerea problemei. Răspunsul, chiar minimal, încurajarea sub formă nonverbală (a da din cap, atingeri, zâmbet) dar și verbală, interjecții („Aha!“, „Hmm!“ „Înțeleg, știu ce vrei să spui!“), ajută vorbitorul să continue, îl asigură că este ascultat cu atenție, înlesnește comunicarea,

deschide și menține dialogul.

În consilierea copiilor această abilitate are o importanță sporită deoarece copiii au un vocabular redus și fluentă scăzută. De exemplu: Copilul: *Totdeauna când vin la grădiniță, nu-mi place că trebuie să mă culc de amiază!* Consilierul: *Hmm, înțeleg ce vrei să spui! Nu-ți place să dormi după-amiază!*

Reflectarea sentimentelor este o abilitate cheie în consiliere deoarece îl ajută pe client să exprime ceea ce simte și să se confrunte cu problema, cu emoțiile, nu să le evite. În prima fază a consilierii e important să identificăm emoțiile clientului, să le exprime, să le conștientizeze, să explicăm și să clarificăm împreună emoțiile pe care le trăiește la un moment dat. Validarea emoțiilor înseamnă recunoașterea acestora și este esențială înainte de a face orice intervenție. De exemplu:

- Dacă îi spunem clientului *ești foarte trist*, îl vom determina să se focalizeze pe durerea sa, să povestească despre emoțiile negative, iar trăirea emoțiilor, deși dureroasă, are funcție cathartică și este important să intervenim în acest sens în procesul de consiliere. Unii copii spun direct ceea ce simt: *Sunt supărat pe prietenul meu!*. Pentru cei care vorbesc mai puțin despre ceea ce simt sau pur și simplu se cufundă în lumea lor, consilierul poate adresa o întrebare închisă pentru a clarifica ceea ce simte clientul: *Ești cumva supărat pe prietenul tău, că nu a vrut să-ți împrumute cuburile?*
- Când consilierul spune: *Ești furios sau pari foarte supărat!*, copilul reacționează agresiv: aruncă mingea cu care se joacă sau lovește păpușa. Reacția de răspuns agresivă confirmă ipotezele situației respective, deoarece copilul exteriorizează ceea ce simte. În demersul de consiliere, îl putem susține și încuraja în achiziționarea unor modalități adecvate de exprimare a furiei.

Reflectarea se poate realiza și cu ajutorul unor jucării, marionete, personaje imaginare, personaje din povești sau desene animate, personaje din viața reală, simboluri. Copilul redă emoțiile personale prin raportarea la cele trăite de personajele-jucărie. Nu-l forțăm să recunoască faptul că aceste emoții îi aparțin. De exemplu, clientul dezvoltă un joc de rol, prin folosirea propriilor jucării sau a marionetelor, în care el este pe rând, copilul, mama sau tatăl. Personajul copil spune: *Tot timpul îi spun lui tata să mă ducă la circ, dar nu vrea.* Consilierul: *Hmm... jucăria pare să fie foarte supărată pentru că n-o duce tata la circ.*

Foarte important

Este de dorit să se folosească un vocabular pe care copilul îl înțelege: cuvinte simple, adaptate nivelului de comunicare, dezvoltării emoționale, particularităților vârstei și caracteristicilor individuale.

La vârsta de 3 ani, copilul distinge emoțiile pozitive de cele negative prin bine sau rău.

La 5 ani, identifică și denumește tristețea, furia, teama și bucuria.

La 6 ani, folosește cuvintele pentru emoții ca „surpriză” și „dezgust”.

Parafrazarea presupune reformularea celor spuse de client, atunci când dorim să ne asigurăm că am înțeles bine ceea ce acesta transmite. Uneori, un consilier începător sau lipsit de experiență, sau chiar adulții din mediul apropiat al copilului evaluează sau interpretează ceea ce a spus acesta. Parafrazarea înseamnă să nu evaluezi și să nu interpretezi răspunsurile date. Copilul poate spune că prietenul lui nu se mai joacă cu el și de aceea nu-l mai iubește, iar adultul îi răspunde că i se pare, ceea ce reprezintă o judecare a mesajului și a persoanei. De dorit este un răspuns precum *Te cred că ești trist*. Iată un exemplu: Copilul: *De fiecare dată, mama promite că-mi va cânta „Nu-mi e frică de Bau-Bau”, dar uită, spune că are treabă!*

Consilierul: *Din ce spui, înțeleg că ești supărat pe mama ta pentru că promite ceva și nu respectă promisiunea dată.*

Sumarizarea constă în rezumarea, din când în când, a informației furnizate de client. Pentru a evita confuziile legate de povestirile făcute în ședințele de consiliere, sumarizăm, pentru a clarifica și organiza afirmațiile. Clienții dobândesc astfel o imagine mai clară asupra problemele lor și au posibilitatea de a găsi soluții. Specialiștii spun că sumarizarea este utilă atunci când consilierul dorește:

- să încheie sau să înceapă ședința;
- să concluzioneze;
- să facă trecerea spre o altă temă;
- să „fixeze” clientului mai bine lucrurile discutate.

Iată un exemplu:

Hai să vedem... ședința trecută, mi-ai spus că ești supărat pe prietenul tău. Mai ești supărat? sau Din tot ceea ce mi-ai spus până acum, înțeleg: nu-ți place la grădiniță, tu crezi că doamnei educatoare nu-i place de tine și nu te înțelegi bine cu ceilalți copii. Am înțeles corect?

Formularea întrebărilor ne ajută să verificăm dacă am receptat corect mesajul și să-l asigurăm pe client că suntem interesați de ceea ce ne spune. Pe de altă parte, aflăm mai multe detalii despre problema cu care se confruntă clientul, explorăm mai profund situațiile (*Poți să-mi povestești despre ultima dispută sau ceartă pe care ai avut-o cu ...?*) sau clarificăm unele aspecte din ceea ce ne spune acesta (*Poți să-mi spui mai multe despre ceea ce face colega ta la centrul de Arte și te enervează?*)

Tipuri de întrebări:

- **Întrebările închise** sunt cele care conduc la răspunsuri de tipul *da* sau *nu*: *Te-ai supărat?* sau răspunsuri care oferă foarte puține informații (*Spune-mi, îți place jocul sau nu? Lucrezi deja la computer? Dormi după amiază? Ți-e dor de tati? Cu cine ai venit la cabinet? Câți ani ai? Îți place la grădiniță?*). Aceste întrebări se folosesc atunci când dorim să obținem unele informații concrete sau atunci când clientul are dificultăți în a se exprima. Utilizarea întrebărilor închise poate duce la următoarele probleme: discuția se încheie prematur, clientul nu poate dezvolta subiectul, nu se simte liber, ci limitat în a răspunde deschis la întrebări așa cum dorește. Atenție la folosirea întrebărilor închise, pentru că necesită grijă în dozarea lor, pentru a nu perturba procesul de consiliere, care înseamnă în principal deschiderea comunicării.
- **Întrebările deschise** ajută la explorarea conținutului problemei și emoțiilor specifice. Acestea permit clientului să vorbească despre lucrurile importante pentru el și nu despre ceea ce consideră consilierul că ar fi mai important. Astfel de întrebări pot fi: *Cum te simți? Ce poți să-mi spui despre educatoarea ta? Ce înseamnă mami pentru tine? Ce vrei să-mi spui despre iepuraș, jucăria ta preferată?*. Astfel, răspunsurile clienților sunt mult mai bogate din punct de vedere informațional, mai ales în cazul copiilor, deoarece ei evită să vorbească despre problemele personale. O capcană a întrebărilor deschise este că s-ar putea ca acestea să-l determine pe client să devieze de la subiect, deoarece consilierul solicită prea multe detalii.
- **Întrebarea „De ce?”**. Se practică evitarea adresării întrebării *De ce?* deoarece determină clientul să găsească scuze sau raționalizări ale comportamentului său. Dacă un copil spune *Sunt supărat!*, nu-l întrebăm *De ce?*, îl putem aborda astfel: *Pari supărat! Hai să vorbim mai mult despre ceea ce te supără!*

Foarte important

De multe ori, copiii sunt puși de către adulți în situația de a răspunde la multe întrebări. Ca răspuns la această presiune, mulți copii dau răspunsuri în concordanță cu așteptările adulților. Ședința de consiliere poate să se asemene cu un interogatoriu dacă „supunem” copilul unui tir de întrebări, aspect care nu este tocmai agreat de acesta. Dacă sunt folosite în mod corect, întrebările facilitează identificarea și clarificarea informațiilor furnizate de copil și evident găsirea soluțiilor.

2. Observarea este abilitatea de a culege informații relevante, de a identifica incongruențele, prin analiza comportamentului verbal și nonverbal al clientului.

- **Comportamentul verbal** poate evidenția tendința clienților de a repeta și de a pune accentul pe cuvintele care au legătură cu problema lor. În consilierea copilului preșcolar, este important să știm că la 3 ani copiii reușesc să înțeleagă faptul că anumite emoții sunt legate de anumite evenimente, iar la 5 ani conștientizează cauzele comportamentului propriu. Există cazuri în care copiii au probleme de vorbire, ceea ce-i determină să se simtă frustrați de faptul că nu pot comunica, să se bâlbâie, să facă pauze sau să comunice mai mult nonverbal.
- **Comportamentul nonverbal** se referă la contactul vizual sau limbajul ochilor, expresiile feței, gesturi, mișcări, poziții, contactul fizic. Expresia facială reflectă ceea ce simte clientul la un moment dat, dar și transpirația, înroșiri și încordări ale feței, dilatări ale pupilei, un zâmbet care nu se potrivește într-un context, modificări ale ritmului respirației etc. Expresia facială reflectă emoții ca: bucuria, surpriza, frica, supărarea etc. Este nevoie de precauții în formularea unor concluzii pe baza comportamentului nonverbal, deoarece anumite manifestări sunt determinate cultural, sunt în mare măsură inconștiente,

se constituie din achiziții dobândite prin imitație. Specialiștii afirmă că brațele și picioarele încrucișate exprimă „închiderea” clientului, atunci când se simte inconfortabil sau când nu dorește să vorbească despre un subiect, iar alternarea rapidă a contactului vizual sau ezitarea în vorbire, exprimă starea de confuzie.

Foarte important

În consilierea copilului, un mod eficient de conceptualizare sau identificare a cauzelor ce determină un anumit comportament este observarea copilului în timp ce se joacă cu obiectele puse la dispoziție. Astfel vom putea sesiza aspecte referitoare la abilitățile motorii, la abilitățile emoționale și sociale, la funcționarea intelectuală.

- **Abilitățile motorii.** Observăm nivelul de activitate al copilului (dacă stă, sare, fuge, se plimbă, dacă e flexibil în mișcări), dacă e inhibat în exprimarea comportamentală (copiii anxioși au dificultăți de control a respirației), dacă este liniștit sau agitat, agresiv, ușor distructibil, prezintă gesturi stereotipe etc.
- **Abilitățile emoționale și sociale.** Observăm nivelul de dezvoltare a abilităților de exprimare emoțională, modificări ale trăirii emoționale pe parcursul consilierii, conștientizarea acestor stări și a nivelului de reactivitate emoțională. Este important să observăm reacția copilului atunci când dorim să interacționăm cu el: dacă este un copil afectuos și dependent de interacțiunea cu adultul, care este răspunsul copilului la contactul fizic, dacă are limite adecvate (ia lucruri fără a cere voie, vrea să fie luat în brațe, evită contactul fizic), manifestă tendințe de abordare evitativă (manifestă inițiativă și apoi așteaptă indicații).
- **Funcționarea intelectuală.** Pentru copiii cu vârsta cuprinsă între 4 și 7 ani, un indicator al funcționării intelectuale poate fi obținut prin angajarea copilului în sarcini specifice cum ar fi rezolvarea de puzzle, numirea părților corpului sau identificarea culorilor. Pentru a obține informații despre nivelul de dezvoltare cognitivă a copilului, corelăm datele obținute la aceste sarcini cu vârsta cronologică pe care o are copilul. În timpul jocului, prin observare, constatăm dacă acesta este adecvat vârstei din punct de vedere al creativității, sau stereotip, repetitiv, limitat, infantil, (în mod repetat copilul pune și scoate figurinele dintr-o cutie, fără a face nimic altceva). Mai putem observa calitatea jocului, dacă este orientat spre scop sau dacă urmează o anumită ordine și intensitatea stării afective a copilului în timpul jocului.

(Consiliere Psihologică, Centrul Expert, Universitatea Babeș Bolyai)

Copiii cu cerințe educative speciale (intelectuale, senzoriale, motorii), de cele mai multe ori, au dificultăți în abordarea jocului, în relația cu ceilalți copii. Astfel că ei se joacă mai mult singuri, în liniște, în lumea lor. Jocul este mai sărac în acțiuni și nu se poate prevedea direcția spre care evoluează. Ei nu verbalizează, jocul se desfășoară după o schemă simplistă și rămâne deseori la stadiul de mănuire a obiectelor. Prin observarea copilului în timpul jocului se obțin date relevante despre starea lui de sănătate fizică și modul în care aceasta influențează afectivitatea, relaționarea cu ceilalți copii.

Copiii supradotați au un nivel de implicare superior celorlalți copii. De aici, apar incongruențele: izolare, însingurare, ceilalți copii nu se mai joacă cu ei. Jocurile pe care le au la grădiniță sunt „depășite”, vor ceva mai „sophisticat”, iar dacă varianta nu există, se plictisesc.

Majoritatea copiilor au interese conturate în direcția jocului. Este important să observăm reacția copilului atunci când dorim să interacționăm cu el, dacă este un copil afectuos și dependent de interacțiunea cu adultul, care este răspunsul copilului la contactul fizic, dacă are limite adecvate. Unii copii pendulează între inițiativă și indicații, manifestă tendințe de evitare, lipsă de încredere în sine și în capacitatea de a rezolva singur o problemă.

Identificarea incongruențelor reprezintă, de cele mai multe ori, primul pas în a-i sprijini pe clienți să-și conștientizeze problema. Stările de confuzie sau cele conflictuale sunt de multe ori motivul pentru care clienții au nevoie de consiliere și se datorează faptului că realitatea este percepută diferit de felul în care se prezintă de fapt. Observarea atentă a comportamentului verbal și nonverbal relevă informații despre incongruențele sau contradicțiile dintre mesajele verbale și cele nonverbale, precum și despre modul în care afectează gradul de credibilitate a comunicării. De exemplu: comportamentul nonverbal îl contrazice pe cel verbal. Mama spune consilierului: *Nu mă afectează dacă fetița mea nu respectă regulile la grădiniță!*, dar în acest timp, bate din picior, ține brațele încrucișate, este ușor nervoasă.

Exercițiu

Identificați contradicțiile din mesajele următoare. Le întâlniți în grădiniță? Cum le contracarați? Comentați greșelile și transformați mesajele.

- *Îmi iubesc copilul, dar uneori îl cert și chiar primește câte o pălmuță!* (Ce spune și ce face.)
- *Ce mai, am un băiat minunat: deștept, frumos cu desăvârșire, dar îmi iese din cuvânt, nu mă ascultă deloc!* (două afirmații)
- *Sunt mulțumit de ajutorul fraților și surorilor, dar copilul nu mai are nici o regulă! Îi fac toate poftele.* (două moduri de gândire)
- *Sunt foarte îngrijorată, copilul meu face numai năzbâtii.* (În acest timp, clientul zâmbește.)
- *Da, da, te înțeleg!* (Dar consilierul are pe față o grimasă dezaprobatoare: feedback verbal și nonverbal.)
- *Aș vrea mult să vin la Școala Părinților, dar tocmai am aflat că începe sâmbătă și eu nu am timp.* (dorință și situație)

3. Confruntarea constă în identificarea și conștientizarea discrepanțelor, în asistarea clientului pentru a găsi soluții la problema cu care se confruntă. Anumite credințe acționează ca bariere în calea schimbării. Se bazează pe ascultarea activă, pe reflectarea empatică a emoțiilor/ sentimentelor, pe sumarizare și parafrazăre. Rezistența exercitată de credințe și convingeri îl împiedică să-și înțeleagă problemele. Este important să evităm judecarea clientului, propriile lui credințe și convingeri.

4. Focalizarea presupune direcționarea conversației cu clientul spre aspectele pe care le considerăm importante pentru consiliere. Atunci când clientul evită să vorbească despre un subiect, spune multe deodată, sare de la una la alta. Focalizarea vizează emoțiile clientului: *Teo, pari nervos și neliniștit! Ai putea să-mi spui mai multe despre ceea ce simți acum?* De asemenea, vizează problema: *Spune-mi mai multe despre bătaia pe care ai avut-o cu...?* sau relațiile cu ceilalți: *Cum crezi că-i afectează pe membrii familiei faptul că...? Cum crezi că se simt ceilalți copii când le strici construcția?*

Foarte important

De cele mai multe ori, clienții vin la consiliere datorită intensității emoțiilor pe care le provoacă o situație, cărora sunt nevoiți să le facă față, dar le lipsesc abilitățile de rezolvare a situațiilor problematice. Arta în consiliere constă în identificarea emoțiilor clientului față de o situație. De aceea, tendința consilierului se focalizează pe modul în care o problemă îl afectează pe client și mai puțin pe date cantitative sau pe fapte.

5. Furnizarea de informații este abilitatea de a folosi ceea ce spune clientul cu scopul de a arăta acestuia că este înțeles, de a recunoaște resursele, punctele tari, de a marca aspectele importante dintr-o activitate. În funcție de acuratețea informațiilor primite de la client, consilierul va oferi acestuia mesaje corecte care-l vor ajuta să găsească soluții la problema cu care se confruntă. Folosirea afirmațiilor în furnizarea de informații dă posibilitatea clientului să-și conștientizeze anumite stări, să-și exprime o anumită emoție, să exploreze un anumit aspect al comportamentului său, să se focalizeze pe situația prezentă.

Situații posibile	Modalități de oferire a informațiilor
Copilul se simte bucuros.	<i>În situația ta, dacă aș fi fost, m-aș fi bucurat la fel de mult.</i>
Copilul își învinge frica de întuneric.	<i>Ai fost foarte curajos, că ai dormit singur în camera ta!</i>

Copilul are dificultăți în alegerea jucăriilor.	<i>Nu știi cu ce să te joci? Dacă vei căuta cu atenție în cutia de jucării, fără grabă, este posibil să te hotărăști!</i>
Copilul nu respectă regulile și nu se integrează în grupă.	<i>Simți că este dificil să te înțelegi cu ceilalți copii. Este dificil să învățăm să ne respectăm unii pe ceilalți. Suntem diferiți. Și mie îmi place să...</i>
Copilul acoperă cu o pânză colorată maimuțica.	<i>Mă întreb dacă îi este frig, sau se teme de ceva, se ascunde ca să nu fie prinsă.</i>

În furnizarea de informații, de fiecare dată, este important:

- să folosim un limbaj pe înțelesul clientului;
- să folosim un ton plăcut, dar ferm;
- să evităm formulările ambigue;
- să transmitem informații corecte despre cunoștințele, atitudinile și abilitățile clientului;
- să explorăm împreună cu clientul alternativele unei probleme fără a-i oferi soluții (nu oferim sfaturi);
- să sprijinim clientul să caute singur informații și să le evalueze critic;
- să analizăm și modificăm împreună cu clientul informațiile incorecte deținute de acesta.

Feedbackul, ca modalitate de furnizare a informațiilor, susține comunicarea dintre consilier și client.

În cadrul feedbackului, pentru a avea succes, este necesar să ne focalizăm pe progresele clientului, oricât de mici ar fi, și nu pe defecte.

În acordarea feedbackului, este de dorit să respectăm câteva cerințe:

- să se focalizeze pe aspectele pozitive;
- să se ofere imediat după ce comportamentul a fost efectuat, nu după o perioadă de timp;
- să se adreseze comportamentului și atitudinilor clientului și nu persoanei în general, vizându-le pe cele care pot fi schimbate;
- să se centreze pe un comportament specific și nu pe unul general;
- să ofere alternative de comportamente;
- să fie constructiv, descriptiv, și nu evaluativ sau critic.

Rețineți

Să evităm judecățile de valoare!
Dacă un copil desenează o casă, spunem: *Văd că ai desenat o casă!*, nu o judecată de valoare, cum ar fi: *Ce casă mare și frumoasă ai desenat!*

Exerciții

1. Comentați abilitățile pe care le aveți în consiliere. Alegeți un aspect pe care doriți să-l îmbunătățiți. Ce plan de acțiune propuneți?

Abilități	Puncte tari	Puncte slabe
Ascultarea activă		
Observarea		
Focalizarea		
Confruntarea		
Furnizarea de informații		

2. Aplicați abilitățile de consiliere în următoarele situații:

- De fiecare dată când vine dimineața la grădiniță, copilul plânge, se trânteste pe jos. Repetă că nu-i place și că vrea acasă.
- Unul dintre copiii din grupa mijlocie este retras. Puțini copii vorbesc cu el. Uneori ceilalți îi acordă atenție, dar numai ca să fie luat în râs, i se spune Șchiopu. Are o dizabilitate motorie.
- Băiețelul din grupa mare a bătut din nou pe colegii din echipa Albinuțele, pentru că nu a câștigat echipa lui. Este foarte furios când nu câștigă o competiție.
- O fetiță cu sindrom Down nu este acceptată de conducerea grădiniței.

1.5. Atitudini ale consilierului

Acceptarea necondiționată vizează persoana ca ființă umană, nu convingerile sau comportamentele sale personale, având în vedere că acceptăm clientul și nu comportamentul său (faptul că părintele a dat câteva palme copilului). Este diferită de neutralitate, ignorare, milă sau toleranță. Nu este echivalentă cu aprobarea oricărui comportament. Prin acceptarea necondiționată, oferim un model de relaționare pentru cei consiliați care vor învăța să se accepte pe ei înșiși, așa cum sunt, „și cu bune și cu rele”. Este important ca valorizarea copiilor să fie apreciată indiferent de gen, etnie, religie, nivel de dezvoltare cognitivă, tip de dizabilitate, statut socioeconomic al familiei, performanțe obținute, comportamente.

Foarte important

Evitați judecățile despre ceea ce spune sau face clientul (*Cum ai putut s-o desenezi pe Maria pe față?*) sau afirmațiile de tipul: *Sunt de acord cu...*, *Este bine că...!* Cu alte cuvinte: „Fii blând cu omul și dur cu problema!”, spune G. Egan.

Exerciții „Acceptarea necondiționată”

1. Dezbateți următoarele întrebări:

- Care sunt consecințele acceptării necondiționate?
- Cum apreciați legătura dintre respectarea unor reguli și acceptarea necondiționată?
- În ce moduri vă puteți manifesta acceptarea necondiționată față de integrarea în grădiniță a unui copil cu CES?
- Ce obstacole există în dezvoltarea acceptării necondiționate?

2. Transformați mesaje de neacceptare în mesaje care să reflecte acceptarea necondiționată:

- Cel mai bine este să faci așa...
- Nu te necăji, nu este nici o problemă...
- Ceea ce este cel mai potrivit pentru tine acum, este să...
- Neapărat, trebuie să...
- În tot ce spui, sunt de acord cu tine...
- De ce ai procedat așa...?
- Nu-mi place cum te porți, trebuie să faci așa, ca să...
- Ce greșală mare ai făcut!

3. Ce opinii aveți față de echipa managerială a unei grădinițe care afirmă: „Acceptăm copiii cu CES, dar nu mai avem locuri.” Ce atitudini și măsuri concrete de intervenție are un consilier?

4. Realizați caricaturi pe tema acceptării necondiționate.

Congruența înseamnă adecvarea comportamentului, convingerilor, emoțiilor și valorilor unei persoane și definește autenticitatea modului în care ne comportăm. Este esențială în construirea relației de încredere a clienților. Lipsa congruenței face comunicarea să nu aibă veridicitate și consistență. Introduce elemente de confuzie.

Foarte important

Evitați exprimarea unor convingeri și idei în care nu credeți cu adevărat deoarece nepotrivirile dintre ceea ce simțim, gândim și spunem sau facem, se vor transpune în comportamentul nostru verbal sau nonverbal și vor fi ușor de sesizat de ceilalți.

De exemplu, părintele, de etnie romă, ne povestește despre respingerea copilului său de către alți părinți din grupă. În acest timp, ne gândim că nici noi nu suntem foarte siguri că acceptăm ca cineva din familia noastră, să fie în aceeași grupă cu acest copil.

Exercițiu „Congruența”

Cum credeți că se va simți copilul? Comparați răspunsurile.

Copilul: Sunt foarte supărat pentru că părinții mei sunt tot timpul plecați de acasă: tata pleacă mereu cu tirul, iar mama vine acasă doar seara. Aș vrea să stea mai mult timp cu mine. Mi-a fost rușine când ceilalți au râs de mine!

Consilierul: Da, e tare neplăcut că părinții nu pot petrece mai mult timp cu copiii! (În acest timp, se gândește că iar a întârziat la antrenamentul de înot al copilului și se uită la ceasul din perete.)

Dați exemple de alte „incongruențe” pe care le-ați trăit în viața profesională din perspectiva relației cu clienții sau pe care le-ați observat la alți specialiști.

Empatia este abilitatea de „a fi în pielea celuilalt”, de a ne transpune în locul altei persoane și de a înțelege modul în care aceasta gândește, simte și se comportă. Empatia se manifestă prin ascultare activă, comunicare verbală și nonverbală, prin utilizarea întrebărilor deschise care facilitează comunicarea (*Ai putea să-mi spui mai multe despre cum v-ați jucat atunci?*). Atitudinile, mimica, tonul vocii, privirea trebuie să fie convergente în ceea ce privește înțelegerea spuselor celuilalt. Ele facilitează empatia.

Foarte important

Evitați moralizarea clientului, întreruperile dese, abuzul de sfaturi, judecarea, întrebările închise care blochează comunicarea (*De ce?*). Atenție la distincția empatie-proiecție (*Știu ce simți, mi s-a întâmplat și mie!*), compasiune (*Este cumplit!*), identificare (presupunerea greșită că persoana consiliată simte ca și noi într-o situație similară)!

Exercițiu „Empatia”

Scrieți un răspuns empatic. Comparați răspunsul dat cu cele scrise de ceilalți colegi/colege.

Copilul: Mi-a fost rușine când ceilalți au râs de mine!

Consilierul:

Argumentați relația simpatie–antipatie–empatie. Ce criterii de analiză propuneți? Dați exemple, mai ales în relația copiilor cu CES: copii de diferite etnii, copii cu deficiențe de limbaj, copii din medii defavorizate, copii supradotați etc.

Colaborarea presupune încurajarea și ghidarea clientului pentru găsirea de soluții la problemele identificate. Prin colaborare și cooperare, consilierul ajută clientul să înțeleagă strategiile folosite, de ce a acționat așa și nu în alt mod, adică mecanismele care au declanșat emoțiile, gândurile și comportamentele.

Exercițiu „Colaborarea”

Care sunt rolurile consilierului din perspectiva colaborării, ca atitudine, în luarea deciziilor de dezvoltare personală?

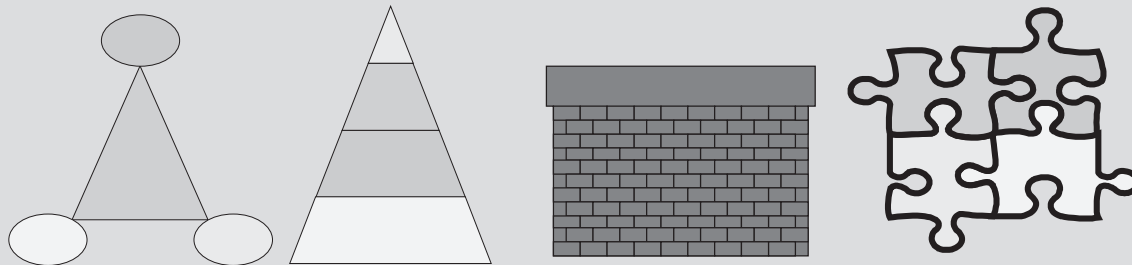
• dictator	• expert	• judecător
• partener	• catalizator	• doctor
• îndrumător	• facilitator	• sfătuitor

Creați un catren în care să evidențiați rolurile consilierului.

Gândirea pozitivă, responsabilitatea, respectul, sunt alte atitudini care concură la punerea în practică a principiilor fundamentale ale consilierii la îndeplinirea obiectivelor propuse și a planurilor de acțiune care să abilitzeze copiii să învețe să gestioneze conflictele cu care se confruntă.

Exercițiu „Piramida consilierii”

Realizați o schemă sintetică a abilităților și atitudinilor în consiliere, prin alegerea și completarea unei imagini-metaforă de mai jos.

Note

Când și pentru ce probleme e nevoie de consiliere

capitolul [2]

Toate persoanele au nevoie de sprijin, ajutor și îndrumare pe parcursul procesului de creștere și dezvoltare a personalității. Identificăm în acest sens, două situații: cea în care clienții sunt sprijiniți pentru a se dezvolta optim și cea în care sunt ajutați să depășească o situație de criză. Așadar, intervenția consilierului vizează:

- *prevenția în planul intelectual-cognitiv* prin educarea copiilor, prin informarea/ formarea părinților, familiilor, cadrelor didactice și nedidactice din grădiniță, a membrilor comunității cu privire la creșterea copiilor și *în plan psihologic*, pentru rezolvarea problemelor emoționale și comportamentale, eliminarea riscurilor și a defavorizării în dezvoltarea copiilor.
- *rezolvarea unor situații/ crize/ probleme/ conflicte* prin participarea la ședințe de consiliere individuală sau de grup, întâlniri cu părinții, membrii familiei, resursele umane din grădiniță, ateliere de lucru, activități speciale.

2.1. Tipuri de consiliere practicate în grădiniță

2.1.1. Consilierea psihopedagogică preventivă

Are rolul de a preîntâmpina apariția unor probleme sau situații critice în viața persoanelor. Include activități educațional-formative realizate cu grupuri de clienți (copii, părinți, cadre didactice și nedidactice din grădiniță) care urmăresc să-i pregătească pentru diferite situații problematice, să-i sprijine în gestionarea adecvată a emoțiilor pentru a face față variatelor solicitări (educația copiilor, adoptarea unui stil de viață sănătos, evitarea sau preîntâmpinarea unor potențiale pericole).

Schimbarea urmărită, vizează achiziția de informații, modificarea reprezentărilor asupra realității educaționale, formarea și refacerea unor percepții asupra realității interne și externe a familiei/ grădiniței, procesele cognitive, atitudinile și comportamentele noi. (*apud. E. Vrăsmaș, 2002, pag. 62*)

Nevoia de consiliere preventivă este generată de schimbarea modelelor culturale tradiționale românești (neimplicarea copilului în luarea deciziilor, impunerea necondiționată a respectului acestuia față de adult, autoritatea exagerată a părinților, asigurarea unei supravegheri exagerate, păstrarea unor secrete ale părinților, pedepsele fizice și manifestarea afecțiunii doar când copilul doarme, neimplicarea copilului în alegeri care țin de activitatea lui), precum și de tendința de a se prelua modele total străine, noi, pentru cultura românească (libertate exagerată acordată copilului, indiferența față de modelele morale la care copilul aderă, acceptarea unor comportamente nesănătoase, atribuirea responsabilității creșterii și educării copilului în exclusivitate altor persoane sau instituții și privarea acestuia de interacțiunea cu părinții).

În privința nevoii de schimbare putem identifica în contextul românesc următoarele dimensiuni: participarea copiilor, în măsura posibilităților vârstei și nivelului de dezvoltare, la luarea deciziilor care le influențează viața, acordarea, cât mai de timpuriu, a libertății copilului de a alege, de a decide și de a acționa conform acesteia, pentru dezvoltarea responsabilității și independenței, dezvoltarea abilității copiilor de a-și rezolva propriile probleme, realizarea conducerii indirecte a vieții copiilor.

Aceste schimbări sunt realizabile încă din copilăria timpurie prin eficientizarea relațiilor care se stabilesc între copii și adulți. Aceștia din urmă pot începe prin a le acorda copiilor alternative pentru alegerea propriilor opțiuni, explicându-le totodată consecințele alegerilor făcute. Astfel, în loc să le

impună frecventarea unor activități extrașcolare, să le lase copiilor libertatea de alegere: *Te poți înscrie la cursurile de muzică pentru că tu ai voce și îți place să cânti sau la orele de ceramică pentru că acolo vei învăța să modelezi jucării!* Se pot prezenta activitățile desfășurate la respectivele cercuri, orarul și schimbările care intervin în programul zilnic, cerințele și normele ce trebuie respectate și chiar se pot oferi copilului ocazii să observe secvențe din activitățile fiecărui cerc.

Consilierea preventivă presupune potențarea factorilor generali de protecție și estomparea, până la anulare, a acțiunii factorilor de risc, și anume:

- existența unei familii care să-i asigure copilului confortul fizic și psihic optim, dezvoltarea fizică normală și o stare de sănătate bună;
- achiziționarea unui set de deprinderi și abilități educaționale (de autoservire, de învățare, de relaționare, de autocontrol) și performanțe intelectuale cel puțin de nivel mediu;
- identificarea și sprijinirea dezvoltării unor aptitudini și talente speciale;
- existența unui grup de prieteni acceptați de părinți și implicarea în activitățile formale și în cele ale grupurilor de covârșnici.

Consilierea preventivă este circumscrisă educației timpurii, deoarece procesul prin care familia își crește, îngrijește și educă copiii, este recunoscut ca formă de socializare primară și de construire a nucleului personalității acestora. Acest proces este tributار modelului sociocultural al familiei și are la bază premisele biologice și fizice ale eredității individuale și sociale.

Raportându-ne la copil, putem identifica situații care pot interveni ca bariere în calea dezvoltării sale. Ele pot fi prestabilite (dizabilități pe care copilul le manifestă de la naștere, traume, deficiențe senzoriale, organice, neurologice, mentale severe), biologice (copii născuți prematur, cu greutate mai mică sau cu probleme fizice) care pot fi remediate, sau determinate de mediul de dezvoltare (copii care cresc în sărăcie, în grupuri marginalizate social, în condiții de violență, abuz, departe de familia biologică, în instituții). Dezvoltarea copilului în aceste condiții se prezintă ca o situație de risc.

Cauze ale riscurilor (E. Vrăsmaș, 2002)	Factori de risc (Rutter, apud E. Vrăsmaș, 2002)
<ul style="list-style-type: none"> • lipsa de responsabilizare și sensibilitate în interacțiunile timpurii părinte – copil; • lipsa de stimulare cognitivă – stilul parental de instruire; • lipsa de ocazii/ oportunități de dezvoltare pentru familie și/ sau comunitate; • lipsa coordonării între acțiunile celor care doresc/ oferă alte oportunități; • abordarea prea simplistă a comportamentelor sociale ale copiilor prin recompensarea celor dorite și pedepsirea celor nedorite; 	<ul style="list-style-type: none"> • permanența conflictelor parentale; • absența mamei sau a tatălui; • prezența problemelor psihice materne; • comportament violent/ criminal al tatălui; • creșterea temporară a copilului în afara familiei; • existența condițiilor improprie de viață, generate de lipsuri materiale și financiare; • plecarea la muncă a părinților în străinătate; • petrecerea unui timp îndelungat la locul de muncă al părinților.

Prezența a doi sau mai mulți factori cumulați în cadrul aceluiași mediu de dezvoltare familială crește inevitabil riscul. Principiul normalizării postulează ideea de a crește și sprijini copiii în conformitate cu cerințele și nevoile individuale. E normal ca fiecare copil să aibă dreptul de a se integra în mediul său social prin asigurarea unor condiții de viață propice. Consilierea de tip preventiv asigură suport părinților și copiilor pentru compensarea diferitelor deficiențe, astfel încât să nu se ajungă la situații dificile și inadaptable. Din această perspectivă, aducem în discuție situațiile în care se solicită înscrierea la grădiniță a copiilor cu CES și, de cele mai multe ori, părinții acestora sunt întâmpinați cu refuz. Deși ar trebui depășite, motive există:

- lipsa de disponibilitate sau de pregătire profesională a educatoarelor în a lucra cu copiii care prezintă deficiențe/ dizabilități;
- teama și lipsa de informare a celorlalți părinți, că astfel de copii reprezintă un risc pentru dezvoltarea propriului copil, deoarece prin imitație ar prelua modele de comportare *inadecvată*;
- temerile legate de asigurarea securității unui astfel de copil, deoarece un astfel de copil are comportamente indezirabile, greu de stăpânit;
- prejudecățile adulților că astfel de copii trebuie formați și educați în instituții speciale sau chiar izolați, pentru că oricum nu ajung la un nivel de dezvoltare normal și nu oferă satisfacții.

Potrivit politicilor educaționale care promovează includerea copiilor cu CES, pentru ca situațiile

anterior enumerate să nu se întâmple sau să fie ameliorate, consilierul poate să intervină pentru ca un astfel de copil să nu fie exclus sau marginalizat, prin propunerea și derularea unor activități, cum ar fi:

- informarea despre ceea ce înseamnă copil cu cerințe educaționale speciale și dezvoltarea lui la nivel biologic, psihic, social;
- informarea despre drepturile copilului;
- abilitarea cu în tehnici de lucru specifice a părinților, educatoarelor, voluntarilor;
- conștientizarea și sensibilizarea față de copiii cu CES;
- consilierea părinților copilului aflat în dificultate cu privire la atitudinile și comportamentele lor față de copil și față de propria dificultate;
- consilierea celorlalți „actori” din grădiniță care să asigure suport copiilor cu CES;
- dezvoltarea unor practici concrete pentru includerea copiilor cu CES (curriculum personalizat, metode de lucru adaptate, persoană de sprijin, mediu de învățare pozitiv, atitudine deschisă etc.).

În demersul său, pe lângă copii, părinți, educatoare, personal administrativ, echipa managerială a grădiniței, comunitate, consilierul mai poate antrena reprezentanți ai serviciilor de îngrijire socio-medicală, de rehabilitare și adaptare a mediului, servicii conexe celor socio-medicale (fizioterapie, kinetoterapie, logopedie, psihoterapie) în vederea formării și dezvoltării unei echipe pluridisciplinare care să sprijine copilul în procesul de integrare socială.

Exercițiu "Motive și activități pentru CES"

1. Identificați avantaje ale includerii copiilor cu CES din perspectiva cadrelor didactice, a părinților, a copiilor, a conducerii grădiniței și a comunității.
2. Propuneți tipuri de activități pentru includerea în grădiniță a unui copil cu CES:
 - activități cu grupul de părinți;
 - activități cu grupa de copii;
 - activități de colaborare cu specialiștii;
 - activități cu membrii comunității;
 - activități cu echipa managerială a grădiniței.
3. Negociați în echipa grădiniței „10 porunci – decalog” ale includerii copiilor cu CES.

2.1.2. Consilierea în situații de criză

Obiectivul fundamental al intervențiilor în situații de criză îl constituie transformarea gândurilor și comportamentelor dezadaptative cu altele, funcționale, adaptate contextului în care se află clientul. Factorii declanșatori pot fi biologici, de exemplu: deficiențe de vedere, de auz, dizabilități motorii etc. În alte situații de criză intervin factorii de mediu: pierderea cuiva drag, divorțul, o boală cronică, violențe în familie, șomajul părinților, apariția în familie a unui nou membru, debutul preșcolarității și școlarității. Nu sunt de evitat nici cauzele imprevizibile: accidente de circulație, catastrofe naturale, cum ar fi: cutremure, inundații, incendii etc. Aceștia sunt indicatori ai calității stilului de viață.

Acțiunile specifice consilierii în situație de criză sunt:

- normalizarea reacțiilor clientului față de criză;
- înțelegerea faptului că în viață pot apărea situații imprevizibile care depășesc capacitățile adaptative și atunci gândurile, sentimentele și comportamentul se modifică;
- recunoașterea și acceptarea faptului că sentimentele sunt generate de criză și că există soluții, încă nedescoperite;
- conștientizarea faptului că sentimentele sunt parte integrantă a situației de criză pe care este dorit să le exprime;
- învățarea de noi strategii adaptative focalizate pe rezolvarea problemelor.

Exercițiu „Cum rezolvăm o situație de criză?”

Alegeți o posibilă situație de criză prin care trece un preșcolar și realizați un plan de acțiune cu următoarea structură:

- Obiective
- Activități
- Responsabilități
- Resurse
- Evaluare

Identificați instituțiile și membrii din comunitate – persoane resursă pe care consilierul îi poate solicita în activitatea de consiliere a copiilor aflați în situații de inadaptare la grădiniță.

Studiu de caz „Un copil abuzat“ sau „Povestea lui Tomiță“

Toma are 5 ani și este la grupa mijlocie, într-o grădiniță de cartier. Este un băiețel firav, care se joacă liniștit de fiecare dată, poate prea cuminte. Când educatoarea se apropie de el și dorește să-l încurajeze, printr-o atingere pe umăr, acesta se ferește. Se apără cu mâinile.

Altă dată educatoarea a observat o vânătaie pe picior. Copilul a spus că a căzut și s-a lovit. Hăinuțele lui nu sunt tocmai curate, se observă că este neglijat și neîngrijit de părinți. Uneori la masă nu dorește să mănânce. La activitățile propuse se implică, dar pentru că se bâlbâie, copiii mai râd de el, și acesta suferă mult și se retrage și mai mult în el. Ce este de făcut?

Cum identificăm un copil abuzat?

Posibilii agresori ar putea fi chiar membrii familiei. Suferința copilului poate fi identificată de educator/ asistentă medicală/ personalul de îngrijire: prin observarea unor semne fizice (leziuni, hematoame, zgârieturi, tăieturi, arsuri, păr smuls, urme de legături, fracturi, deformări ale membrelor etc.), la nivelul dezvoltării staturo-ponderale și/ sau mentale, tulburări de limbaj, carențe alimentare, tulburări ale somnului, tulburări cu exprimare somatică (rahitism, insomnie, enurezis, dermatoze, anorexie), precum și/ sau leziuni ale sistemului nervos central (dizabilități motorii, deficiențe senzoriale, paralizii oculare, convulsii, leziuni ale organelor interne). La nivel comportamental, educatorul/ consilierul poate constata la copil o ascultare exagerată, reacție de apărare nemotivată, tresăriri, nevoia de a atrage atenția, teribilism, violență, evitarea confruntării cu părinții, atenție anxioasă, rezistență în interacțiunea cu alte persoane sau, dimpotrivă, tendința de a stabili rapid relații cu persoane necunoscute.

Aceste caracteristici demonstrează distorsiuni profunde la nivelul atașamentului. La nivelul trăirilor afective se observă: lipsa de încredere, teama, curiozitatea, dificultăți de autocontrol, frica de separare, vulnerabilitate la situații, respingerea și izolarea de ceilalți copii, stimă de sine redusă, sentimente de vinovăție, tendințe autoagresive.

Cum intervenim?

- acordarea primului ajutor copilului;
- anunțarea autorităților: Poliție, serviciile de asistență socială și protecția copilului;
- contactarea și consilierea părinților;
- medierea relației copilului cu educatoarea/ colegii;
- consilierea individuală a copilului.

De ce intervenim?

În primul rând intervenim pentru a face bine copilului. Apoi, pentru investigarea cazului și scoaterea copilului din mediul abuzator. Sprijinul acordat de consilier este important pentru facilitarea relației copilului cu educatoarea, astfel ca aceasta să devină figura atașamentului securizant, pentru dezvoltarea deprinderilor sănătoase de relaționare socială în grupă, în vederea reducerii agresivității sau izolării sociale a acestuia.

Ce metode folosim?

Ca intervenție individuală, consilierul va urmări dezvoltarea competențelor sociale ale copilului, dezvoltarea capacității de autonomie, dezvoltarea unei relații confortabile cu alte persoane (consilier, educatoare, personal nedidactic, alți părinți voluntari), relație în care copilul să se simtă acceptat, valoros, securizat.

Terapia ocupațională, jocul cu variantele sale, povestirile, desenul sunt câteva din strategiile de intervenție posibil de adaptat la particularitățile individuale ale copilului pe care consilierul le poate utiliza. Consilierea părintelui/ familiei care se ocupă de creșterea și îngrijirea copilului și colaborarea cu reprezentanții comunității întregeste planul de intervenție a consilierului.

2.1.3. Consilierea pentru dezvoltare

Acest tip de consiliere se focalizează pe sprijinul, ajutorul și îndrumarea clienților pentru formarea și dezvoltarea personalității lor, indiferent de vârsta și stadiul de evoluție al personalității, astfel încât să facă față cu succes solicitărilor și să obțină satisfacții și confort psihic. Obiectivele urmărite sunt:

- autocunoașterea obiectivă și acceptarea cu defecte și calități;
- conștientizarea nevoii de îmbunătățire a potențialului propriu prin învățare, educare și formare cu efort propriu;
- înțelegerea nevoii de schimbare a propriilor atitudini și comportamente pentru a-și asigura adaptarea la realitate;
- luarea unor decizii privind problemele personale, stilul de viață, relaționarea cu ceilalți;
- asumarea responsabilității pentru comportamentele adoptate și consecințele acestora;
- atingerea unui nivel optim de congruență între gânduri, emoții și fapte și o stare generală de bine.

Aprecierea dezvoltării optime a personalității umane se raportează la indicatori și standarde: funcționalitatea cognitivă adecvată și eficientă a persoanei, dezvoltarea armonioasă, globală a personalității, valorificarea maximă a potențialului psihoindividual al persoanei, integrarea diverselor aspecte ale Eului într-un concept de sine unitar, coerent și consistent, adaptabil la realitate, practicarea unui stil de viață sănătos și dobândirea de către persoană a unei stări generale de bine. (*Ion Al. Dumitru, 2008, p. 128*)

În grădiniță, acest tip de consiliere se realizează prin crearea de oportunități copiilor, părinților, educatorilor, personalului nedidactic, managerului unității și consilierului însuși de a interacționa cu alții și de a depăși cu succes situații critice care intervin în propria experiență. Consilierea pentru dezvoltare are un rol esențial în educația timpurie. În acest sens, fiecare copil, are oportunități egale de a se dezvolta global, armonios, cu sprijinul personalului grădiniței, sub protecția și îndrumarea părinților pregătiți „în această meserie“.

Programul zilnic constituit din rutine, tranziții și activitățile din perioada după-amiezii (pentru grupele de program prelungit sau săptămânal), curriculumul obligatoriu, activitățile opționale, elementele de cultură organizațională a grădiniței oferă posibilitatea de a răspunde nevoilor copiilor în vederea dezvoltării lor globale. Acest lucru implică în mod necesar pregătirea competentă, informarea și internalizarea unor moduri de conduită care să respecte personalitatea unică a copilului și practicarea unor strategii în beneficiul acestuia.

Exercițiu „Cum mă dezvolt profesional?”

1. Solicitați educatorilor să scrie un eseu de 10 rânduri despre nevoile de formare și dezvoltare profesională.
1. Găsiți tipuri de activități prin care consilierul să sprijine dezvoltarea profesională a educatorilor. De exemplu: ateliere de lucru, mese rotunde, studii, cercetări, activități demonstrative, materiale informative, cursuri de formare etc.
3. Proiectați o activitate de dezvoltare profesională adresată educatorilor cu tema „Includerea copiilor cu CES în grădiniță”, urmând structura: titlul, obiective, strategii de lucru, activități, durată, evaluare.

2.1.4. Consilierea remedială

Acest tip de consiliere constă în sprijinirea, îndrumarea clienților pentru a se adapta la o varietate de procese și situații de viață precum munca, relațiile interpersonale și conviețuirea în comunitate.“ (*Ion Al. Dumitru, 2008, p. 97*). Presupune activități oferite grupurilor cu un anumit specific sociocultural (minoritari, marginali, persoane care trăiesc la limita sărăciei, cu nivel de cultură redus), persoanelor

cu diverse tipuri de nevoi speciale în educație (cu deficiențe fizice sau mentale, infirmități, devianță comportamentală) și persoanelor instituționalizate.

Urmărește includerea acestor persoane/ grupuri în societate, prin dezvoltarea la nivelul comunității a atitudinii nediscriminatorii, de acceptare a diversității și a respectului față de identitatea culturală și etnică.

Se face simțit acest tip de consiliere cu atât mai mult, cu cât legislația prevede cuprinderea tuturor copiilor de 3–6 ani în învățământul preșcolar, dar realitatea dovedește că în cazul copiilor de etnie romă, la nivelul țării, frecventarea de către aceștia a grădiniței este de numai 20%. (date oferite de Institutul Național de Statistică)

Acest tip de consiliere are succes la nivelul grădiniței numai în condițiile în care la nivelul acesteia sunt inițiate și dezvoltate proiecte cu impact la nivelul comunității. Presupune activități complexe, în echipă (educatoare, părinți, specialiști, mediatori școlari, manageri ai unității, reprezentanți ai comunității) care implică identificarea nevoilor copiilor până la măsurarea rezultatelor obținute în urma activităților remediale.

Dintre activitățile recomandate, precizăm depistarea copiilor preșcolari prin efectuarea recensământului, stabilirea unor întâlniri cu părinții care urmează să-și înscrie copiii la grădiniță, prelucrarea legislației referitoare la învățământul incluziv, dezvoltarea interesului pentru educație în rândul comunităților minoritare aflate în situație de risc, consilierea părinților în privința pregătirii actelor necesare înscrierii copilului la grădiniță, participarea la secvențe didactice demonstrative pentru copii și părinți, organizarea și dotarea unor spații de documentare pentru comunitate.

Pentru începerea anului școlar, consilierul poate îndruma educatoarele să întocmească grile de observație privind nivelul de dezvoltare cognitivă, afectivă, psihomotorie și comportamentală a copiilor aflați în situație de risc, prin identificarea dificultăților comportamentale, socioemoționale și de învățare ale copiilor.

De asemenea, sunt necesare, ca practici incluzive, dezvoltarea unor proiecte și programe educaționale adaptate cerințelor specifice grupurilor țintă. De exemplu: grădinițe estivale, grădinița de weekend, Școala Părinților, școli de vară/ iarnă pentru cadrele didactice, părinți de succes, Zilele Bunicilor, festivalul interculturalității, târgul prăjiturilor de casă, curriculum adaptat copiilor cu CES, strategii educaționale moderne etc.

Exerciții „Fiecare este unic și special!”

1. Prezentați 5 caracteristici personale pentru care vă considerați unic și special, despre care nu ați mai vorbit până acum.
2. Susțineți ideea participării la educație a copiilor din întreaga comunitate, prin respectarea principiului nondiscriminării.

2.1.5. Consilierea la distanță

În mod tradițional, consilierea se realizează în mod direct. În prezent, cercetări recente subliniază importanța formelor de consiliere la distanță: prin telefon, fax, scrisori, e-mail, on-line, chat, forum de discuții, pagini WEB etc. „OECD a recomandat ca serviciile de orientare profesională să integreze cât mai rapid consilierea la distanță, respectiv *consilierea electronică*, în serviciile de consiliere standard.“

(M. Chiru, M. Jigău, 2004)

Este eligibilă consilierea la distanță pentru activitatea din grădiniță? Da, cu certitudine, mai ales pentru părinți, cadre didactice, resursele umane implicate în educarea și dezvoltarea copiilor. A face consiliere și altfel decât față în față înseamnă a deschide noi căi pentru comunicare. Acest tip de consiliere „mai special“ utilizează strategii specifice care solicită din partea consilierului participarea la cursuri de formare și dezvoltare profesională.

Argumente pentru consilierea la distanță:

- este o formă complementară la consilierea directă;
- reprezintă o formă de contact inițial pentru consilierea directă (anunțurile, stabilirea programului);
- oferă o alternativă pentru clienți, atunci când aceștia nu au timp sau au o problemă relativ simplă, pentru care solicită informații sau sugestii (părinți care au programul de lucru prelungit);
- furnizează oportunități rapide pentru nevoile de informare și formare ale clienților (educatori,

părinți, personal administrativ);

- răspunde unei mai mari accesibilități a persoanelor cu cerințe educative speciale sau aflate la distanță (părinți care au copii supradotați și/ sau talentați, părinți care muncesc în străinătate, părinți care au copii cu sindrom Down, părinți cu dizabilități motorii, părinți divorțați);
- facilitează transferul imediat al informației (răspunsuri la întrebarea unui părinte: *De ce plânge la prânz copilul meu?*);
- clarifică solicitările clienților (răspunsuri cu date clare transmise prin telefon sau prin e-mail: *La cine pot să apelez pentru a veni în întâmpinarea copilului meu care are dificultăți de vorbire?*);
- se economisesc timp și bani;
- încurajează participarea prin păstrarea anonimatului parțial.

Desigur că există reticențe față de implementarea activităților de consiliere la distanță, dar ele se practică, mai mult sau mai puțin formal. Într-o convorbire telefonică sau într-un schimb de mesaje pe Internet, persoanele implicate în consiliere, comunică mult mai exigent și chiar mai confortabil, deoarece răspunsurile sunt pregătite și documentate. Absența comunicării nonverbale solicită o atenție sporită, o formulare mai clară și mai precisă a sarcinilor, întrebărilor, cerințelor, răspunsurilor, care să elimine eventualele interpretări greșite. Reflectarea asupra problemelor puse în discuție, consultarea literaturii de specialitate, a cazuisticii, a rețelei conferă calitate activității de consiliere.

Printre obstacolele consilierii la distanță se numără: existența unei atitudini ostile față de comunicarea la distanță (telefon, on-line), lipsa abilităților de comunicare, prezența unor clienți „dificili”: cu deficiențe de văz, auz, cu nivel scăzut de educație și statut socioeconomic precar, părinți alcoolici, aflați în situație de șomaj, minorități, mame singure, mame abuzate, părinți cu probleme psihice (de exemplu: depresii, tentative de suicid), părinți cu responsabilități profesionale (de exemplu: manageri, directori, președinți executivi), lipsa Internetului, a telefonului etc.

În consilierea la distanță se derulează pași asemănători consilierii obișnuite: stabilirea contactului, crearea relației și atmosferei de încredere, identificarea obiectivelor solicitării, clarificarea problemei, elaborarea și aplicarea strategiilor de intervenție, evaluarea eficienței procesului.

Știați că...

Un zâmbet ne face vocea mai prietenoasă și mai caldă, iar interlocutorul nostru „aude că zâmbim” la telefon. Mesajul „ascuns” transmis este că suntem dispuși să ascultăm, să comunicăm deschis, să ajutăm, să ne implicăm. Prin zâmbet, sunetele devin mai calde, mai fluente, deoarece, palatul moale situat în partea posterioară a cavității orale se ridică.

(M. Chiru, M. Jigău, 2004)

Exerciții „Comunic la distanță... deci exist!”

1. Identificați 5 avantaje și 5 dezavantaje ale consilierii la distanță în grădiniță.
2. Joc de rol: consiliere la distanță
 - Un părinte, președinte executiv la o companie multinațională solicită consiliere on-line și prin telefon, pentru că nu are timp să vină la grădiniță, iar copilul lui este bătut sistematic de colegi.
 - Mama tocmai a intrat în șomaj, caută de lucru. Este mamă singură, care crește cei doi copii: George și Ioana. Fetița este grupa mare la grădiniță, a devenit foarte izolată.
3. Scrieți un mesaj de 10 rânduri pentru un părinte care dorește câteva sugestii despre cum să-l ajute pe copil să nu mai fie timid.

2.2. Consilierea aici și acum. Nevoi de consiliere

Părinții solicită consiliere pentru schimbarea atitudinilor și comportamentelor copiilor pe care le consideră indezirabile. Își doresc ca aceștia să dețină cunoștințe, priceperi și deprinderi, să se comporte

civilizat, să aibă un limbaj adecvat, să interacționeze cu alți copii de vârsta lor, să se adapteze programului grădiniței, să evite comportamentele nepotrivite. Uneori însă ei nu conștientizează faptul că au nevoie de informare, de exercițiu, de sprijin, într-un cuvânt, de educație, pentru ca, la rândul lor, să contribuie la dezvoltarea copilului, să prevină apariția unor situații de risc, să acționeze în situații de criză. De cele mai multe ori, rămân tributari modelelor parentale tradiționale și se raportează la experiențele lor de foști copii.

Consilierea preventivă focalizată pe copil are succes, numai dacă se desfășoară concomitent cu dezvoltarea competențelor parentale. Una din principalele preocupări ale consilierului din grădiniță este de a motiva părinții să se implice activ în educația copiilor. Este o modalitate de bază în prevenirea apariției situațiilor problematice.

Exerciții „Consilierea și părinții”

1. Comentați importanța implicării părinților în procesul de consiliere.
„O persoană din afara familiei nu poate să joace decât un rol suplimentar în dezvoltarea personalității copilului. Rolul primordial le revine, indiscutabil, părinților.” (A. Pai)
2. Realizați portretul părintelui implicat.
3. Creați o ghicitoare despre echipa părinte/ consilier/ educatoare, „element cheie” în asigurarea calității educației timpurii a copilului.

Cum identificăm nevoile de consiliere ale părinților și educatoarelor?

Pentru a ne schița programul de consiliere, este foarte important să identificăm nevoile de consiliere ale părinților. În acest context, interacționăm cu părinții în diverse moduri printre care enumerăm: întâlniri individuale, ședințele grupei, chestionare, interviuri, întâlniri informale, focus grupuri etc. Acestea trebuie să se organizeze într-un mod profesionist, dar prietenos în același timp, care să-i încurajeze pe părinți să facă schimb de idei, să-și identifice nevoile de formare în privința *meseriei de părinte*.

Informațiile obținute se pot grupa în vederea elaborării programelor de consiliere și stabilirea de sarcini specifice pentru „actorii” din grădiniță. De exemplu: comportamente agresive, deprinderi de autoservire și igienă, dezvoltare emoțională, adaptare la reguli, suport pentru copii cu CES, disciplină pozitivă etc. Pentru diferite forme de organizare a activităților în grădiniță propuse de consilier, este util să încurajăm participarea voluntară a părinților.

Din demersul investigativ, identificăm teme de larg interes, dar și specifice. Desprindem caracteristici comune și diferențe în ceea ce privește mediul familial din care provin copiii (structură, mentalități, practici parentale, cultură etc.), dificultăți apărute în relația educatoare–părinți–copii, în vederea conceptualizării cazurilor.

Vă propunem un **chestionar pentru determinarea nevoii de consiliere a părinților** care poate fi adaptat particularităților grădiniței și comunității. (*Anexa 2, Anexa 3*). De asemenea, consultarea fișei medicale ne va furniza informații despre starea de sănătate a fiecărui copil și ne va fi utilă în elaborarea anamnezei pentru consilierea individuală.

În mod indirect, identificăm nevoile de consiliere ale educatoarelor prin participare la activitățile grupei și observarea particularităților individuale ale copiilor. De asemenea, în mod direct, prin declarațiile făcute de educatoare sau prin consultarea informațiilor cuprinse în dosarul personal al copilului. De exemplu: copii orfani, instituționalizați, autiști, sindrom Down, sindrom Asberger, ADHD, copii supradotați, copii cu dizabilități, copii aflați în situații de risc etc.

Cum identificăm nevoile de consiliere ale copilului?

La identificarea nevoilor de consiliere contribuie într-o foarte mare măsură educatoarea grupelor de copii. Pe de-o parte, aceștia interacționează zilnic cu părinții sau cu alte persoane aflate în anturajul imediat al copilului. În acest mod, identifică dificultățile de relaționare. Pe de altă parte, consilierul împreună cu educatoarea și cu părinții observă, evaluează copiii și identifică nevoile individuale de intervenție, precum și nevoile grupei.

Împreună cu educatoarea identificăm nevoile de consiliere, prin observarea copilului în activități individuale și comune. Tot împreună, elaborăm strategii de intervenție, adaptate particularităților individuale ale copilului și acționăm prin sarcini diferențiate, astfel încât să prevenim apariția unor situații de criză, mai ales atunci când părinții nu-și exprimă deschiderea pentru participarea la programele de

consiliere (de exemplu: sunt reticenți, neîncrezători, le este teamă de etichetare, abuzează propriul copil, nu se implică în educație din lipsă de timp, sunt plecați la muncă în străinătate etc.) și atunci când nu-și dau acordul de principiu pentru consilierea copilului.

Dacă relația părinte-copil este defectuoasă, intervenția pentru prevenirea și rezolvarea crizei se va limita la timpul pe care copilul îl petrece la grădiniță, iar suportul va fi acordat de educatoare și consilier în activități comune.

Prezentăm mai jos caracteristici pentru identificarea tipului de relație părinte-copil, din perspectiva acceptării/ neacceptării. (*P. Osterrich, apud E. Vrăsmaș, 2002*)

Copilul acceptat	Copilul neacceptat
Este creativ, liber, denotă spontaneitate, inventivitate și originalitate.	Este închis, necomunicativ.
Manifestă autonomie, independență, capacități de a se descurca singur, deschis pentru comunicare și relații cu cei din jur.	Manifestă agresivitate, brutalitate, e pus pe ceartă, se joacă mai mult singur, este respins deseori de colegi și se izolează.
Are capacități de lider, tinde să se impună în grup.	Este partener ineficient de joacă. La fel se comportă și în activități comune cu adulții sau covârșnicii. Se supără când pierde.
Manifestă perseverență și curaj în atingerea scopurilor și dezinteres față de sarcinile neimportante.	Este dezordonat, neatent. Are stări de anxietate și frustrare, este nesigur de propriile forțe.
Posedă autoritate, forță de concentrare, capacități de autoapărare și o anumită doză de agresivitate exteriorizată.	Caută simpatia semenilor pe diferite căi (uneori neadecvate: o face pe bufonul sau pe eroul).
Posedă o individualitate evidentă și caută activ să se afirme în mediul social apropiat lui. Preferă jocurile creative.	Se cramponează de adulți. Se teme de părinți, considerându-i duri, ostili, severi. Poate avea dereglări de limbaj și/ sau de comportament.
Prezintă un nivel de aspirații înalt, manifestă dorința de a fi recunoscut, de a cunoaște lumea și de a înfrunța dificultățile.	Se îmbolnăvește frecvent, manifestă tristețe, disperare, sarcasm și pesimism. Își reprezintă viitorul vag și confuz.

Note

Cum se dezvoltă și cum învață copilul mic

capitolul
[3]

3.1. Rolul jocului în dezvoltare și învățare

Filozofii ne învață că jocul e serios. Biologii, psihologii, antropologii, pedagogii, toți specialiștii consideră jocul, un rezervor de învățare cu amprente de bucurie și de seriozitate. Jocul, oricât de trăsnit ar fi, are măcar două, trei reguli clare și ferme, pe care dacă le încalci ești sancționat. Are o „miză“ pe care dacă n-o iei în serios nu are rost să te implicii în joc. Jucătorii sunt motivați și implicați în ceea ce fac, participă la propria dezvoltare. Jocul seamănă cu viața care se trăiește. Numai acela care știe să se joace cu copiii poate fi capabil să-i învețe ceva. Și... nu uita cum joci, „că nu-i de joacă“!

Exerciții „Joacă, jocuri și jucării“

1. Reflectați „Ce este jocul pentru voi?“ Cum se joacă copiii cu CES? Care sunt modalitățile de includere a copiilor cu CES în jocurile copiilor din grădinița voastră?
2. Comentați: „Copilul râde: iubirea și înțelepciunea mea e jocul.“ (Lucian Blaga)
3. Vă mai amintiți cum era jocul în copilăria dumneavoastră?
 - Care era jocul preferat? Dar jucăria cea mai frumoasă?
 - Cu cine vă jucați? Vă plăcea mai mult singur sau cu cineva anume?
 - Cum era joaca la grădiniță? Erau jocuri și jucării pentru fete, pentru băieți?
4. Dezbateți importanța și specificul jocului pentru copiii din grădinița dumneavoastră. Organizați în grădiniță un studiu despre joacă, jocuri și jucării.

Jocul este esențial pentru dezvoltarea globală a copilului. În timpul jocului liber, dar și pe parcursul unei activități de învățare bazate pe joc, copiii se dezvoltă fizic, cognitiv, emoțional, social. De exemplu, achiziționează cuvinte noi, experimentează emoții, descoperă regulile, învață despre cooperare, își asumă roluri, devin responsabili și autonomi.

Observarea jocului copiilor este o modalitate eficientă de identificare a nevoilor de consiliere în grădiniță. Uneori, adulții consideră problematice comportamente care se înscriu, de fapt, în specificul vârstei. De exemplu, jocul izolat este specific vârstei de 3/4 ani, dar la 5/6 ani predominanța lui ar putea fi un indicator al dezvoltării abilităților de relaționare.

Exerciții „În direct... jocul”

1. Observați o activitate de joc, în diferite momente ale zilei și notați aspecte semnificative pe grila de analiză de mai jos:

- dezvoltarea competențelor sociale: respectarea regulilor, cooperarea, negocierea sau împărțirea jucăriilor, asumarea de roluri;
- dezvoltarea competențelor emoționale: reglarea emoțională și rezolvarea conflictelor;
- dezvoltarea vocabularului: învățarea cuvintelor despre emoții și gânduri;
- imaginația și creativitatea: dezvoltarea unor scenarii, improvizații, schimbări ale jocului.

2. Analizați în grădinița dumneavoastră:

- specificul jocului la copiii cu CES;
- valențele jocului din perspectiva includerii copiilor cu CES.

Competențele sociale ale preșcolarilor vizează abilitățile interpersonale: comunicare, relaționare, leadership (conducerea), managementul conflictelor și rezolvarea de probleme.

De la primirea copilului în grădiniță și până la plecare, acesta primește mesaje cu impact asupra dezvoltării emoționale și sociale: *Bine ai venit, mă bucur să te revăd!, Mulțumesc pentru că așezi așa frumos ghetuțele! Ai o căciuliță colorată!, Ai o bluză nouă!, Bravo, ai așezat așa de frumos șervețelele!, Îmi place cum te joci cu Alina!, Mă bucur că așezi cana cu ceai departe de marginea mesei!, Am observat că ți-ai cerut scuze!, Îmi place cum participi la pregătirea materialelor pentru serbare!, L-ai ajutat pe Mihai să urce scările., Florile s-au bucurat că le-ai udat, au simțit că le iubești.*

În dezvoltarea programelor de consiliere pentru dezvoltarea competențelor sociale ale copiilor, prin participarea la activitățile grupei, obținem date relevante despre comportamentul copiilor. Un instrument pentru analiza observațiilor din timpul jocului este tabelul de mai jos, realizat pentru copiii de 5–7 ani.

(Catrinel A. Ștefan, Kallay Eva, 2007)

Competențe interpersonale de relaționare socială	Comportamente specifice vârstei de 5-7 ani	Posibile observații ale consilierului/ educatorului
Interacționează cu ceilalți copii prin jocuri adecvate vârstei.	Participă frecvent în jocuri cu mai mulți copii.	Își face singur un castel deși activitatea e de grup.
Inițiază interacțiuni cu ceilalți copii.	Se implică preponderant în jocurile de cooperare, care sunt pe primul loc, cele paralele sau izolate rămânând în plan secund.	Stă deoparte, parcă vrea, parcă nu vrea, să se alăture celorlalți. Reacționează agresiv când alt copil vrea să se joace cu jucăriile.
Împarte obiecte/ jucării.	Împarte jucăriile fără cererea explicită a adultului.	Vrea să fie primul, se bate pentru aceasta.
Oferă și cere ajutor.	Cere rar ajutor și se oferă să ajute.	Se plimbă de la un grup la altul, intră pe neașteptate în joc.
Își așteaptă rândul.	Respectă rândul, chiar permite altui copil să se așeze în fața lui.	Construiește, creează tot timpul ceva nou.
Utilizează formule de adresare politicoasă.	Solicită permisiunea de a intra în grup: <i>Pot să mă joc și eu cu voi?</i>	

Observații asupra copiilor de 3/4 ani în timpul jocului

La această vârstă, jocurile copiilor sunt în cea mai mare parte de tipul *joc izolat*, adică același copil este pe rând medicul, pacientul sau de tipul *joc paralel* adică se joacă în doi, dar fiecare cu preocupările lui. Principalele caracteristici ale jocului sunt:

- Dezvoltă jocurile simbolice: imită comportamentele adulților, atribuie obiectelor alte semnificații și le transformă în mijloace de joacă;
- Distribuie roluri partenerului de joc: *Tu ești cățelul!*

- Împarte jucăriile la sugestia adultului;
- Cere sprijinul adultului;
- Oferă suport celorlalți, când adultul o solicită;
- Așteaptă rândul la joc, în puține situații;
- Interacționează nonverbal, se uită la celălalt, îi zâmbește și se așează lângă el;
- Trece treptat de la jocul în doi, la jocul în grup mai mare: *Vreau să facem un castel! Aici punem caii! Dincolo construim un pod!*

Consilierul propune educatoarelor și părinților activități de dezvoltare personală și profesională, pe tema jocului, care să vizeze diferite conținuturi, pentru învățarea strategiilor de a crea un mediu pozitiv de joacă. Iată câteva exemple:

- Jocul „cutia neagră“ a comportamentului copilului?
- Părinții, parteneri de joacă ai copilului?
- Cum respectă părinții particularitățile de vârstă ale copilului?
- Care sunt abilitățile părinților de a se implica în jocul copilului?

În continuare prezentăm teme actuale asupra cărora vă invităm să reflectați:

- Jocul este chiar rațiunea de a fi a copilului. Nu folosim jocul doar pentru a-l recompensa pentru că a mâncat tot.
- Preferința pentru un anumit joc poate fi un indiciu pentru talentele și înclinațiile copilului. Să identificăm ceea ce le place, să-i orientăm spre domeniul respectiv: *Observă că îți plac peștii, uite o carte de colorat cu peștișori.*
- Copilul nu vrea să se joace, nu-l obligăm. Copilul este apatic sau agitat. Dacă este un comportament cu frecvență mare, ne adresăm consilierului.
- Nu-i mai place un joc, dar nici nu știe ce ar vrea să facă. E momentul să-i oferim variante și să exerseze alegerile și decizia: *Vrei să faci un castel din cuburi sau vrei să colorezi crocodilii? Ce alegi?*
- Ce jocuri și jucării sunt necesare copiilor? Este util să elaborați un „kit al părinților”, în funcție de interesele, nevoile copilului, de momentul zilei etc. De exemplu: cărți, cuburi, animale din plastic, jucării (truse medicale, set de bucătărie, garaj etc.)
- Jocul copilului nu are nimic în comun cu logica noastră. Dacă un copil trasează niște linii și spune că a desenat un șarpe, noi spunem: *Da, da, e un șarpe reușit!* Primează jocul, nu corectitudinea sau logica adultului: *Unde-i șarpele, nu-l văd?!*
- La vârsta de 3–4 ani, copilul poate avea un prieten imaginar pe care-l inventează, ca să-i țină compania în lipsa fratelui sau surorii și pe seama căruia va pune urmările năzbâtiilor lui. În acest caz, este bine ca intervenția adultului să se facă doar la solicitarea copilului.
- Dacă personajul imaginar se face „vinovat” de unele acțiuni, adultul poate interveni, făcându-i într-o oarecare măsură jocul: *„Ești norocos că prietenul tău a făcut asta. Ți dai seama că a greșit, de aceea aș vrea să-i spui să nu mai repete fapta.”* Este o soluție deoarece, pe de-o parte, îl învață pe copil să discearnă ceea ce este bine, de rău și, pe de alta, să se desprindă de planul imaginar pentru a identifica realul. De asemenea, el înțelege că adultul nu poate fi păcălit și că acesta, la rândul lui, știe că nici copilul nu se lasă păcălit de prietenul imaginar.
- La 5–7 ani, îi place să se deghizeze, să se joace „de-a cineva”, să se amuze cu jocurile de puzzle, planșe cu imagini, truse de construcții, truse de medicină, de bucătărie, bancuri de meșterit.
- Copilul nu respectă conturul desenelor din cartea de colorat? Poate e o carte pentru o vârstă mai mare. Nu-i place *Basmul în bucățele*? Poate e prea complicat pentru el.
- Observarea atentă a comportamentului copilului crește abilitatea adultului de a intra în jocul lui. Dacă un copil de 3 ani spune: *Acum tu erai calul!*, adultul este de dorit să imite gesturile copilului.
- Din joc se naște experiența conștientă: *Jocul trebuie transformat în învățare și nu invers, pentru că jocul are o seriozitate sfântă care trebuie păstrată în învățare.* (Rudolf Steiner)
- Copiii care cresc sub presiunea de a deveni prea devreme adulți pierd posibilitatea de a trăi experiențe importante și unice pentru treapta lor de vârstă.
- Copilăria trebuie protejată de tot ceea ce-i dăunează fanteziei și îi dezvoltă nesiguranța, teama, agresivitatea. Noi, educatorii, trebuie să le creăm copiilor spațiul și timpul în care pot să-și desfășoare cu totul existența de copil și să nu ne grăbim în a le solicita competențe academice sau a le furniza detalii pe care ei le pot interpreta greșit sau care le depășesc puterea de înțelegere.

Studiu de caz „De-a mama și de-a tata“

Ca de obicei, dimineța, copiii se jucau liber, iar eu eram atentă la jocul lor. Și-au ales un joc preferat: *De-a familia*. Scena de desfășurare a jocului era patul, pe care copiii l-au improvizat din scaunele. Apoi, au trecut la împărțirea rolurilor, ceea ce a fost dificil deoarece voiau mai mulți rolul de mamă sau de tată. În rolul de copii, foloseau păpușile, pe care fetițele le ascundeau sub bluze, apoi nășteau, vâitându-se. Înainte de culcare, se sărutau așa, ca mama și tata.

Jocul era condus de o fetiță cu câteva luni mai mare decât ceilalți. Provine dintr-o familie dezorganizată. Ea era soția, iar soțul, un băiețel care de obicei e retras, exagerat de timid, chiar necomunicativ, introvertit. Acum însă, executa orbește tot ce-i cerea fetița, bucuros că este acceptat în joc și că are și rolul principal. S-au antrenat apoi în activitate mai multe cupluri: erau veseli, nu aveau nici o rețineră, nu erau stingheriți de prezența mea.

Mă întrebam: Ce să fac? Să-i las să se joace mai departe? Să întrerup jocul? Trăiam o multitudine de sentimente: curiozitate... (Oare până unde merg? Câte știu?...), uimire... (au văzut, au aflat prea multe lucruri nepermise pentru vârsta lor fragedă), ...indignare, groază etc. Nu le pot descrie pe toate. I-am lăsat să-și continue jocul și mi-am propus să notez replicile lor (...) ca de exemplu: *Eu eram soția ta. Tu veneai din armată și mă pupai!... Bine?... Acum ne culcăm!... Tu te culcai peste mine și mă pupai!... Acum tu plecai în armată!... Plecau și ceilalți băieți...! Acum, noi nășteam!..*

(www.didactic.ro, C.L., institutele, directoare de grădiniță într-un oraș din România)

Analizați studiul de caz...

- Ce fel de joc credeți că este?
- Care este influența familiei în dezvoltarea jocurilor?
- Cum ați fi reacționat în situația dată?
- Ce este ușor/ dificil în abordarea copiilor din această perspectivă?
- În ce mod puteați interveni în acest joc al copiilor?
- Considerați un comportament neadecvat din partea copiilor?
- Ce le recomandați copiilor, educatoarelor și părinților?

Elaborați un plan de intervenție „Jocul în viața copiilor“ focalizat pe următoarele aspecte:

- despre particularitățile învățării copilului prin imitație;
- despre etapa de dobândire a identității sexuale și educația sexuală a copiilor;
- despre folosirea jucăriilor fără discriminare de gen;
- despre influența mass-media și criteriile de selecție a emisiunilor pentru copii;
- despre strategii de intervenție a părinților și educatoarelor în jocul copiilor.

3.2. Dezvoltarea socială și emoțională a copilului între 3 și 7 ani

Exercițiu „Furia“

1. Sugerați modalități de rezolvare a crizei de furie exemplificate mai jos.
„La raionul de jucării, un copil are o criză de furie. *Vreau mașinuța/ păpușa aceea! Acum o vreau!* Bate din picioare, se trânteste pe jos, urlă...”
2. Realizați un acrostih cu titlul „Furia”.
3. Propuneți exerciții și jocuri pentru exteriorizarea furiei copiilor.
4. Completați lista de mai jos cu alte sugestii pentru rezolvarea unei crize de furie.
 - refuzul calm, dar ferm la cererea copilului: *Îmi pare rău, dar nu ți-o pot cumpăra azi!*
 - însoțirea refuzului de îmbrățișare;
 - luarea copilului în brațe pentru a-l asigura că-l iubim necondiționat;
 - evitarea respingerii, umilirii sau jignirii copilului.

1. Atașamentul și separarea

Copilul se atașează de persoanele cu responsabilități de îngrijire, indiferent de felul în care este tratat. Atașamentul se formează în copilărie, mai întâi față de părinți și se dezvoltă în cursul vieții prin intermediul relațiilor cu alte persoane. Capacitatea de a acorda și de a căuta protecție este una dintre principalele caracteristici ale unei funcționări sănătoase. Legăturile afective securizante din copilăria mică, copilărie și adolescența de mai târziu determină interesul copilului de a fi deschis spre nou, de a explora.

Orice despărțire temporară sau definitivă este percepută în mod negativ, în funcție de personalitatea copilului, ca o separare de cei dragi. Copilul care percepe iminența separării de părinți, de frați, de cei dragi lui și uneori chiar de jucăriile preferate pentru că, de exemplu, trebuie să meargă la culcare, la început este supărat, îngrijorat, neliniștit, apoi devine furios, țipă, plânge și uneori este disperat sau apatic. Teama de separare este firească, este o treaptă de adaptare la mediu și se poate menține până la vârsta școlarității.

Atașamentul sigur/ securizant se dezvoltă atunci când copilul are încredere în disponibilitatea părinților și recunoaște în aceștia un sprijin real pentru rezolvarea problemelor sale, ca urmare a faptului că părinții oferă atenție, îngrijire și siguranță stabilă și constantă.

În anumite cazuri (când după vârsta de 18 luni intensitatea manifestărilor este severă și depășește o lună), poate apărea anxietatea de separare. Micuțul refuză constant despărțirea temporară, de exemplu, atunci când părinții îl duc la grădiniță, în primele săptămâni. Acest lucru se manifestă printr-un comportament distorsionat, cu simptome care fac integrarea socială și participarea la sistemul de educație foarte dificile. Refuză verbal și/ sau comportamental să frecventeze grădinița, are un somn agitat, coșmaruri, mergând până la insomnii, prezintă simptome precum: tahicardie, palpitații, dificultăți de respirație, senzație de amorțire a extremităților, transpirații, dureri de cap și de stomac, febră, vărsături, scaune diareice, teamă nejustificată față de necunoscuți, animale, insecte, zgomote suspecte etc.

Factori, precum mutatul într-o zonă nouă, decesul cuiva drag, plecarea la muncă a părinților în străinătate, o supărare, pot cauza copilului un comportament anxios, un imens stres, ce poate duce la fobie față de grădiniță și mai târziu, fobie școlară. În astfel de cazuri, copilul manifestă stimă și încredere de sine scăzute, devine pretențios, dorește o atenție exagerată din partea anturajului. Dacă separarea este de scurtă durată, refacerea poate fi rapidă, cu o ameliorare considerabilă mai ales la nivelul comportamentului manifest, copilul putând însă să rămână vulnerabil la amenințările de separare ce vor interveni mai târziu.

Nerezolvarea eficientă a conflictului dintre atașament și separare poate avea ca efect:

- fie **atașamentul ambivalent**, astfel copilul va cere atenție tot timpul, „se va agăța“, va avea dificultăți în a explora lumea externă.
- fie **atașamentul evitant** care presupune lipsa încrederii copilului că ar putea primi ajutor atunci când îl solicită, astfel se va feri să ceară îngrijire, sprijin, de teamă să nu fie refuzat.

În ambele cazuri, ca adult va avea un fals EU și nu se va bucura de dragoste și sprijin din parte celorlalți, pentru că nu va căuta acest lucru. Rejecțiile repetate sau instituționalizarea timpurie din copilărie îl pot transforma într-o persoană ostilă, izolată, antisocială.

Studiile au arătat că odată ce o schemă de atașament a fost instituită, ea va persista. De asemenea, tipul de atașament al părinților influențează comportamentul de atașament al copilului. Condițiile socioeconomice și factorii culturali influențează pozitiv atașamentul copilului, doar în situația în care părinții au capacitatea de a acorda siguranță și protecție copilului.

Este de preferat ca tratamentul celor din anturajul copilului și, în special, al părinților față de copil să fie adecvat, astfel încât, să se simtă securizat și să poată explora lumea din jur pornind de la o bază sigură. Relația mamă-copil este reper pentru echilibrul viitor al copilului și pentru relațiile cu alte persoane. Aceasta presupune ca mama și tata, principalii responsabili de experiențele primare ale copilului, să ofere siguranță, protecție, grijă și atenție. Atașamentul copilului față de alte persoane care îl îngrijesc poate compensa în unele condiții atașamentul nesecurizant față de părinți sau chiar lipsa acestora.

Anxietatea de despărțire/ separare sau „frica de singurătate“

De fiecare dată, când copilul trebuie să se despartă de persoanele dragi, de care se simte legat, trăiește o frică excesivă, o stare de anxietate. Poate apărea între 7/8 luni și 6/7 ani și se poate prelungi până în adolescență. Mai des, copilul singur la părinți, trăiește această tulburare, pentru că acesta nu este obișnuit să împartă dragostea părinților cu nimeni.

Știați că...

Anxietatea de separare se întâlnește la aproximativ 4% dintre copii și adolescenți.

Anxietatea de separare este un răspuns:

- la experiențe traumatizante (boli, timp în spital, suferințe îndelungate, anumite dizabilități, conflicte și certuri în familie etc.);
- la tipul de temperament (o anumită sensibilitate a copilului, puțin tolerant la frustrare);
- la comportamentul hiperprotectiv al părinților;
- la „greșelile“ de educație (incongruența mesajelor din partea părinților, lipsa încurajării autonomiei și independenței).

În primele zile de grădiniță, pentru a nu exista consecințe negative, despărțirea temporară de mamă/tată/ bunici se va face calm, treptat, în etape și nu pe furiș, însoțită de dovezi de afecțiune, în prezența persoanei care o va înlocui, respectiv a educatoarei, la grădiniță. Să nu se uite că pentru un copil care merge prima dată la grădiniță, sunt reacții „normale“ să plângă, să fie speriat, atunci când se desparte de mama. Aceste manifestări debutează chiar de la trezitul de dimineață. Se va evita amplificarea temerilor cu amenințări de tipul *Dacă nu ești cuminte, te las aici/ la străini!*, *Nu plânge, vezi că voi chema Poliția!* sau că *Vine „Bau-bau“*, transmiterea de mesaje duble, agresivitatea, indiferența față de problemele copiilor, comportamentul imprevizibil sau hiperprotector. Despărțirea va fi tratată ca fiind normală și va fi precedată de explicații privind avantajul participării la viața grădiniței și a intrării în colectivitate. În cazul despărțirilor de lungă durată sau definitivă, copilul va fi ajutat să înțeleagă situația și va fi susținut material, afectiv și spiritual. Aici, rolul educatoarei este deosebit de important. Refuzul copiilor de a merge la grădiniță, timiditatea exagerată, simptomele somatice etc. se pot ameliora cu ajutorul specialiștilor: consilier, psiholog, psihoterapeut. Dacă se agravează (nu stă singur în cameră, are comportament de agățare, este îngrijorat pentru el și părinții lui, nu adoarme, are coșmaruri noaptea, vrea tot timpul ca părinții să fie lângă el, nu-i place întunericul, nu mai mănâncă, dacă nu sunt părinții, îi este frică, face crize înainte să plece la grădiniță), este necesară și o evaluare psihiatrică.

Exercițiu „Mami, tati, îmi place la grădiniță!”

Dați exemple despre cum ați rezolvat situațiile în care copiii au suferit din cauza despărțirii/ separării de părinți. Ce plan de acțiune propuneți, în calitate de consilier pentru copiii care manifestă anxietate de separare?

Sugestii pentru prevenirea dificultăților de separare/despărțire la grădiniță...atât pentru educatori, cât și pentru părinți.

- Păstrați-vă calmul!
- Fiți calzi și fermi!
- Nu amplificați fricile! Nu pedepsiți!
- Dozați protecția într-un mod optim!
- Arătați că-i acceptați necondiționat!
- Manifestați empatie față de sentimentele trăite!
- Cereți sfaturile specialiștilor!
- Nu prelungiți momentul despărțirii!
- Oferiți explicații!
- Distrageți atenția!
- Organizați activități atractive!
- Dați-i jucăria preferată!
- Cultivați autonomia și independența!
- Atribuiți responsabilități!
- Discutați despre emoțiile pe care le simte!
- Încurajați implicarea copiilor în relație cu alți copii și adulți (în parc, petreceri)
- Vizitați grădinița de câteva ori înainte!
- Integrați copilul în grup gradat! (la început 1-2 ore, apoi mai mult)

Grădinița oferă copiilor experiențe variate și diferite față de cele din familie. În grădiniță, copiii au o mare oportunitate de dezvoltare: învață independența și autonomia, socializează în mod spontan cu ceilalți copii, fără prezența adulților, inițiază jocuri de grup, se adaptează la regulile grupei, experimentează exercițiul integrării în societate.

2. Perceperea și exprimarea emoțiilor

O dată cu achiziționarea limbajului, aproximativ în jurul vârstei de 3 ani, copilul poate denumi și recunoaște emoțiile de bază: bucuria, tristețea, frica și furia și pot recunoaște expresiile faciale ale bucuriei, tristeții sau furiei. Emoțiile pozitive sunt mai ușor de recunoscut, urmare a faptului că în perioada anterioară, adulții i-au zâmbit, s-au bucurat când l-au văzut. În perioada de la 2 la 4 ani vieții afective a copilului i se adaugă teama de separare de persoanele semnificative, o etapă normală în dezvoltarea exprimării emoționale. Exprimarea emoțională se îmbogățește odată cu dezvoltarea senzoriomotorie

a copiilor (aparitia locomotiei). Catre vârsta de 4 ani, urmare a dezvoltării senzoriale și motorii, cei mai mulți copii manifestă expresii emoționale asemănătoare cu ale adultului și încep să apară: rușinea, vinovăția, mândria, ca expresii emoționale complexe. Ce face un copil de 2 ani când se lovește? Plânge sau bate obiectul respectiv. La 3 ani, deja folosește limbajul pentru a-și exprima emoția: *Sunt necăjit! sau Sunt bucuros că este ziua mea de naștere!*

La sfârșitul preșcolarității, copiii încep să înțeleagă faptul că o persoană poate avea simultan mai multe emoții. Mai greu se dezvoltă empatia, deși forme primare ale acesteia pot fi observate la copiii foarte mici. La creșă, dacă un bebeluș începe să plângă, încep și ceilalți să plângă. Abilitatea de a înțelege emoțiile altei persoane apare către 7 ani. Copiii de 8 ani se îngrijorează când un coleg al lor plânge și se duc să-i fie aproape, dar un copil de 3 ani pare că nu-l observă pe colegul care plânge.

3. Înțelegerea emoțiilor

La 3 ani, un copil începe să înțeleagă faptul că evenimentele sunt cele care cauzează emoțiile. Nu ne putem aștepta să înțeleagă că interpretarea subiectivă și nu situația respectivă provoacă emoția. De exemplu, ce face un copil de 3 ani care se împiedică de covor? Se supără pe covor. Covorul e de vină, nu faptul că el interpretează situația ca fiind neplăcută. Intervenția adultului poate fi exemplu de interpretare pozitivă sau negativă a situației.

- Ce să spună adultul? *Abia dacă am auzit cum ai căzut!* Această replică menține relaxarea și copilul continuă jocul.
- Ce să nu spună adultul? Replica *Te doare rău, nu-i așa?* întărește supărarea, iar copilul plânge mai tare. Altă dată copilul va transfera raționamentul causal: *Dacă plâng, voi fi iertat.*

4. Reglarea emoțională

Progrese semnificative apar între 3 și 5 ani, atunci când copiii pot să-și inhibe acțiunile, să accepte amânarea recompenselor și să tolereze frustrările. Copiii încep să interiorizeze regulile și să se supună acestora, chiar dacă adulții nu sunt de față. Ei încep să folosească mecanisme de reglare emoțională: rezolvarea de probleme, solicitarea ajutorului, îndepărtarea de sursa de stres, implicarea în alte activități. Un copil respins de ceilalți din joc pe motivul că este un plângăcios va învăța să-și regleze emoția negativă și va folosi exprimarea verbală: *Vreau să mă joc și eu cu trenulețul!*

Între 3 și 4 ani, copiii pot avea accese de furie care durează 5, 10 minute. Specialiștii spun că sunt manifestări normale pe care le putem folosi ca pe ocazii de educare a abilității emoționale. Aceste crize au cauze diferite: (oboseala, lipsa confortului, foamea, frustrarea, dezamăgirea) sau sunt strategii de obținere a unui obiect. Pentru stingerea crizei de furie, căutăm să identificăm și să înlăturăm cauza care a determinat-o. Iată câteva comportamente de urmat:

- Dacă este obosit, îl ducem pe copil la culcare, facem rugăciunea de seară împreună, îi spunem o poveste.
- Dacă nu poate construi un castel, îl ajutăm să-l construiască.
- Dacă suferă că a murit peștișorul, îl îmbrățișăm, nu-i ignorăm trăirea.
- Dacă țipă în magazin că vrea înghețată, îl ignorăm, rămânem calmi, dar fermi.
- Dacă se izolează din cauză că are un defect de vedere și poartă ochelari, îi arătăm iubirea, explicăm unicitatea fiecăruia, dăm exemple de alte persoane care poartă ochelari.
- Dacă este trist că ceilalți râd de el, pentru că este foarte deștept, știe să scrie și să citească, ne întâlnim cu toți copiii din grupă și discutăm.

Grilă de observare pentru dezvoltarea emoțională a copiilor de 5–7 ani

(adaptare după Catrinel A. Ștefan, Kallay Eva, 2007)

Competențe emoționale		Aspecte specifice în dezvoltarea competențelor emoționale	Manifestări indezirabile observate
Trăirea și exprimarea emoțiilor	<p>Conștientizează trăirile emoționale proprii.</p> <p>Transmite adecvat mesaje cu încărcătură emoțională.</p> <p>Manifestă empatie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Exprimă emoții cum ar fi bucuria, furia, tristețea, teama, dezgustul. • Exprimă mândria și rușinea, verbal și prin gesturi. • Respectă regulile de exprimare emoțională: de exemplu, <i>nu râd când nu este cazul.</i> • Manifestă empatia, verbal, prin afirmații: <i>Și eu m-am lovit, dar mi-a trecut!</i> 	Completați ...
Recunoașterea și înțelegerea emoțiilor	<p>Identifică emoțiile pe baza indicilor nonverbal.</p> <p>Denumeste emoțiile.</p> <p>Înțelege cauzele și consecințele emoțiilor.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Recunoaște expresiile emoționale pentru bucurie, furie, tristețe, teamă, surprindere, dezgust. • Spune despre sine că se simte bucurios, furios, trist sau speriat. • Înțelege cauzele unei emoții cu ajutor minim din partea unui adult. 	Completați ...
Reglarea emoțională	Utilizează strategii de reglare emoțională adecvate vârstei.	<ul style="list-style-type: none"> • Își reorientează atenția către o altă situație sau o altă jucărie fără ajutorul unui adult. • Minimalizează importanța unei jucării sau a unui obiect inaccesibil: <i>Mă pot juca cu mingea!</i> 	Completați ...

Sugestii de activități pentru dezvoltarea emoțională la preșcolari

- Desenați un copac trist, apoi un copac vesel.
- Desenați o casă fericită și o casă necăjită.
- Ce înseamnă o familie fericită?
- Ce emoții poate trăi un copil singur? Cum se simte?
- Ce emoții poate trăi un copil agresat? Cum se simte?
- Vă place sau nu la grădiniță? Ce vă place și ce nu vă place?
- Analizați poveștile cunoscute din perspectiva emoțiilor! Ce emoții au trăit personajele atunci când... Pune-te în locul lor! Din ce cauză se simt în acest mod?
- Amenajați în sala unde se desfășoară activitățile „Colțul faimei“ și expuneți lucrările voastre de care sunteți mândri și pentru care ați fost apreciați.
- Construiți marionete: triste, speriate, bucuroase, vesele, fricoase, fericite.
- Modelați vase de lut pe care să le umanizați cu emoțiile pe care le simțiți acum sau pe care le-ați trăit duminica trecută.
- Realizați o scenetă la centrul Arte cu unul din titlurile: „Iepurașul fericit“, „Doi prieteni triști“, „Camionul supărat“.
- Confectionați pălării de diferite culori care să exprime diferite emoții, pe care să le utilizați în povești, în clarificarea situațiilor problematice, în rezolvarea conflictelor, în exprimarea emoțiilor pozitive. (de exemplu, pălărie galbenă–speranță, pălărie neagră–ceartă etc.)
- Folosiți oglinda pentru observarea emoțiilor.
- Invitați teatrul de păpuși în grădiniță, mergeți la circ, vizionați filmulețe scurte.
- Desfășurați activități în natură, activități sportive.
- Implicați copiii în campanii umanitare de ajutorare a semenilor aflați în dificultate.

Consilierea în beneficiul copilului cu CES

capitolul

[4]

4.1. Copiii cu CES. Delimitări conceptuale

Conform *Hotărârii Guvernului 1251/2005*, cerințele educative speciale (CES) sunt: **nevoi suplimentare de educație**, complementare obiectivelor generale ale educației, adaptate particularităților individuale și **nevoi specifice** unor deficiențe sau tulburări.

Se înscriu în această sferă următoarele **categorii de copii**:

- cu dizabilități (afecțiuni de vedere, de auz, motorii, neuromotorii, psihice etc.);
- cu tulburări de învățare/ comportament/ socioafective (deficit de atenție, hiperchinezie, disgrafie, dislexie, discalculie, comportament deviant, delincvență juvenilă);
- supradotați/ cu aptitudini înalte;
- din grupurile dezavantajate pe criterii etnice și lingvistice (aparțin unor minorități naționale, emigranți), socio-materiale (din familii monoparentale, cu venit sub cel minim pe economie, cu părinți care lucrează în străinătate, sau care provin din sistemul de protecție socială), medicale (cu afecțiuni cronice, cu încadrare în grad de handicap/dizabilitate sau infestați HIV-SIDA).

(Acces la educație a grupurilor dezavantajate, PHARE 2003, *Buletin Informativ, Nr. 4*)

Copiii supradotați, conform definițiilor tradiționale, au aptitudini academice superioare sau realizări înalte, măsurate prin IQ. După studii recente, copiii supradotați sunt acei copii care se încadrează unor tipologii cum ar fi: performanțe în abilitatea de a-i conduce pe alții, creativitate și aptitudini psiho-motorii (*Raportul Marland 1972*), performanțe în rezolvarea de probleme ca rezultat al complementarității tipurilor de inteligență (*Gardner, 1983*), la care, elementele analitice, sintetice și practice sunt implicate într-un model sintetic. (*Sternberg, 1991*). O alternativă pentru orientarea spre succes este definirea supradotării ca fiind o dezvoltare avansată în orice domeniu. Tannenbaum introduce conceptul de „șansă“, drept întâlnirea optimă dintre copilul supradotat cu persoana care să-l descopere și să-l orienteze.

Organizarea oricărei forme de sprijinire, educare și acordare de servicii pentru acești copii, se fundamentează pe principiile menționate în următoarele documente:

- Convenția ONU cu privire la Drepturile Copiilor (1989);
- Declarația Conferinței Mondiale a Educației de la Jomtien, Thailanda (1990);
- Regulile standard ale ONU cu privire la egalitatea de șanse pentru persoanele cu dizabilități (1993);
- Declarația UNESCO de la Salamanca (1994).

Incluziunea presupune a oferi tuturor persoanelor posibilitatea de a participa la viața și munca instituțiilor obișnuite, cât de bine pot, indiferent de nevoile lor, și a accepta, la nivelul societății, contribuția pe care fiecare o poate oferi prin rolul său.

4.2. Principii de lucru

O viață „integrată“ începe de timpuriu, în grupuri de joacă și în grădinițe, ca apoi să fie urmată de educația în școli și colegii normale, destinate majorității. Beneficiile incluziunii sunt reciproce: fiecare persoană cu CES evoluează conform particularităților sale, iar majoritatea își învinge teama de separare

și de respingere, depășește obstacolele din calea accesului și participării la viața comunitară, își dezvoltă toleranța și creativitatea în relaționarea interpersonală.

Principiile generale și conceptele specifice educației incluzive au în vedere următoarele:

Conform Asociației Naționale pentru Educația Cerințelor Speciale în <i>Marea Britanie</i> , (<i>NASEN, 1999</i>)	Conceptele fundamentale, ca principii cheie ale incluziunii (<i>E. Vrăsmaș, „Școala pentru toți”, 2002</i>)
• principiul drepturilor egale;	• valorizarea diversității;
• principiul unicității;	• demnitatea ființei umane;
• principiul diversității;	• nevoile individuale înțelese ca cerințe individuale;
• principiul accesului și participării;	• planificarea, responsabilitatea colectivă, dezvoltarea relațiilor și culturii profesionale, dezvoltarea profesională, șanse egale.

Caracteristici ale incluziunii:

- numărul (procentul) copiilor cu CES care frecventează grădinița;
- existența în grădiniță a facilităților destinate copiilor cu dizabilități fizice (platforme de acces, grupuri sanitare, mobilier care să permită organizarea modulară a spațiului, echipamente IT și audio-video, echipamente speciale etc.);
- prezența personalului de sprijin pentru copiii cu CES: consilier, psiholog, tutore, asistent social, mediator;
- interesul managementului grădiniței și a cadrelor didactice/ nedidactice pentru formarea și dezvoltarea profesională continuă pe tema grădiniței incluzive;
- motivarea personalului de către manager pentru a încuraja și promova integrarea copiilor cu CES;
- funcționalitatea parteneriatelor educaționale în beneficiul copiilor cu CES;
- implicarea părinților în activități specifice educației incluzive;
- facilitarea exprimării și afirmării copiilor cu CES și a părinților acestora;
- participarea părinților copiilor cu CES în luarea deciziilor;
- existența resurselor de informare în domeniul CES;
- derularea unor programe și proiecte educaționale focalizate pe CES.

Exercițiu "Suntem o grădiniță incluzivă?"

Consultați personalul didactic și nedidactic din grădiniță și investigați dacă se practică un învățământ incluziv. Comentați caracteristicile incluziunii.

4.3. Programe de consiliere pentru părinți și educatori

Consilierul care practică un învățământ incluziv se focalizează pe următoarele aspecte:

- intervenția directă (consilierea copiilor cu CES, a părinților acestora, precum și a celorlalți părinți din grădiniță, a personalului didactic și nedidactic, a managerului grădiniței);
- intervenția indirectă (consilierea adulților din anturajul copiilor astfel ca aceștia să devină capabili să acorde sprijin copilului cu CES).

Implicarea consilierului presupune două roluri importante: acela de **membru** al echipei care acționează în demersul integrativ al copilului cu CES și acela de **specialist** cu responsabilități și activități specifice. Elaborarea și punerea în aplicare a **planului educațional de intervenție** este responsabilitatea consilierului, ca manager de caz. De exemplu, iată reperetele unui plan Educațional de Intervenție (<http://acces-la-educatie.edu.ro>)

Informații generale	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Numele și prenumele copilului</i> • <i>Data nașterii</i> • <i>Mediul familial</i> (descrie pe baza anchetelor sociale efectuate de asistenții sociali și mediatorii școlari și a chestionarelor aplicate părinților de către educatoare/consilier) • <i>Psihodiagnostic</i> (al comisiei de expertiză) • <i>Starea de sănătate</i> (cum reiese din fișa medicală, cu precizările medicului de familie) • <i>Recomandarea Comisiei pentru Protecția Copilului</i> (de integrare în învățământul de masă, de întocmire a planului de intervenție personalizat și de terapie) • <i>Intervalul de timp în care se aplică planul</i>
Informații educaționale	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Comportamentul cognitiv</i> (recunoașterea obiectelor, imaginilor, culorilor, pozițiilor spațiale, vocabularul, deprinderile de numerație și altele desprinse din conținuturile programelor de învățământ.) • <i>Comportamentul psihomotoric și autonomia personală</i> • <i>Relațiile sociale</i> (conduite și atitudini sociale, stare afectivă, relaționarea cu alte persoane, receptivitatea la influențele educative, relația cu părinții, încredere în sine, în termeni de nevoi, puncte forte pe care se poate sprijini satisfacerea nevoilor, vulnerabilități, dificultăți în satisfacerea nevoilor copilului)
Obiective pe termen lung	<p>a) cognitiv b) psihomotor c) comportamental</p> <p>De exemplu: Dezvoltarea abilităților relaționale și a comportamentelor emoționale.</p>
Obiective pe termen scurt	<p>a) cognitiv b) psihomotor c) comportamental</p> <p>De exemplu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Să reacționeze adecvat la diferite stări sufletești, emoționale; • Să respecte regulile de lucru în grup.
Strategii și mijloace de consiliere	<ul style="list-style-type: none"> • Tehnici experiențiale, tehnici art-creative: desen, modelaj, colaj, joc de rol, metafore, jocuri; • Tehnici cognitiv-comportamentale; • Activitățile didactice din centrele de lucru; • Cabinet de consiliere, cabinet de logopedie, materiale didactice, materiale informative, echipamente, consumabile etc. <p>De exemplu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • exerciții și jocuri de identificare a diferitelor stări emoționale; • exerciții și jocuri de recunoaștere a diferitelor stări emoționale exprimate de figura umană (veselie, tristețe, furie, frică); • jocuri de grup prin atribuirea de calități colegilor; • jocuri cu reguli fixe (respectarea regulilor este recompensată, încălcarea lor este sancționată prin eliminarea din joc).
Metode și instrumente de evaluare specifice	<p>De exemplu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • evaluarea continuă prin observarea comportamentului în activitățile comune ale grupeii de copii (educatoare, tutore permanent), prin denumirea imaginilor care exprimă diferite stări emoționale; • fișe de monitorizare a conduitelor comportamentale zilnice (întocmite de educator și/ sau tutore permanent în activitățile organizate la nivelul grupeii, consilier în ședințele de consiliere individuală); • evaluarea orală prin aprecieri și încurajări ale comportamentelor pozitive (educatoare, tutore permanent în activitățile organizate la nivelul grupeii, consilier în activitatea individuală din cabinet); • chestionar de evaluare, autoevaluare, focus-grupuri, portofolii, proiecte, dosare, discuții, evaluarea calității. <p>Criterii de evaluare: identifică și denumește stările sufletești, reacționează emoțional adecvat în diferite situații concrete sau construite, respectă regulile de lucru în grup cu/ fără atenționare sau sprijin din partea consilierului sau educatorului</p>

Intervenția va fi realizată în **echipa de caz** de către: profesorul consilier, asistentul social, mediatorul școlar, managerul grădiniței, educator, tutorele, familia, ca partener cu sarcini precise în programul de intervenție derulat acasă, după grădiniță. **Consilierul** va elabora și aplica împreună cu educatorul, părinții, tutorele permanent, terapeutul și/ sau alți specialiști un plan de consiliere privind ameliorarea **comportamentului emoțional și social**. Responsabilitatea și influența directă a consilierului asupra copilului cu CES vizează, așadar, domeniul comportamental. **Educatorul**, tutorele și părinții vor stabili **obiectivele și activitățile de învățare din secvențele didactice** specifice ameliorării, recuperării și dezvoltării. Importantă este intervenția directă a consilierului asupra părinților cu impact indirect asupra copilului, care se concretizează în:

- formularea de sarcini precise privind modalitatea de comunicare cu copilul;
- organizarea programului zilnic al acestuia;
- acordarea recompenselor;
- exersarea recunoașterii stărilor emoționale;
- implicarea copilului în activități gospodărești;
- exersarea deprinderilor de autoservire.

O altă formă de intervenție indirectă a consilierului asupra copilului cu CES este consilierea educatorului în demersul său de întocmire a Planurilor de Intervenție Personalizată. Consilierea se concretizează în: identificarea copiilor cu CES, evaluarea inițială a achizițiilor copilului, determinarea prin teste psihologice a nivelului de dezvoltare a acestuia, adaptarea curriculumului, sugestii de organizare a spațiului educațional, formularea de obiective operaționale pe arii curriculare, adaptarea conținuturilor ce sunt transmise copilului, identificarea strategiilor didactice potrivite pentru transmiterea, formarea, exersarea și evaluarea informațiilor, abilităților, atitudinilor și comportamentelor copilului conform cu particularitățile lui individuale. De asemenea, consilierul va media relația dintre copilul cu CES și covârșnicii, părinții, specialiștii și reprezentanții comunității locale.

4.3.1. Mediul familial

Copiii învață comportamentele privindu-i sau observându-i pe ceilalți. Familia este un astfel de mediu în care copilul învață. Mediul familial este determinat de condițiile economice, materiale, de nivelul cultural și comportamental, de nivelul de integrare socială care își pune amprenta pe existența și dezvoltarea copilului. Factorii de ordin psihopedagogic sunt mulți și uneori greu de surprins la nivelul efectelor pe care îl au asupra evoluției copilului. Sub aspectul identificării de către consilier a factorilor de risc, ne vom concentra pe climatul familial, pe de-o parte, și pe structura și funcționalitatea familiei, pe de altă parte.

În privința climatului, fiecare familie are o anumită tonalitate, armonie, echilibru, continuitate, toate acestea având, ca notă comună, afectivitatea. Carența afectivă – cu categoriile ei: carență completă (separarea de părinți sau absența lor), relativă (relațiile cu părinții sunt intermitente, rare sau rupte provizoriu), latentă (părinții sunt prezenți fizic, dar nu oferă dragostea de care copilul are nevoie) – este cauza fenomenelor de devianță, inadaptare socială și chiar a patologiilor.

În diversitatea familiilor, din punctul de vedere al structurii și funcționalității, putem constata variații în privința următorilor indicatori:

- **autoritate:** *familii autoritare*, care dezvoltă inițiativele copilului, fermitatea în acțiune, curiozitatea epistemică, spiritul obiectiv de autoevaluare; *familii reprimatoare*, care nu încurajează spiritul de independență al copilului, îi restricționează acțiunile, îl împiedică să se autoevalueze obiectiv, să-și formeze o imagine de sine, o conștiință de sine adecvată.
- **integrarea socială:** *familii integrate social* (sigure pe ele, cu grad ridicat de receptivitate socială); *familii la limita integrării* (nesigure, închistate, refractare la nou pe plan social).
- **activ/ pasiv:** *familii active* care au ca principiu autoafirmarea, depășirea dificultăților, care încurajează copiii la dinamism, motivație a învățării și muncii, a încrederii în sine; *familii pasive*, care sunt indiferente, generează sentimentul de eșec, de neîncredere în forțele proprii, descurajare.
- **completitudine/ incompletitudine:** familii în care părinții formează „miezul familiei“, familii în care unul dintre membrii familiei lipsește definitiv sau temporar (deces, divorț, separare), *familii reconstituite*, familii în care bunicii sau alte persoane își fac simțită prezența, prin influența asupra copilului.
- **acord/ dezacord conjugal** generat de situații precum: adopția unui copil de părinți mai vârstnici, familii reconstituite din familii divorțate cu copii rezultați din căsătorii anterioare, implicarea în exercitarea

rolurilor parentale și a altor adulți (bunici, mătuși, unchi), prezența mai multor copii și constituirea grupurilor fraterne cu interese diferite, conflicte între frați, poziția copilului pe scara vârstei, copilul unic și atitudini contrare ale părinților față de el.

- **așteptările față de copil:** *familii cu așteptări exagerate* care favorizează eșecurile școlare, provoacă „intoxicații intelectuale”, care generează irascibilitate și agresivitate în raport cu sarcinile de învățare; *familii care au cerințe obiective* în raport cu particularitățile individuale ale copilului, îl motivează, îl apreciază și îl susțin în activitățile pe care le desfășoară, fără să ridice la rang de catastrofă nereușitele copilului și familiei care subapreciază competențele copilului, nu acordă atenție disponibilităților lui, nu-l încurajează și valorizează.

Pentru identificarea caracteristicilor mediului familial, educatoarea poate folosi ca instrument chestionarul adresat părinților (Anexa 5), iar consilierul, testul proiectiv *Familia*, aplicat copiilor, numai dacă are acreditare în utilizarea lui de la Colegiul Psihologilor.

4.3.2. Consilierea părinților

„Of! Nu știu ce să mă mai fac ! Deși știe c-o încasează de fiecare dată, îl lovește pe cel mic cu ce apucă. De ce-o fi făcând așa?”

Răspunsul ar putea fi: atenția neacordată, răzbunarea, puterea sau pretinsa incompetență. Oricare ar fi răspunsul suntem de acord că mulți copii procedează așa, nu în ciuda, ci din cauza felului în care acționează adultul.

Puțini dintre noi sunt instruiți pentru rolul de părinte, deși toți suntem de părere că este cel mai important rol dintre câte avem în viață. Avem impresia că știm din naștere cum se cresc copiii, cum să ne descurcăm cu ei când nu sunt cooperanți, cum să împăcăm nevoile lor cu ale noastre, cum să-i ajutăm să crească fericiți și împliniți, dar uneori e atât de dificil!

Sprijinul consilierului vizează atât dezvoltarea rolului de părinte, cât și dezvoltarea personală a adultului care se găsește într-o situație problematică. Consilierea părinților se adresează crizelor parentale sau dificultăților pe care le au părinții în îndeplinirea rolurilor lor. Consilierul susține persoana în luarea deciziilor, în rezolvarea unor crize, în dezvoltarea capacității de autoînțelegere, autocunoaștere și întărire a imaginii de sine. El orientează beneficiarul către soluții, nu le oferă, ajută la formarea deprinderilor care susțin funcționalitatea rolului de părinte. (engl. *parenting competencies*)

În **consilierea părinților**, intervin o serie de **dificultăți**, cum ar fi:

- Transmitere/ receptare a mesajelor datorate faptului că, uneori, consilierul nu cunoaște limba părintelui. Există părinți cu dizabilități, iar consilierul nu deține codul de comunicare cu aceștia și este nevoie de un specialist.
- Așteptări nerealiste ale părinților, graba acestora de a-și rezolva problemele.
- Lipsă de implicare autentică în rezolvarea problemelor deoarece, uneori, părinții fie nu au timp, fie sunt prea afectați de problemele lor și rămân la stadiul de ascultare. Există și cazuri în care părintelui i se sugerează să vină la consiliere, pentru că nu o face din inițiativă proprie sau nu are convingerea că are nevoie de consiliere.
- Comunicare dificilă a unor aspecte reale, datorată faptului că e dificil să vorbești despre subiecte considerate tabu, până nu demult, de exemplu aspecte legate de psihosexualitatea copiilor.
- Prejudecăți, stereotipuri care afectează modul de gândire și acțiune: părinții se resemnează, nu mai vor să vină la consiliere. Unii au experiențe negative în relația cu grădinița, cum ar fi respingerea directă sau mascată a copilului, mai ales în situații delicate, cum ar fi copiii cu CES: *Nu mai avem locuri, ne pare rău!*
- Experiențe negative care i-au determinat să-și piardă încrederea în specialiști, în consiliere, în educație.

(apud E. Vrăsmaș, pag. 176, 2002)

Condiții eficiente ale consilierii părinților

Pregătim mediului ambiant	<ul style="list-style-type: none"> • Realizăm o ambianță destinsă, prietenoasă, eliminăm, pe cât este posibil, sursele de zgomot sau alți stimuli perturbatori care pot distra atenția. • Ne așezăm la aceeași înălțime cu părintele, la distanță optimă care nu amenință poziția părintelui, stăm față în față.
Ascultăm cu atenție	<ul style="list-style-type: none"> • Captăm atenția înainte de a începe discuția, stabilim și menținem contactul vizual, utilizăm numelui celui consiliat.

Reamintim și înțelegem	<ul style="list-style-type: none"> • Realizăm legătura cu informațiile anterioare: <i>Data trecută mi-ai spus că...!</i> • Repetăm instrucțiunile: <i>Am stabilit împreună că nu judecăm copilul, ci purtarea lui!</i> • Invităm părintele să reformuleze, folosind cuvintele lui, ceea ce-i spunem: <i>Aș dori să mă asigur că m-am făcut înțeles!</i> • Verificăm cuvintele utilizate de părinți: <i>Aș dori să-mi spui dacă am înțeles bine!</i> • Divizăm activitățile în părți mici: <i>Hai să vedem care-i primul pas! Ce ne propunem?</i>
Realizăm un bun management al comunicării	<ul style="list-style-type: none"> • Prezentarea noastră să fie un exemplu pentru părinte. • Postura corporală este atent controlată deoarece părintele simte tensiunea, trăirile noastre. Uneori părintele este descumpănit, nu poate continua ceea ce are de spus, dar dacă este încurajat prin comunicare nonverbală și paraverbală (<i>Da, aha!</i>), reușește. • Părintele se așteaptă să primească sfaturi, să i se spună cum să facă sau ce să nu facă. Consilierul îl ajută să găsească soluții, să ia decizii, părintele este cel care crește copilul.

Demersul de consiliere are niște componente clar stabilite pe care consilierul trebuie să le urmeze: diagnosticul și evaluarea psihologică, relația sau alianța de consiliere bazată pe colaborare, încredere reciprocă, respect, implicare, autenticitate, conceptualizarea sau formularea cazului, adică explicația dată de consilier simptomelor clientului, tehnicile de intervenție alese în funcție de conceptualizarea cazului, urmărind explicit și implicit modificarea acelor factori care cauzează sau mențin problema, evaluarea procesului.

Primul pas în consilierea părinților este **explorarea problemei** pe care o facem direct prin întrebări de clarificare, de sumarizare, întrebări deschise/ închise sau indirect, prin tonul vocii, mimica feței, orientarea privirii, gesturi. **Următorul pas** este **oferirea de informații**, acțiune pe care o derulăm pe baza principiului: numai sugestii și fără impuneri. Persoana are dreptul de a alege.

Exercițiu „Marketing: consilierea părinților”

Cel mai dificil este să determini un părinte care are probleme să vină la consiliere.

- Precizați câteva modalități prin care să atrageți părinții la programele de sprijin.
- Creați un pliant despre consiliere, destinat părinților din grădiniță.
- Inițiați acțiunea „Oscar pentru părintele anului”.
- Dezvoltați un centru funcțional pentru părinți, în grădinița voastră. Folosiți următorul plan:

▪ Denumire	▪ Activități
▪ Viziune, misiune	▪ Voluntariat
▪ Obiective și strategii	▪ Proiecte
▪ Organizare: departamente, responsabilități	▪ Buget
	▪ Evaluare

4.3.3. Consilierea părinților pentru optimizarea relației părinte–copil cu probleme sau cu dificultăți de comportament (exemplu de program)

Argument: În dezvoltarea copiilor pot interveni probleme delicate. Cei mai mulți părinți au învățat *din mers* comportamentele și atitudinile care funcționează mai bine în educarea copiilor lor sau au preluat metodele pe care le-au considerat eficiente. Cu toate acestea, uneori, constată că *metodele miracol* nu funcționează exact așa cum s-ar fi așteptat. Își dau seama că nu ar strica mici îmbunătățiri sau abordarea unei noi perspective, dar nu știu exact care dintre ele ar funcționa cel mai bine.

Scop: Dezvoltarea unor practici parentale în vederea disciplinării pozitive a copiilor.

Obiective:

- să orienteze în mod conștient atenția asupra evenimentelor pozitive din activitatea copilului;
- să discute despre lucrurile plăcute din viața copiilor;
- să formuleze cerințe adaptate la vârsta copiilor astfel încât să poată fi respectate de aceștia.

Metode: observația, discuții în grupuri mici, jocul de rol, brainstormingul, studiu de caz.

Resurse: film, povești imagini, planșe, fișe de lucru, hârtie, markere, videoproiector, flipchart, coli de flipchart, chestionare de evaluare.

Grup țintă: părinți sau familii (mame și tați), alte persoane care au în grijă copilul.

Durată: cel puțin 6 ședințe, în funcție de specificul grupului de părinți.

Etape anterioare începerii programului de consiliere:

- Analiza chestionarelor de identificare a nevoilor de consiliere pentru părinți din care reiese nevoia consilierii acestora pe problema educării comportamentului copiilor;
- Interviu pe probleme de educare a comportamentului cu educatoarele grupelor în care sunt înscriși copiii;
- Participare la activitățile grupei pentru a observa comportamentele copiilor, interacțiunile cu ceilalți copii și cu educatoarea;
- Interviu cu părinții care doresc consiliere pentru definirea și conceptualizarea problemei.

Pe baza analizei de nevoi, vom identifica și vom formula cât mai concret problemele comportamentale și le vom delimita între ele. **Concretizarea** se referă la situație și la frecvența și/ sau la intensitatea cu care comportamentul apare în respectivele situații. Este o etapă dificilă, dar este necesară deoarece problemele comportamentale definite independent de situațiile în care apar sunt dificil de abordat.

Exemple de formulări concrete, observabile, ale problemelor comportamentale ale copiilor:

- Este permanent în mișcare și nu este preocupat de o activitate mai mult de 3 minute.
- Reacționează uneori la solicitările părinților/ educatorului și numai după repetarea acestora.
- Respectă, rareori, următoarele reguli: spălatul mâinilor înainte de masă, aranjarea jucăriilor, salutul copiilor și adulților.
- Îi supără pe fratele/ sora, pe colegi, deseori, astfel încât aceștia plâng.
- Nu permite fratelui/ surorii, colegului să se joace cu el.
- Deranjează mereu și face gălăgie atunci când vin musafiri sau în timpul activităților de la grădiniță.
- Este neliniștit în timpul mesei, se ridică, frecvent trânteste câte ceva.
- Intervine mereu în conversațiile adulților.
- Țipă dacă nu primește ceva sau nu i se dă voie să facă ceva.
- Aruncă obiectele din jurul său și strigă.

Definirea problemei și conceptualizarea sau identificarea cauzelor care determină comportamentul sunt importante pentru stabilirea planului de acțiune. Interviu cu părinții este util deoarece urmează să selectăm problemele și să avem o înțelegere comună asupra cauzelor care determină problema.

Ședința 1.

Definirea dificultăților comportamentale ale copilului în familie

Scopul: Descrierea concretă a problemei comportamentale.

Desfășurarea primei întâlniri. La început, părinții vor fi rugați să relateze evenimentele ce au avut loc recent. Vorbim despre aspecte generale. Pe măsură ce programul de consiliere se va desfășura, vor fi discutate rezultatele temelor date la ședința precedentă.

Discutarea obiectivelor etapei. Le spunem părinților că în această ședință dorim să discutăm despre problemele comportamentale ale copilului în familie și că dorim să stabilim obiectivele consilierii, ce vizează aceste probleme, după cum chiar dâșii au solicitat.

Discutarea rezultatelor evaluării. Rezumăm rezultatele evaluării psihologice pe următoarele domenii: comportamentul copilului în familie, la grădiniță, în timpul situației de evaluare. Rămânem la nivel descriptiv, evităm interpretările dinamice, funcționale sau etichetările cu scop diagnostic. Precizăm că există sau nu posibilitatea unor abilități mai slab dezvoltate sau a unor deficite de dezvoltare care determina „neastâmpărul“ copilului. Dacă în cadrul interviului au devenit evidente problemele familiale, le discutăm cu atenție, fără a intra prea mult în detalii, iar în ședințele viitoare vom reveni asupra lor.

Rezumarea dificultăților comportamentale ale copilului. Spunem părinților că dorim să descriem cât mai exact, împreună cu ei, dificultățile de comportament pe care dorim să le ameliorăm sau să le reducem prin intermediul consilierii. Grupăm dificultățile pe domenii. De regulă, nu vor fi definite mai mult de patru dificultăți comportamentale. În cazul în care se definesc temporar mai mult de patru dificultăți, vom discuta cu părinții care dintre acestea au un impact mai mare și pe care doresc să le rezolve imediat.

Realizăm lista de dificultăți comportamentale ale copilului. Această listă va fi multiplicată, pentru a nu fi necesară definirea acestora la reluarea discuției. Explicăm părinților că de acum înainte, la începutul fiecărei ședințe vom evalua lista de probleme a săptămânii anterioare, pentru a controla evoluția intervenției. Dacă pe parcurs apar noi probleme sau o reordonare a lor, lista va fi modificată în mod corespunzător. Astfel realizăm un inventar de dificultăți pe care mai mulți părinți le întâmpină și vom putea proiecta programul de consiliere.

Dificultăți în definirea problemelor. Uneori, în discutarea rezultatelor pot apărea situații dificile, mai ales atunci când rezultatele evaluării comportamentale din contextul grădiniței, nu corespund așteptărilor părinților. Aceștia pot fi surprinși de intensitatea dificultăților comportamentale ale copilului la grădiniță și pot considera că acestea se datorează percepției greșite a educatoarelor sau relației problematice dintre educatoare și copil: *nu-mi suportă copilul*. Într-o astfel de situație acordăm timp părinților, fără a lua o atitudine legată de acest aspect. Spunem că astfel de factori pot într-adevăr să joace un rol și că discutăm și cu educatoarea. Menționăm că nu este deloc neobișnuit ca părinții și educatoarele să aibă evaluări diferite și că tocmai aceste diferențe pot indica diferențele comportamente ale copilului în familie și grădiniță.

Discutarea rezultatelor evaluării abilităților copilului și evaluării familiale. Pot apărea situații dificile atunci când performanțele copilului sunt sub așteptările părinților. Vorbim cu părinții despre consecințele așteptărilor nerealiste (neîncredere, refuzul unor sarcini, stimă de sine scăzută) și despre legăturile posibile între suprasolicitare și problema comportamentală a copilului. Mai pot apărea situații critice când pe baza evaluării, reies probleme de relaționare severe cu/ între membrii familiei. Acestea trebuie discutate cu mare grijă.

Ședința 2.

Identificarea cauzelor comportamentului sau conceptualizarea

Scopul: Realizarea unei înțelegeri comune asupra cauzelor care determină comportamentul copilului

Pornind de la părerile părinților cu privire la cauzele comportamentului problematic se va realiza o conceptualizare comună, vor fi analizate caracteristicile copilului, ale părinților și problemele familiale ce pot influența comportamentul copilului și interacțiunile familiale. Conceptualizarea diferită a părinților și a consilierului este cauza cea mai frecventă a eșecului intervenției. Este deci recomandabil ca această etapă să fie parcursă cu mare atenție. Pentru aceasta este important să cunoaștem modul în care părinții își explică problema, pentru ca ulterior să putem lucra cu aceștia.

Această etapă se poate dovedi foarte vastă, mai ales în cazul familiilor cu o problemă multiplă. Doar în cazurile în care membrii familiei nu prezintă probleme psihice și nici alt gen de probleme, această etapă poate fi parcursă într-o singură ședință. La această etapă, este necesar să participe, în măsura în care acest lucru este posibil, toți membrii adulți ai familiei, deoarece rezultatele sunt hotărâtoare pentru intervenția ulterioară. În cazuri particulare ar fi bine să participe și alte persoane din afara familiei care au funcții educative, de exemplu, tatăl divorțat care nu mai locuiește cu copilul sau bunicii. Se recomandă ca această etapă să fie parcursă întâi cu persoana ce își crește singură copilul, iar abia mai târziu să fie implicată și cealaltă, fiind reluate doar elementele importante.

Desfășurarea ședinței

- Discutarea evenimentelor ce au avut loc de la ultima ședință și prelucrarea listei de probleme. Îndrumăm discuția de la întrebarea introductivă referitoare la evenimente generale ce au avut loc în familie de la ultima întâlnire spre lista de probleme pe baza căreia s-a discutat în ședința precedentă.
- Discutarea perspectivei părinților asupra posibilelor cauze ale comportamentului problematic. Spunem părinților că această ședință se va centra pe construirea unei perspective comune asupra cauzelor problemelor comportamentale ale copilului și că este important să cunoașteți părerile și presupunerile lor.

Părerea părinților asupra cauzelor comportamentului copilului poate fi mai mult sau mai puțin elaborată, uneori ea include convingeri și păreri ferme sau vagi. De aceea nu se vor lua în considerare doar convingerile ferme ale părinților. Motivăm părinții să-și exprime presupunerile. Explicațiile adesea diferă la cei doi părinți, implică uneori învinovățirea partenerului. De exemplu, mama este de părere că tatăl este prea dur în educația copilului. Atunci când participă ambii părinți la ședință, verificăm dacă părerea unui părinte oglindește sau nu opinia celuilalt. Dacă părinții nu aduc în discuție anumite cauze, atunci le aducem noi în discuție, către sfârșitul ședinței.

Cauzele invocate frecvent de părinți în explicarea dificultăților de comportament ale copilului:

- Caracteristicile copilului: copil impulsiv, are probleme de concentrare, probleme ereditare, moștenite de la mamă/ tată/ bunici, copil rău, dezvoltare nepotrivită vârstei.
- Cauze organice: tulburări de metabolism, alergii la diverse alimente, alte probleme de sănătate.
- Caracteristici și conduite ale părinților: educație greșită, datorată mamei/ tatălui/ bunicilor, stiluri de educație divergente ale mamei/ tatălui/ bunicilor, copilul este răsfățat de mamă/ tată/ bunici, copilul este tratat prea sever de mamă/tată/bunici, părinții sunt prea permisivi, copilul este neglijat de mamă/ tată.
- Probleme familiale și tulburări ale relației părinte – copil, evenimente traumatice din trecut: moartea unui părinte, despărțirea părinților, nașterea unui frate sau neglijarea copilului, suprasolicitarea mamei/ tatălui din cauza profesiei/ problemelor financiare, probleme maritale, tatăl/mama respinge copilul, rivalitate între frați.
- Dificultăți de comportament invocate: e neliniștit, în timpul mesei se ridică, îi deranjează pe ceilalți, nu respectă cerințele, se supără.

Prezentarea perspectivei consilierului asupra posibilelor cauze ale comportamentului problematic. Discutăm cu părinții în ce măsură însușirile copilului și cele ale părinților, precum și problemele din familie ajung să influențeze comportamentul copilului, felul în care părinții percep comportamentul copilului.

<p>Caracteristici ale comportamentului copilului</p> <ul style="list-style-type: none"> • neastâmpărat, agitat, stima de sine scăzută. 	<p>Caracteristici ale părinților</p> <ul style="list-style-type: none"> • mama: agitată, îngândurată, supărăcioasă, trece ușor de la bucurie la tristețe; • tata: grăbit, nerăbdător, iute la mânie.
<p>Dificultățile comportamentale ale copilului</p> <ul style="list-style-type: none"> • e mereu în mișcare; • nu stă liniștit la masă; • îi ciupește pe ceilalți; • nu vrea să respecte anumite reguli. 	<p>Problemele familiale</p> <ul style="list-style-type: none"> • certuri dese între soți; • cicăleala bunicilor; • percepția și reacția părinților; • enervarea rapidă a părinților; • certarea și agresarea copilului (Mama ceartă copilul și nu știe ce să mai facă. Tatăl îl ia de păr.).

Ședința 3.

Obiectivele și planificarea activității de consiliere

Scopul: Precizarea obiectivelor activității de consiliere în vederea reducerii problemelor comportamentale ale copilului în familie a căror atenuare este necesară pentru integrarea eficientă a copilului la grădiniță.

Desfășurarea ședinței

1. Multiplicăm lista cu probleme de comportament ale copilului pe fișa de lucru. Discutăm evenimentele care au avut loc de la ultima ședință și revedem lista de probleme.

2. Prezentarea scopului ședinței. Explicăm părinților faptul că acum urmează să stabilim împreună obiectivele ședințelor de consiliere și că acestea nu înseamnă transformarea copilului în unul fără probleme și a familiei într-una lipsită de dificultăți, ci că este vorba în primul rând de stabilirea unor obiective realiste, accesibile, cum ar fi diminuarea problemelor comportamentale.

În vederea stabilirii obiectivelor, precizăm:

- Ce formă ar trebui să aibă comportamentul pentru ca părinții să-l considere mai puțin problematic?

- Ce formă ar trebui să aibă comportamentul pentru ca părinții să se raporteze la problemă ca la una minoră?
- Ce comportament poate fi definit drept un obiectiv accesibil?

Formulăm concret comportamentul țintă, limitarea, reducerea intensității, înlocuirea comportamentului problematic cu altul dezirabil, de exemplu: *Copilul își pune jucăriile pe raft. Nu mai țipă, atunci când nu primește ceea ce vrea.*

Dificultăți care pot apărea în stabilirea obiectivelor cu părinții:

Este uneori dificilă formularea unui număr restrâns de obiective concrete, părinții vor să se schimbe multe lucruri și repede. Uneori, așteptările lor sunt nerealiste. Unii părinți consideră că le este greu să se joace cu copilul după reguli bine stabilite, că nu au timp. Reușita activității de consiliere depinde de mulți factori dintre care familia este unul foarte important. Putem să anticipăm anumite rezultate dacă nu se implică intens.

Temă pentru părinți: Să identifice aspecte pozitive în relația cu copilul.

Ședința 4.

Stimularea interacțiunilor și a relațiilor pozitive părinți-copil

Scopul: Centrarea atenției pe calitățile și experiențele pozitive ale interacțiunii cu copilul

Obiective: Împreună cu părinții se realizează o listă a experiențelor pozitive și negative cu copilul. Atenția părinților trebuie îndreptată asupra deprinderilor comportamentale și a însușirilor pozitive ale copilului. Părinții vor fi îndrumați să facă un jurnal al întâmplărilor plăcute, al faptelor frumoase, al evenimentelor pozitive, toate împărtășite copilului.

Desfășurarea ședinței: Pregătim lista cu obiectivele și comportamentele pe care dorim să le ameliorăm. Discutăm evenimentele care au avut loc după ultima ședință și prelucrăm lista de probleme. Evaluăm sarcinile stabilite la ultimele ședințe. Analizăm interacțiunile copil – părinte, discutăm cu părinții cum au ajuns experiențele negative cu copilul (avertizările permanente, certurile, criticile, pedepsele) să domine experiențele pozitive. Atât părinții, cât și copilul au ajuns să considere că, ori de câte ori sunt împreună, apar conflicte și, în acest fel, atenția le-a fost îndreptată în primul rând asupra evenimentelor negative, cele pozitive, fiind eludate. De aceea, le propunem să dea mai multă atenție experiențelor pozitive, calităților copiilor, și să nu se centreze pe defecte. Este foarte important ca părinții să comunice copilului, atunci când sunt mulțumiți de el, să-i transmită într-o mai mare măsură faptul că este un prilej de bucurie pentru ei.

Acest lucru poate fi realizat prin intermediul unui jurnal al evenimentelor ținut de părinți, poate chiar împreună cu copiii. De cele mai multe ori, o astfel de măsură (focalizarea pe calitățile copilului) duce la ameliorarea relației dintre părinți și copil și la o anumită schimbare a felului în care părinții se raportează la problematica respectivă. Cu toate acestea, părinții nu ar trebui să se aștepte la o diminuare dintr-o dată a problemelor.

Exemplu: Extras din jurnalul părinților...

Experiențe negative

- L-am certat deseori pentru că vine cu gentuța murdară, uită fesul, rupe foile cărții de colorat, se suie încălțat pe canapea.
- Este neastâmpărat la masă, își necăjește colegii.
- Nu acceptă limitele impuse de mine, refuză să-și strângă jucăriile, vorbește răstit.

Experiențe pozitive

- S-a jucat frumos cu fetița vecinului, dar numai pentru un scurt timp.
- M-a ajutat la curățat colivia papagalului.
- A construit frumos un castel din cutii de carton.
- A strâns jucăriile după ce a terminat teatrul de păpuși adresat bunicilor.

Cum identificăm aspectele pozitive și negative?

1. Ne îndreptăm atenția asupra aspectelor pozitive. Discutăm cu părinții în ce mod ar putea realiza acest lucru. Ne referim mai ales la acele însușiri și calități ale copilului care reprezintă un motiv de

bucurie sau de mândrie pentru părinți. Verificăm dacă părinții au notat în jurnal astfel de însușiri și calități. Găsim și altele împreună cu părinții și completăm lista cu aspectele pozitive.

2. Apreciem aspectele mai puțin importante. Accentuăm cât de important este să integrăm în lista pozitivă și lucrurile mărunte și firești. Parcurgem împreună cu părinții programul zilnic obișnuit și reflectăm asupra lucrurilor cotidiene care decurg în mod normal foarte bine.

3. Sesizăm situații dificile, dar mai puțin problematice. Mulți părinți spun că un comportament problematic al copilului se manifestă întotdeauna, dar în foarte puține cazuri este așa. Se întâmplă ca o situație dificilă să decurgă mai puțin problematic. De exemplu, copilul poate să stea la masă mai liniștit decât de obicei. Părinții se simt ușurați în astfel de situații? Sunt ei în stare să le perceapă drept evenimente pozitive, chiar dacă nu a fost atins încă nivelul ideal?

4. Arătăm copilului ceea ce prețuim la el. Discutăm cu părinții că este important să împărtășească copilului ceea ce prețuiesc la el, ce anume îi bucură și îi mulțumesc. În astfel de situații nu trebuie exagerat, dar o apreciere punctuală este suficientă. Anumitor părinți le este greu să accepte o astfel de perspectivă, dar copilul are tot dreptul să afle ce prețuiesc părinții. Alte reguli: seara notăm lucrurile care au decurs bine, discutăm cu copilul despre evenimentele pozitive ale zilei și, mai ales, nu ne așteptăm la minuni.

Temă pentru părinți: identificarea evenimentelor pozitive, notarea lor în jurnal, împărtășirea aprecierilor copilului.

Ședința 5.

Construirea interacțiunilor pozitive prin intermediul jocului

Scopul: Acordarea atenției copilului în timpul jocului.

Această etapă este foarte importantă atunci când interacțiunea părinți-copil constă în comportamente predominant negative (amenințări, critici, pedepse), interacțiunile pozitive fiind, evident, mult mai puțin prezente.

Obiective. Creșterea numărului de interacțiuni pozitive între părinți și copil, astfel ajungându-se la ameliorarea relației dintre părinți și copil. În cazul părinților cu un stil educativ predominant negativ, acest model comportamental este vizibil, în contextul exersării jocului. Prin îndrumarea părinților spre un comportament mai puțin autoritar, se va diminua semnificativ probabilitatea apariției reacțiilor de nesupunere a copilului și va crește probabilitatea unor interacțiuni pozitive între părinți și copil. Copilul conștientizează cum este când beneficiază de întreaga atenție și grijă din partea părinților. Acesta trebuie să înțeleagă că nu numai el, ci și părinții lui trebuie să treacă printr-o schimbare pentru rezolvarea problemelor familiale.

Desfășurarea ședinței.

1. Pregătirea listei cu probleme și cu obiective: dacă părinților le este greu să învețe să se joace cu copilul s-ar putea să fie necesare mai multe ședințe.

2. Discutarea evenimentelor care au avut loc de la ultima ședință și dezbaterea listei cu probleme.

3. Evaluarea sarcinilor stabilite la ultima ședință.

- Cum li s-a părut părinților completarea jurnalului? (util, incomod, obositor, simplu)
- Cât de greu le-a fost să găsească evenimente pozitive?
- Au fost notate și lucruri considerate neimportante?
- Au reușit părinții să transmită copilului aprecierea lor în situații de interacțiune pozitivă?
- S-a acordat feedback evenimentelor pozitive din fiecare zi?
- Cum li s-a părut părinților și copilului acest feedback?
- Cum relatează părinții experiențele pozitive, congruența între conținut și emoție?

Părinții și copilul au nevoie să aibă mai multe experiențe pozitive și momente plăcute, având posibilitatea de a se percepe dintr-o altă perspectivă. Copilul își poate da seama că părinții pot acorda atenție lui și intereselor sale, și nu doar cicăleli, controale și amenințări.

Părinții observă noi comportamente pozitive ale copilului nu numai refuzul, capriciile și furia, descoperind părțile pozitive ale acestuia. Explicați-le părinților aspectul esențial al jocului: să se orienteze cât mai mult spre interesele și înclinațiile copilului și să nu evalueze negativ comportamentele sale. Subliniați faptul că jocul nu va rezolva toate problemele, dar el ajută la diminuarea tensiunii dintre părinți și copii și de aceea reprezintă un punct important.

Copilul trebuie să înțeleagă că părinții îl apreciază ca persoană, deși îi dezaprobă unele comportamente. În acest fel, copilul va putea să atribuie consecințele negative inerente, comportamentului

problematic și nu persoanei sale.

Discutați cu părinții ce experiențe de joacă au avut în ultimele săptămâni, ce s-au jucat împreună, ce a mers bine, ce a mers mai puțin bine de fiecare dată din perspectiva părinților. Întrebați părinții ce tip de jocuri preferă și ce tip de jocuri le este dificil să se joace.

Cum să ne jucăm cu copilul?

1. Ne gândim împreună cu copilul la câteva jocuri pe care să le desfășurăm împreună.

Numim cât mai multe jocuri. Evităm jocurile care cer copilului să stea la masă și cele cu reguli, care ridică dificultăți copiilor, deoarece îi solicită să stea liniștiți pe scaun și să respecte regulile. Jocurile de construcții, jocurile de rol, jocurile creative sunt mai puțin plăcute de către părinți, dar tocmai acest tip de jocuri sunt binevenite. Se pot realiza și jocuri cu reguli, dar în cadrul acestora copilul are voie să le modifice oricând.

2. La programul de joacă nu au voie să participe și alți copii. Este greu de pus în practică dacă în familie sunt și frați mai mici. De aceea trebuie ales un moment al zilei în care celălalt părinte sau o persoana apropiată preia îngrijirea celuilalt copil.

3. Alegem care este cel mai potrivit moment al zilei pentru joc. Acesta nu trebuie să urmeze imediat situațiilor familiale problematice, de exemplu momentul realizării ordinii în cameră. Discutăm cu părinții în ce măsură sunt capabili să realizeze zilnic acest program de joacă. În cazul în care ei nu sunt prea siguri că îl pot desfășura zilnic, stabilim o frecvență minimă a acestuia în cursul unei săptămâni.

4. Copilul decide ce și cum vă veți juca! Părinții încep jocul, spun copilului că acum au timp pentru el și-l întreabă ce i-ar plăcea să facă împreună. În timpul desfășurării jocului, nimeni nu intervine, nu deranjează. *Copilul decide ce veți juca!* Accentuăm cât de importantă este alegerea jocului de către copil, decizia asupra modului de desfășurare a jocului. Dacă este posibil, se alege un joc care să placă atât copilului, cât și părinților și care să fie un prilej de distracție pentru ambele părți. În cazul în care copilului nu-i vine nici o idee de joc, părinții îi pot face propuneri.

5. Ne relaxăm. Observăm mai întâi timp de câteva minute ce face copilul, apoi încercăm să intrăm în joc. Explicăm faptul că la începutul jocului observăm, timp de câteva minute, ce face copilul și încercăm să ne relaxăm. Multor părinți le este greu la început să se desprindă de cotidian. Din această cauză nici nu este recomandată organizarea jocului după situații familiale problematice, deoarece atunci este foarte dificil să se deconecteze, să se relaxeze. Părinții să se concentreze doar asupra copilului și a jocului și să-i acorde atenție totală.

6. Descriem cu voce tare ce face copilul: *Ce faci? Construiești un castel!* Prin această regulă orientăm părinții spre o atitudine nondirectivă. Accentuăm faptul că părinții nu trebuie să pună nici un fel de întrebări și să nu dea directive legate de modul de desfășurare a jocului. Jocul va fi stabilit doar de copil. Atitudinea conciliantă a părintelui transmite copilului faptul că părinții participă la joc și sunt interesați de activitatea sa.

7. Nu punem întrebări și nu-i spunem ce are de făcut. Programul de joc este dedicat în exclusivitate jocului și nu învățării. Întrebările directive de tipul *De ce?* și cerințele corectează activitatea copilului și astfel, el învață ce este corect și ce nu este, respectiv ce este bine și ce este rău. Jocul diferă de alte activități tocmai din acest punct de vedere. Subliniați încă o dată aspectele esențiale: copilul alege jocul și decide asupra modului de desfășurare, părinții nu pun întrebări și nu dau indicații.

Alte reguli: lăudați copilul din când în când sau spuneți-i ce v-a plăcut, întoarceți-vă cu spatele și priviți pentru scurt timp în altă direcție, ignorați-l atunci când copilul se poartă urât, notați în jurnal impresiile legate de felul în care a decurs jocul.

Temă pentru părinți: desfășurarea de jocuri, alegerea momentelor potrivite pentru joc, acordarea de feedback pozitiv și însemnări în jurnal.

Ședința 6.

Formularea eficientă a cerințelor

Scopul: Schimbarea modului de formulare a cerințelor față de copil

Această activitate este recomandată în cazurile în care copilul nu urmează cerințele sau în care părinții formulează cerințe ineficiente: copilul este prea departe de noi, nu sunt formulate clar sau sunt prea multe cerințe deodată. Din interviul referitor la interacțiunea părinte-copil reiese deseori, faptul că părinții formulează prea multe cerințe pe care le repetă de nenumărate ori, fără să acorde suficientă atenție respectării lor.

Obiective: Se abordează cu părinții felul în care s-ar putea formula cerințele în mod eficient. Părinții vor fi învățați cum să formuleze mai puține cerințe, iar cele formulate să fie clare, să se asigure de atenția copilului și să țină seama de îndeplinirea acestora.

Desfășurarea ședinței: Discutarea evenimentelor care au avut loc după ultima ședință și revederea listei cu probleme. Evaluarea sarcinilor stabilite la ultimele ședințe despre jocul desfășurat cu copilul. Părinții exprimă dacă le-a plăcut să se joace. Încurajăm comunicarea nemulțumirilor. Se va discuta despre acele momente în care părinții au reușit să urmeze regulile și despre fazele mai dificile. Oferim părinților feedback, descriptiv și concret. Explicăm importanța respectării regulilor. Scopul principal este de a da copilului posibilitatea să decidă ce se va juca, acest lucru trebuie să facă plăcere atât părinților, cât și copilului. În ședința de astăzi, determinăm părinții să-și schimbe modul de formulare a cerințelor, în mod eficient, și nu doar pentru o perioadă limitată de timp.

Alegem una sau două situații în care de obicei copilul nu face ceea ce i se cere. De multe ori, părinții se așteaptă ca cerințele lor să nu fie ascultate de copil și de aceea nici nu și le impun. Cerințele părinților au mai degrabă forma și efectul unei „cicăleli“ și nu al unor adevărate cerințe. Părinții s-au obișnuit ca cerințele să reprezinte doar expresia furiei și nemulțumirii lor, de vreme ce copiii nu le mai acordă atenție.

De exemplu, cerințe precum: *Așează odată jucăriile pe raft, că iar stau aruncate peste tot!* sunt exprimate de cele mai multe ori pe un ton iritat și nu sunt urmate de copil, în final părinții sunt cei care realizează sarcina în locul copilului. Neascultarea cerințelor nu implică, de obicei, nici un fel de consecințe pentru copil, iar dacă se întâmplă ca acesta să facă ceea ce i se cere, nu va primi atenția cuvenită din partea părinților. Explicăm părinților faptul că un obiectiv foarte important al acestei intervenții este formularea clară și conștientă a cerințelor astfel încât copilul să învețe că părinții iau în serios aceste cerințe.

Cum să formulăm eficient cerințe pentru a fi respectate de copil?

1. Formulăm cerințe numai atunci când suntem pregătiți să le și impunem! Explicăm părinților că este bine să se gândească înainte de a formula o cerință, dacă vor într-adevăr ceea ce solicită copilului. Să nu-i ceară ceva, dacă nu sunt gata să se și impună. Este important să reflecteze asupra rolului cerinței în viața familiei. În cazul cerințelor importante, este util ca înainte de formularea lor, părinții să ia în considerare atât consecința pozitivă, cât și pe cea negativă, când copilul îndeplinește sau nu sarcina.

2. Îndepărtăm orice factor care-l distrage pe copil înainte de a exprima o cerință! Aceasta înseamnă că nu ar trebui să existe în încăperea surse de gălăgie sau alte lucruri ce i-ar putea distra atenția în momentul comunicării cerinței. Nu este recomandată formularea cerinței în momentul în care copilul este implicat într-o activitate foarte plăcută, pe care nu o poate întrerupe fără a pierde ceva interesant. O casetă cu desene animate poate fi oprită și pornită mai târziu, însă un film la televizor nu poate fi întrerupt, de aceea cerința va fi formulată înainte de începerea filmului sau după terminarea lui.

3. Avem grijă ca atunci când formulăm o cerință, copilul să fie atent! Cerințele pot fi formulate, numai atunci când părinții stabilesc contactul vizual cu copilul, se apleacă la nivelul copilului sau îi orientează fața spre ei. Cerințele transmise la întâmplare prin încăperea nu sunt eficiente, deoarece în cele mai multe cazuri copilul nici nu le ascultă. Atenția copilului este neapărat necesară.

4. Exprimăm clar cerința, nu sub forma unei rugăminți! Lămurim astfel faptul că nu este la latitudinea copilului dacă îndeplinește sau nu sarcina. Evităm exprimări de tipul: *Ești atât de drăguț să-ți așezi, te rog, jucăriile la loc?* În loc de aceasta, formulăm: *Pune-ți, te rog, jucăriile la loc în dulap!* Nu este decisivă utilizarea sintagmei *te rog*, ci tonul vocii care întărește cerința. Cerința este adresată pe un ton clar și precis.

5. Formulăm întotdeauna numai o singură cerință! Părinții să formuleze întotdeauna doar o singură cerință. La început, cerințele sunt foarte simple și ușor de îndeplinit, iar cerințele mai dificile sunt evitate. Astfel, crește probabilitatea îndeplinirii cerinței de către copil. Dacă este vorba de sarcini complexe, este recomandat să le fragmentăm în pași mai mici, iar copilul să le realizeze treptat.

6. Rugăm copilul să repete cerința! Copilul va repeta cerințele de fiecare dată, cel puțin la început. Prin aceasta ne putem asigura de faptul că a auzit-o și a înțeles-o. Ulterior, nu mai este nevoie să fie repetate cerințele, însă părinții pot insista în acest sens ori de câte ori nu sunt convinși că au fost auziți și înțeleși.

7. Rămânem în imediata apropiere a copilului pentru a fi siguri că cerința va fi îndeplinită. Dacă la scurt timp după formularea cerinței copilul nu face ceea ce i se cere, atunci părinții o repetă fără a fi supărați. Această a doua cerință ar trebui repetată și de copil.

8. Ne concentrăm mai întâi atenția asupra unui număr mai redus de cerințe. Deoarece este

foarte dificilă schimbarea obiceiurilor deja formate, recomandăm părinților să se concentreze asupra cerințelor alese și să le consemneze în jurnal. Părinții se pot aștepta ca cerințele să nu le fie îndeplinite, chiar de la început.

Ce dificultăți pot apărea?

Unii părinți care adresează foarte multe cerințe copilului lor au greutăți în a renunța cel puțin pe moment la unele dintre ele, chiar și atunci când copilul nu reușește să le îndeplinească. Explicăm părinților faptul că adresarea unor cerințe cărora copilul nu le acordă atenție, este cu mult mai problematică și dăunează mult evoluției ulterioare decât scăderea numărului de cerințe, obiectiv care poate fi mai ușor atins. Modificarea unor asemenea obișnuințe înrădăcinate constituie un proces foarte dificil.

Temă pentru părinți:

- Formularea cerințelor eficiente și notarea lor în jurnal.
- Evaluarea programului. Chestionar de evaluare.

Exercițiu „Cine planifică, are succes!”

1. Realizați un program de consiliere pentru una din temele:
 - Disciplina pozitivă
 - Stima de sine
 - Hiperactivitatea
 - Agresivitatea
 - Inteligența emoțională
 - Anxietatea de separare
2. Dezvoltați planul unei ședințe de consiliere cu tema „Respectarea regulilor, în public”: scop, obiective, resurse, desfășurarea ședinței (metode și tehnici), evaluare.

4.3.4. Consilierea educatorilor care lucrează cu copiii cu comportamente indezirabile (exemplu de program)

Consilierea familiei și a copilului este însoțită de consilierea educatoarei. Copilul petrece mult timp la grădiniță, mai ales în cazul programului prelungit. Adulții sunt preocupați de confortul copilului, de aceea se impune un efort conjugat pentru rezolvarea problemelor de comportament ale copilului. În activitatea de consiliere a educatoarei vom parcurge următorii pași: construirea relației de încredere cu educatorul, definirea problemei, conceptualizarea problemei, propunerea și aplicarea planului de intervenție.

Stabilirea contactului și construirea relației cu educatorul. Stabilirea contactului cu educatorul are loc cu acordul părinților. Uneori relațiile între părinți și cadrele didactice sunt tensionate, părinții sunt convingeți că educatorul le respinge copilul și că acesta este miezul problemei. Pe de altă parte, cadrele didactice consideră condițiile familiale ca fiind răspunzătoare de problema copilului. Când există o astfel de situație tensionată, un dialog între părinți, cadre didactice și consilier reprezintă un pas foarte important pentru stabilirea încrederii și realizarea unei intervenții eficiente, pentru a crea o relație bazată pe încredere și pentru o conceptualizare comună a tulburării și construirea unui plan de intervenție.

Este importantă relația pe care o stabilim cu educatorul deoarece efectivul de copii este mare, există și alți copii care au alte probleme, ce fac procesul de învățare dificil, iar timpul pentru lucrul diferențiat cu un copil „neastâmpărat” este insuficient. De asemenea, motivarea pentru implicare este slab susținută, relația cu familia și copilul, este una dificilă, iar efortul nu este totdeauna recompensat.

Participarea consilierului la activitățile grupei. Obiectivul prioritar este observarea comportamentelor pozitive, a interacțiunii educatoarei cu copilul, respectiv a efectului acestora asupra problemelor comportamentale ale copilului. De asemenea, vom putea observa gradul de integrare a copilului, dacă are prieteni, ce preferințe pentru joc are și aspecte legate de managementul grupei: aspecte organizatorice ale grupei, relațiile educator-copil, modalitățile de comunicare, atitudinea, metodele de condiționare operantă, utilizarea jocului ca metodă de rezolvare a problemelor de comportament, prezența secvențelor de consiliere cu întreaga grupă.

Părinții, educatorul, copilul, fiecare este informat, în mod specific, despre participarea la activitățile grupei și despre ceea ce dorim să întreprindem. Participarea la activitate este utilă deoarece observăm copilul în mediul educațional, iar colaborarea și implicarea educatorilor este o condiție foarte importantă a reușitei procesului de consiliere. Uneori copiii pe care îi consiliem se bucură când mergem în grupa

lor, alții s-ar putea să nu se simtă confortabil. De aceea îi spunem copilului că avem intenția să venim la activitatea grupei lui. Este posibil ca, în timpul vizitei, copilul să fie mai liniștit și să se implice în activitate, dar nu este un indiciu că încercă să pună în aplicare ceea ce am stabilit la consiliere.

Definirea problemei: Discuțăm cu educatorul despre aspectele relevante ale comportamentului copilului, având tot timpul grijă să eliminăm interpretările și să acordăm atenție faptelor. Se poate folosi o grilă de observare a comportamentului copilului în care educatoarea să-și noteze aspecte legate de frecvența și intensitatea comportamentelor problematice.

Grilă de observare a comportamentului (exemplu)

Aspecte ale comportamentului	Frecvența				Intensitatea				
	zilnic	uneori	rar	niciodată	1	2	3	4	5
Aruncă jucăriile altor copii.									
Nu stă așezat la masă.									
Părăsește des locul de joacă.									
Ciupește copiii în timpul activității.									
Țipă, atunci când nu obține ce vrea.									

Conceptualizarea problemei. Copiii cu vârste între 3–6 ani se mișcă continuu, sunt mai agitați. Acasă nu se manifestă așa, deoarece nu sunt atâția stimuli ca la grădiniță. Copiii „neastâmpărați“ au dificultăți în a se juca liniștit mai mult timp. Unii se înfurie mai des, nu prea reușesc să deseneze, se concentrează mai greu, sunt grăbiți, se mișcă mult, sunt când pe scaun, când sub scaun. Identificăm cauzele care determină comportamentul copilului: familiale, organice, legate de interacțiunile cu copilul în familie și la grădiniță.

Prin discuții cu familia se poate identifica dacă este vorba de complicații din perioada sarcinii, nașterii sau din copilăria timpurie, factori ereditari, factori legați de hrana copilului.

Condițiile din grădiniță nu sunt factori singurari, dar pot contribui la accentuarea stării de neliniște a copilului. El nu poate respecta toate regulile sau le respectă mai puțin timp față de alți copii. Educatorii se află în situații dificile, evenimentele negative trec în prim plan, iar cele pozitive abia dacă mai sunt percepute.

Interacțiunea educatorului cu copilul neastâmpărat se manifestă prin: feedback negativ și feedback pozitiv. De cele mai multe ori, educatoarea este preocupată să rezolve problemele, dar recunoaște că numărul interacțiunilor negative este mai mare decât cel al interacțiunilor pozitive.

Stabilirea obiectivelor. Intervențiile vor viza: aspectele organizatorice, relaționarea educator–copil, strategiile de lucru, utilizarea jocului pentru ameliorarea comportamentului, folosirea feedbackului pozitiv. Ordinea intervențiilor trebuie respectată, dar este important să stabilim acest lucru cu educatorul pentru că este cel care va lucra la grupă, cu copilul. Este o problemă sensibilă deoarece s-ar putea să creadă că îi este pusă la îndoială competența și atunci este dificil de lucrat.

Aspecte organizatorice: Alcătuirea grupei. Dacă grupa are mai mulți copii cu un comportament „vulcanic“ ar fi oportun să discutăm cu managerul grădiniței în sensul micșorării numărului de copii la acea grupă.

Spațiul destinat grupei: Pentru copiii „neastâmpărați“, centrele de activitate vor fi delimitate pentru a limita spațiul de mișcare și a nu le spori agitația.

Structurarea spațiului și a activității în cadrul programului zilnic: Este utilă diversificarea programului și oferirea unei palete de jocuri și ocupații variate, însă oferta materialelor să fie mai limitată și nu diversificată deoarece trec repede de la un material la altul.

Stimularea interacțiunii pozitive copil–educator. Observăm însușiri și comportamente pozitive ale copilului și vorbim despre acestea. De exemplu, copilul construiește ceva, manifestă imaginație, este foarte prins de jocul lui, se bucură și râde cu poftă. Apreciem și succesele mici. Dacă este un copil mai mare de 5 ani putem să-i explicăm la sfârșitul zilei, progresele pe care le-a făcut, chiar dacă pe ansamblu

a fost neastâmpărat. Îi semnalăm unu–două comportamente problematice, iar restul sunt aspecte pozitive, cum ar fi: a depășit un conflict fără să se bată, nu i-a deranjat pe alții în jocul lor, a rămas așezat la locul lui mai mult ca de obicei. Îl laudăm, îi spunem ceva draguț, pe un ton sincer: *Îmi place când ne jucăm atât de frumos împreună!, Ia uite, ce bine ți-a ieșit...!, Merge minunat atunci când tu...!, Grozav...!* Sentimentele pot fi exprimate nonverbal sau paraverbal: un zâmbet, o mângâiere. Sunt importante mesajele de tip „Eu...”: *Eu mă bucur când..., Îmi face mare plăcere să văd că...*

Regulile grupei sunt un sprijin semnificativ pentru educarea copilului „neastâmpărat” deoarece îl ajută să se orienteze, să se simtă mai în siguranță. Regulile vor fi formulate foarte clar și cu trimitere la comportamentul problematic. Regulile prezentate verbal au trimiteri la imagini colorate, sugestive. De exemplu: *Vorbim mai încet, că ne doare capul! Punem jucăriile la locul lor! Așteptăm să ne vină rândul! În sala de grupă mergem mai încet!*

Întărirea/ condiționarea operantă. Oferirea de buline colorate este o practică des utilizată pentru a recompensa copiii, consilierea cognitiv comportamentală. Este important să avem cerințe și pentru retragerea lor. În cazul copilului „neastâmpărat”, oferirea de buline/ puncte/ alte obiecte, se folosește și pentru progrese mici. Este firească îngrijorarea educatoarei care se teme că ar putea apărea „gelozia” celorlalți copii, care cred că îl favorizăm pe un anumit copil, în detrimentul celorlalți.

Exemple de comportamente pe care le recompensăm: a crescut durata preocupării față de un singur joc, a rămas așezat în timpul mesei, se înțelege cu ceilalți copii, a adunat jucăriile după s-a jucat, n-a luat jucăriile de la ceilalți copii (dacă acest comportament nu apare prea frecvent pe parcursul unei zile).

Cum procedăm?

- Recompensarea comportamentului a cărei frecvență de manifestare scade. Putem folosi un trenuleț, o omidă sau o buburză și-i atașăm cerculețe colorate când considerăm că este cazul. Apoi schimbăm cerculețele, în recompense care-l bucură pe copil: se joacă cu aparatul foto, se joacă pe calculator, organizează masa de prânz, desenează, cântă la chitară etc.
- Acordarea de simboluri cu chipuri fericite. Pentru progresele făcute, copilul primește un chip fericit, iar pentru nerespectarea unor cerințe, un chip trist. Copilul duce acasă simbolurile primite, chiar poate face o colecție pentru o săptămână.
- Utilizarea jocului ca metodă de rezolvare a problemelor de comportament presupune stabilirea unor etape și respectarea acestora. Pe măsura înțelegerii lui, i se vor explica scopul, regulile de comportare. De exemplu: *Fii atent la jocul tău!, Hai să vedem dacă poți sta liniștit până termini de pus copăceii!* Dacă se întâmplă să stea liniștit, copilul este recompensat. Dacă strică jocul altui copil, verbalizăm: *Cum crezi că se simte colegul tău? Dacă nu se concentrează pe jocul său, îl ajutam să-l reia de unde a încetat: Hai să vedem, unde ai rămas? Laudăm și pașii mai mici: Ți-a reușit gardul!* Copilul poate primi un chip fericit sau încă un cerculeț colorat pentru trenulețul lui.

Exerciții „Tezaur de consiliere”

1. Elaborați un „plan de puncte” pentru recompensarea copilului, pe care să-l folosiți ca resursă în discuția cu educatorul grupei.
2. Afișați în cancelarie sau pe pereții din holurile grădiniței sugestii pentru educatori:
 - abilități și atitudini în lucru cu copiii, pe grupe de vârstă;
 - particularități de vârstă și particularități individuale ale copiilor;
 - cele 5 limbaje de iubire ale copiilor;
 - fișe de lucru–resursă: cum să dezvoltăm inteligența emoțională la 3–6/7ani, cum să dezvoltăm încrederea în sine, cum să prevenim comportamentele indezirabile etc.
3. Creați un buletin informativ lunar care să conțină: evenimente, date importante, formare și dezvoltare profesională, practici de succes, dificultăți, întrebări, reflecții, activitățile de consiliere din grădiniță, imagini etc.

Consilierea copiilor

capitolul
[5]

Și de unde au scornit oamenii mari că noi, copiii fericiți, nu avem griji, n-avem plictiseli și chiar suferințe? Să fii fericit nu înseamnă să-ți lipsească toate necazurile.

Romulus Dinu

5.1. Obiective și strategii de acțiune

Așteptările în stabilirea obiectivelor consilierii țin seama de ceea ce pot face copiii la vârsta și nivelul dezvoltării lor. Intervenția este adecvată vârstei, jocul, desenul, poveștile fiind modalități de comunicare cu preșcolarii în consiliere. La copiii preșcolari, o ședință durează 20–30 de minute. Pe parcursul ședinței, discuțiile alternează cu activitățile de joc. Copiilor li se explică pe înțelesul lor, sub formă de poveste, de ce vin la consiliere și că tot ceea ce se întâmplă la cabinet este confidențial. De asemenea, sunt asigurați că dacă vin la cabinetul de consiliere, nu înseamnă că sunt răi. Copiii au nevoie să li se capteze interesul, încrederea astfel încât să se simtă confortabil la cabinet.

În consilierea copiilor ne propunem: formarea unor abilități de inițiere, menținere și îmbunătățire a relațiilor cu alți copii sau cu adulții, formarea unei imagini de sine pozitive, formarea unor atitudini pozitive față de ceilalți, înțelegerea propriilor emoții și învățarea unor strategii de a face față emoțiilor negative, dezvoltarea responsabilității pentru propriile acțiuni și decizii, exersarea alegerilor și deciziei, învățarea unor abilități de imitare pentru a face față cât mai bine problemelor cotidiene, adaptarea la cerințele grădiniței.

Specialiștii se confruntă cu diferite dificultăți în consilierea copiilor. Enumerăm: nu pot comunica precis, în cuvinte, ceea ce simt sau care este problema. De multe ori, consilierul este acela care formulează în cuvinte, gândurile pe care copiii ar vrea să le exprime. Recomandăm și consilierului să nu-și impună opinia sau percepția proprie. Copiii nu au discernământ, nu pot lua propriile decizii și pot fi influențați de consilier. Nu se pot deplasa singuri până la cabinet și depind de disponibilitatea adulților de a-i aduce la consiliere. Pot deveni anxioși pentru că nu știu la ce să se aștepte.

Întâlnirea cu un consilier este ceva nou. Le poate fi teamă să spună anumite lucruri în situația în care au fost admonestați de părinți sau de alte persoane să nu spună ceva anume. Părinții au o influență puternică asupra copiilor. De multe ori, efortul pentru schimbare este contracarat de acțiunile părinților, care nu sunt de acord cu procesul de consiliere sau care au așteptări nerealistice și așteaptă rezultate miraculoase.

5.2. Programe de prevenție și intervenție. Instrumente de lucru în consiliere

În consilierea copiilor, la vârsta preșcolară, în programele de prevenție și intervenție, predominant este jocul. Acesta este utilizat de către copii pentru a-și dezvolta realitatea proprie care este în conformitate cu viziunea lor asupra lumii. În următoarea etapă, copiii încep să folosească jocul în scopul comunicării gândurilor, fanteziilor, imaginilor și ideilor proprii. Treptat, ele sunt tot mai apropiate de realitate.

Consilierul selectează o serie de materiale, suport pentru succesul ședințelor de consiliere. Acestea constituie o punte de comunicare în dezvoltarea relației cu preșcolarul. Specialiștii spun că sunt necesare o serie de condiții, pentru ca acestea să-și dovedească utilitatea:

- Să fie rezistente, să nu se strice sau să se deterioreze ușor, să fie atractive pentru copii, sugestive, să faciliteze exprimarea emoțiilor fără a face apel la limbajul verbal.
- Să ofere copilului posibilități de explorare a situațiilor reale sau imaginare din timpul jocului.
- Să permită testarea limitelor, consilierul putând în aceste situații să redirecționeze copilul spre comportamente adecvate pentru dezvoltarea autocontrolului și a responsabilității (este cazul jucăriilor care predispun la violență).

Printre **jucăriile și materialele** folosite în consilierea copiilor enumerăm:

- Jucării inspirate din realitate care să redea contextul în care trăiește copilul: păpuși (bebeluș, adult, copil, fete, băieți), căsuță, mobilier, îmbrăcăminte, obiecte din bucătărie, casă, diferite instrumente muzicale etc.
- Jucării care stimulează creativitatea și exprimarea liberă: marionete pentru exprimarea indirectă a gândurilor și emoțiilor proprii, măști pe care copiii le pot decora, colora, personaliza, obiecte pentru desfășurarea jocurilor de rol, cărți de povești utilizate în scop terapeutic, cu imagini de colorat, coli colorate, lipici, culori, markere, plastilină, lut, nisip, semințe, apă etc.
- Jucării care facilitează exprimarea emoțiilor, agresivității: animale „fioroase“ (monștri, șerpi), soldați, ciocane, alte tipuri de jucării zgomotoase pe care să le folosească atât pentru atac cât și pentru apărare. Copiii își pot exprima temerile sau nevoia de protecție față de anumite lucruri.

Foarte important!

Dacă folosim jucării prin care urmărim exprimarea agresivității, amintim copilului că nu lovim oamenii. Jucăriile mecanice sau jocurile foarte structurate nu se recomandă în consilierea copiilor sub 3 ani deoarece împiedică exprimarea creativității și a emoțiilor.

Sala de grupă este organizată pe centre de interes, iar jucăriile au roluri bine determinate în învățare. În cabinetul de consiliere, putem realiza un spațiu destinat jocului cu materiale ce completează și facilitează demersul consilierii. Ar putea fi jucării ce redau contextul în care trăiește copilul, jucării care dezvoltă creativitatea, exprimarea liberă, exprimarea indirectă a gândurilor și emoțiilor proprii. Este de dorit să amenajăm un spațiu, în cabinet, unde copilul să lucreze liber, fără teama că deranjează sau strică, fără teama de a se murdări: dactilopictură, modelaj, construcții în nisip. Deosebit de importante sunt rolurile profesionale prezente în jocuri. Copilul utilizează modele profesionale elementare inspirate din meseriile practicate de adulții din mediul lor, pe care le-a perceput, ca modele.

Exerciții „Mă joc, mă dezvolt!”

1. Găsiți exemple de folosire a jucăriilor în consilierea copiilor cu CES.
2. Precizați, pentru fiecare din jucăriile următoare, cum le veți utilizați în consiliere și dați exemple de activități: păpuși, măști, cărți de povești, cărți de colorat, telefon, fier de călcat, ciocan, mobilier în miniatură, puzzle, semințe, materiale textile etc.
3. Propuneți activități pentru orientarea în carieră, folosind diferite tipuri de jucării.
4. Explicați cum folosiți computerul în consilierea copilului. Dar cum folosiți jocul cu nisip în consilierea copiilor cu CES?

În activitatea de consiliere a copiilor, stilul consilierului, care face diferența, constă în abilitatea, creativitatea și deschiderea cu care utilizează diferitele materiale, jocuri și jucării.

- **Jucăriile care reprezintă animale** pot fi folosite pentru înțelegerea modului de percepție a relațiilor copilului cu membrii familiei sau cu diferite alte persoane din mediul lui, pentru explorarea problemelor existente în aceste relații, pentru găsirea unor strategii de rezolvare a problemelor și conflictelor din relații, prin intermediul jocului. Le utilizăm în timp ce copilul se joacă liber, focalizăm pe o anumită problemă. Copilul poate alege de la început personajele care există în mediul lui (mama, tata, copilul) Nu vom face referire la persoanele din realitate cu care sunt identificate personajele din jucărie.
- **Construcțiile în nisip** ar putea viza facilitarea comunicării prin intermediul jocului și a al simbolurilor, explorarea relațiilor și evenimentelor din trecut, înțelegerea unor elemente ale realității cu care se confruntă copilul și proiectarea în viitor, prin intermediul unor strategii noi de abordare a realității. Activitatea se poate desfășura într-o manieră nondirectivă: copilul alege singur imaginea pe care o va proiecta cu ajutorul materialelor pe care le are la dispoziție. Se poate desfășura și într-o manieră directivă: cerem copilului să realizeze o construcție despre prieteni, despre grădiniță sau despre familie etc. Astfel vom observa relațiile dintre persoanele simbolizate prin jucării, distanța dintre acestea, limitele dintre ele etc. Un alt tip de activitate ar putea fi realizarea unei imagini cu lucrurile care îl sperie pe copil. Astfel vom identifica aspectele simbolice, care reflectă acțiunile copilului: *A! Acum îl ascunzi, să nu se mai vadă!* Vom afla de la copil care este semnificația simbolurilor utilizate.

Nisipul nu este prea curat, deci trebuie să fie spălat înainte de a-l pune la dispoziția copilului. Se poate folosi și apă, pentru a putea construi diferite forme (castele, dealuri, tuneluri) sau se aduc diferite materiale adiționale cu valoare simbolică (figurine, mașini).

- **Desenul liber, colajele și modelajul** pot fi folosite pentru facilitarea exprimării emoționale sau a unor preocupări ale copilului și pentru susținerea copilului în găsirea resurselor spre a rezolva problemele cu care se confruntă.

Foarte important!

Modalitățile de exprimare prin artă, ca și cele de joc nu permit interpretarea directă a simbolurilor utilizate de copil. Nu este indicată folosirea desenului sau a celorlalte mijloace de exprimare prin artă în vederea diagnosticului, dacă specialistul în consiliere nu are pregătirea și acreditarea necesare. Interpretarea se bazează pe comunicarea cu copilul și are ca scop încurajarea exprimării emoționale, găsirea unor strategii de rezolvare a problemelor.

- **Poveștile/ povestirile/ poeziile** pot fi folosite pentru facilitarea identificării copilului cu personajele din povestire, conștientizarea posibilității de utilizare a unor strategii de adaptare mai eficiente. Formulăm întrebări și cerințe care să-l implice activ pe copil în construirea poveștii și în asimilarea unor principii pe care le poate aplica în diferite situații. Introducem marionete, păpuși pentru a crește participarea copilului în acțiunea povestirii și implicarea emoțională. De asemenea, este facilitată identificarea problemelor copilului și aplicarea sugestiilor vizate de consilier.

Foarte important!

Ținem seama de natura duală a jocului copiilor și de faptul că, uneori, introduc în joc elemente imaginare. De aceea, înainte de a trage o concluzie cu privire la ceea ce a spus sau a făcut un copil, verificăm în ce măsură este reală informația.

Exemple de jocuri care îi ajută pe copii să-și dezvolte autocontrolul:

- **Jocul cu apa:** Se prepară soluții de apă și coloranți alimentari și se marchează prin linii orizontale vase din plastic. Îi solicităm copilului să umple vasele cu apă până la semn.
- **Jocuri cu mingea:** Trasăm pe asfalt sau întindem pe covor benzi colorate și solicităm copilului să rostogolească sau să lovească mingea cu piciorul, astfel încât ea să se oprească la linia marcată.
- **Jocul semaforului:** Copilul se mișcă după bunul lui plac, atâta timp cât este aprinsă lumina verde și se

oprește brusc la lumina roșie.

- **Jocuri muzicale:** Lășăm copilul să bată cu instrumente muzicale neconvenționale ritmuri la alegere, îi cerem să explice starea pe care i-o transmite fiecare dintre instrumente.

5.2.1. Autocunoașterea

Autocunoașterea este procesul fascinant, prin care copiii se descoperă pe sine. Cunoașterea de sine durează toată viața. De la naștere, copiii nu conștientizează ideea de bun/ rău despre ei. Ei învață lucrurile acestea, de la tot ceea ce-i înconjoară: persoane, lucruri, evenimente, activități etc. În procesul de autocunoaștere, familia este cea mai puternică forță. Primii ani sunt cei mai importanți în dezvoltarea unei stime de sine „autentice” într-o persoană. Stima de sine pozitivă a părinților este crucială în abilitatea de a le crea copiilor stima de sine pozitivă și eficiență personală. Stima de sine înseamnă cunoaștere continuă și înțelegerea clară despre sine. Ajută copiii să se simtă bine în propria piele, să gândească pozitiv despre ei înșiși. Stima de sine pozitivă nu poate fi dată unei persoane de o altă persoană sau de societate. Ea trebuie „câștigată” de fiecare persoană în parte. (Mecca, Smelser & Vasconcellos, 1989)

Prin autocunoaștere, construim imaginea de sine, „cărămidă cu cărămidă”, descoperim Eul, dezvoltăm încrederea în sine și stima de sine. Modul în care oamenii importanți pentru copii se comportă sau comunică va crește/ scădea stima de sine a copilului. Părinții, bunicii, educatorii, prietenii sunt cele mai importante persoane din viața unui copil. De aceea:

- Implicați copiii în activități de autocunoaștere.
- Încurajați copiii pentru cele mai mici succese.
- Oferiți-le afecțiune și dragoste.
- Arătați-le interes pentru activitățile, proiectele, problemele lor.
- Motivați-i să participe la activități noi.
- Încurajați explorarea și cunoașterea.
- Acceptați cultura și familia fiecărui copil.
- Arătați copiilor că aveți încredere în ei.
- Înțelegeți greșelile copiilor.
- Dezvoltați-le pasiunile și stilul de învățare.

Știați că...

acei copii, care au stimă de sine pozitivă...

- Își vor face prieteni mai ușor.
- Vor arăta entuziasm pentru activități noi.
- Vor fi cooperativi și vor urma reguli.
- Își vor controla comportamentul.
- Se vor juca singuri sau cu alți copii.
- Le va plăcea să fie creativi și să aibă propriile idei.
- Vor vorbi cu ceilalți copii cu foarte mult curaj.
- Vor fi fericiți, plini de energie.

Exercițiu „Nosce te ipsum!”

1. Realizați o prezentare în fața copiilor, după următorul plan:

- Care este numele și prenumele?
- Unde locuiți? La ce adresă?
- Ce pasiuni/ hobby-uri aveți?
- Ce/ cu ce/ cum vă place să vă jucați?
- De cine vă este cel mai drag?
- Din cine este formată familia ta?

2. Pictați pe pânză fața voastră. Ce vă place? Ce nu vă place?

3. Povestiți despre personajul preferat!

4. Cum vă vedeți peste 20 de ani?

5.2.2. Disciplina pozitivă și comunicarea eficientă

În asigurarea disciplinei pozitive, specialiștii afirmă că atitudinea în comunicare a adulților semnificativi reprezintă baza dezvoltării comportamentelor dezirabile la copii.

- **Regula de aur de 14 karate:** „Poartă-te cu alții, așa cum ai vrea să se poarte alții cu tine.”
- **Regula de aur de 24 de karate:** „Poartă-te cu copiii tăi, așa cum ți-ai dori să se poarte alții cu ei.”

Exercițiul „Testul bomboanelor” a fost aplicat unor copii de 4 ani de psihologul Walter Mischel de la Universitatea Stanford (1960). Testul consta în alegerea între a lua o bomboană pe moment și a aștepta câteva minute, până când un cercetător va reveni în cameră și le va oferi două bomboane. Subiecții au fost monitorizați până când au absolvit liceul. S-a descoperit că acei copii care au dovedit capacitatea de a aștepta, de a amâna (recompensă întârziată, autocontrol, stăpânire de sine, autodisciplină) dovedesc obținerea unor rezultate mai bune, sunt mai capabili din punct de vedere emoțional și competenți în îndeplinirea sarcinilor la grădiniță/ la școală și în viața cotidiană. Cercetările arată că dezvoltarea emoțională a copiilor este decisivă pentru succes și pentru reușita în viață.

(Tobias M. J., Steven E. Tobias, Brian S. Friendlander, 2002)

Disciplina pozitivă nu înseamnă pedeapsă, care este bazată pe exercitarea forței, autorității și a unui control extern, ci un comportament dezirabil, învățat prin metode și tehnici specifice, prin care copilul își asumă responsabilitatea rezolvării problemelor. De asemenea, copilul, prin implicarea activă în procesul de învățare a comportamentelor dorite, va respecta și va înțelege regulile stabilite, va conștientiza consecințele comportamentelor, va face față cu succes sarcinilor, va avea o imagine pozitivă despre disciplină.

Lovirile, pâlmuirile, sancționările, insultele, umilirile, inducerea fricii (de exemplu: nu are voie să se joace în pauză pentru că a vărsat apa pe măsuța la activitatea de pictură, este închis într-o cameră pentru că a vorbit urât, nu primește mâncarea pentru că a spart jucăria etc.) nu înseamnă disciplină pozitivă, ci mai degrabă diferite forme de abuz, „sancționate” de copii prin: tulburări emoționale, imagine de sine negativă, agresivitate în situații frustrante, violență, comportamente de opoziție etc. Aceste pedepse au un efect negativ asupra dezvoltării armonioase a copilului.

De exemplu, *Ioana a împrăștiat jucăriile prin toată sala. Afară este soare, un timp frumos tocmai bun pentru joacă. Dorește să iasă în curtea grădiniței, pe terenul de joacă, pentru că s-a plictisit.*

Pedeapsă: *Pentru că ai făcut o așa mare dezordine și de fiecare dată faci așa, m-am săturat de tine, nu mai a voie nici să ieși afară, nici să te joci cu jucăriile.*

Disciplină pozitivă: *Sigur, Ioana, poți să mergi afară, după ce strângi jucăriile.*

În dezvoltarea practicilor specifice disciplinei pozitive, educatorii, consilierii, personalul implicat în educația copilului trebuie să fie fermi, constanți, corecți, răbdători, să acorde suficient timp pentru comunicare și ascultare, să manifeste acceptare, să identifice nevoile care stau la baza comportamentelor inadecvate.

Sugestii practice pentru asigurarea disciplinei pozitive:

- observați frecvența comportamentelor nedorite;
- ascultați ce spune copilul și adresați mesaje de tip *EU*;
- alegeți metodele potrivite (stabilire reguli, time-out, consecințe naturale și logice etc.);
- învățați copilul comportamentul dorit;
- acordați recompense;
- încurajați copiii atunci când se comportă adecvat;
- oferiți modele, exemple;
- evitați etichetarea și judecățile de valoare.

Exerciții „Soluții”

1. Disciplinați pozitiv în următoarele situații:

- Doi copii se bat la masă.
- Un copil spune aproape tot timpul „nu vreau”.
- Unui copil i se întâmplă deseori să uite să aranjeze jucăriile.
- Copilul nu se spală pe mâini înainte de a mânca.

2. Radiografați un comportament: când, unde (da/ nu), cu cine (da/ nu), ce se întâmplă, care sunt consecințele.

3. Cum promovați disciplina pozitivă în grădinița voastră?

Știați că...

- 10–15% din copiii de vârstă preșcolară au probleme comportamentale la un nivel moderat?
- există o creștere a comportamentelor indezirabile, la copii, între 3–5 ani, ca apoi să se constate o scădere a incidențelor acestora în perioada 5–6 ani?
(A. Botiș, A. Tarău, 2004)

5.2.3. Stresul în viața copiilor

După părerea lui H. Selye, fondatorul Institutului Internațional de Studiere a Stresului, stresul este o reacție de adaptare a organismului la stimulii externi din mediul înconjurător. **Stresul are trei faze** care formează „sindromul general de adaptare“:

1. faza de alarmă, în care organismul încearcă să se apere de acțiunea nocivă prin stimularea puternică a sistemului endocrin (secreție de adrenalină și de steroizi);
2. faza de revenire (rezistența specifică), în care organismul pare că se adaptează la situație, comportându-se relativ normal;
3. faza de epuizare, care apare după o perioadă mai îndelungată de acțiune a stimulului nociv asupra organismului.

Preșcolarul zilelor noastre este, din păcate, afectat de stresul generat atât de variația mediului natural, cât și de instabilitatea mediului social. Cauzele pot fi de natură fizică (frig, căldură, condiții meteorologice, încălzirea globală), chimică (poluare, medicamente, E-uri), biologică (microorganisme), psihoemoțională (conflicte în familie sau la grădiniță, regim de viață nepotrivit).

Sindromul psihologic este provocat de emoții prelungite cauzate în primul rând de frustrări, situații conflictuale, anxietate. Caracterul nociv al stresului apare atunci când degradările produse sunt prea ample, depășind capacitățile de adaptare ale organismului la excitații externe ai mediului înconjurător. Situația devine alarmantă atunci când stresul atinge limita maximă, adică atunci când se ajunge la „distres“ și orice activitate a copilului este total dezorganizată, persoana nu mai găsește strategii de a face față.

Exerciții „Barometrul de stres“

1. Realizați un studiu în grădinița voastră pentru a investiga ierarhia situațiilor care produc stres. Aplicați chestionarul copiilor, părinților, personalului didactic și nedidactic. Comparați rezultatele cu studiul realizat de David Elkind în 1988.
2. Stabiliți un plan de acțiune pentru reducerea stresului, pentru fiecare grup țintă.
3. Organizați o activitate de tip team building (dezvoltarea echipei), pentru reducerea nivelului de stres.

Potrivit specialiștilor, stresul cel mai frecvent întâlnit la copii vine din așteptările mari ale părinților în raport cu posibilitățile lor. Acest lucru nu face altceva decât să deterioreze imaginea copiilor despre sine și la un moment dat, să-i determine să clacheze.

O altă cauză majoră a stresului copilului vine din cel al părinților cu privire la siguranța și dezvoltarea lui (că se va lovi când merge cu bicicleta, că se va tăia când va decupa cu foarfecele etc.) În plus, acesta nu va voi să-și dezamăgească părinții sau să le sporească îngrijorarea și va mai adăuga „o povară“ existenței sale.

O greșală pe care o fac părinții este că subestimează sau iau în râs ceea ce pentru ei înseamnă factor de stres, comparând în mod absurd „problemele reale ale adulților“ cu „prostioarele lor“ și îi forțează să se ridice ei la mîntea adultului. Astfel au parte de stres și ei, și adulții care îi iubesc și fac tot posibilul să-i protejeze.

Sarcina consilierilor și educatorilor consistă în: identificarea nivelului de stres al copilului, descoperirea cauzelor stresului copilului și chiar al părinților, determinarea părinților să-și schimbe atitudinea față de propriii copii, realizarea unor intervenții concrete pentru „destresarea“ copilului și a celor apropiați lui.

Reacțiile la stres ale copiilor se pot „materializa“ în: anxietate și frici exagerate, lipsa de disciplină, agresivitate, instabilitatea reacțiilor emoționale, conflicte cu ceilalți copii, lipsa sau pierderea poftei de mâncare, dureri și crampe la stomac, senzație de greață, vomă, constipație sau diaree, îmbolnăviri dese, neimplicarea în activitățile de la grupă, stimă de sine scăzută, nefinalizarea sarcinilor, frecvența greșelilor.

În situația în care consilierul și/ sau educatorul are/ au cunoștință de faptul că un copil a fost supus unuia dintre evenimentele provocatoare de stres (vezi tabelul David Elkind) pot observa copilul după parametri psiho-emoționali, astfel încât să exprime în punctaje nivelul de stres al acestuia. Menționăm că un copil este supus riscului de a suferi de stres excesiv și persistent cu atât mai mult, cu cât cauza declanșatoare ocupă un loc superior în ierarhia menționată de David Elkind:

Nivel de stres +10	Nivel de stres 0	Nivel de stres -10
Copilul este excitat, agitat, dar încrezător în puterile sale.	Copilul este liniștit.	Copilul este extrem de excitat și agitat, neîncrezător în puterile sale.
Copilul este mai activ ca înainte, însă comportamentul rămâne adecvat situației.	Nu sunt schimbări.	Copilul este exagerat de activ, sau dimpotrivă, inhibat. Comportamentul devine neadecvat, agresiv, sau, respectiv, pasiv și indiferent.
Se constată o îmbunătățire a capacității de concentrare, o scădere a numărului de greșeli, o îmbunătățire a gândirii logice.	Capacitatea de concentrare este la nivelul obișnuit.	Se constată o înrăutățire a capacității de concentrare, crește numărul de greșeli, gândirea logică este mai slabă.
Crește interesul față de activitățile desfășurate în grădiniță (curriculare și extra-curriculare).	Interesul față de grădiniță a rămas același.	Scăderea interesului față de grădiniță și alte activități.
Se constată o îmbunătățire a relațiilor cu partenerii de joacă.	Aceste relații n-au suferit vreo schimbare semnificativă.	Aceste relații s-au înrăutățit.
Copilul doarme mai bine ca înainte.	Copilul doarme ca înainte.	Somnul a devenit superficial.
Se calmează în timpul zilei.	Se calmează în 10-15 minute după ce a fost pus într-o situație provocatoare.	Nu se calmează nici până la sfârșitul zilei.

Pe prima coloană sunt trecuți parametrii care caracterizează un nivel minim de stres, iar pe ultima, cei de stres maxim. Pentru aflarea stării psiho-emoționale a copilului se bifează câte un parametru de pe fiecare linie, se face suma punctelor și se împarte la 7. Rezultatele obținute se compară cu cele standard: de la -3 la -10: nivel de stres extrem, de la +3 la +10: nivel mediu, de la -3 la +3: nivel de stres nul.

Un nivel extrem de stres necesită intervenție și tratament din partea specialităților, în condițiile eliminării situației care a provocat stresul. Pentru stresul de nivel mediu, se recomandă relaxarea și este binevenită o schimbare, fie și temporară a activităților și a mediului de viață al copilului. De asemenea, copilul trebuie învățat să-și controleze emoțiile, comportamentul, relațiile cu cei din jurul său. Este bine totuși să fie consultat psihologul, consilierul, pentru prevenirea unei eventuale crize.

Ca mecanisme de a face față stresului, tehnicile de relaxare sunt recomandate: respirația profundă, muzica, exercițiile fizice și de imaginație, comunicarea cu persoane apropiate, meditația, rugăciunea, râsul, practicate în cadrul jocului, activitatea specifică acestei vârste.

Pentru explorarea senzațiilor corporale proprii și implicit pentru detensionare, au efect săriturile pe saltele, rostogolirile pe podea, cățărutul, piruetele, dansul, jocurile muzicale, jocurile în apă, dactilopictura, mersul desculț prin iarbă, nisip, apă, concursul de strâmbături (în oglindă) etc.

Pentru exersarea respirației și învățarea tehnicii de meditație, i se poate sugera copilului să-și imagineze că se află în locuri însorite, liniștite, cu adiere blândă de vânt și miresme îmbietoare, cu susur lin de ape (se poate folosi și un fond muzical: Bach, Chopin, G. Enescu etc.). Sunt de asemenea eficiente: terapia prin culoare, prin muzică, emiterea unor onomatopee, frământările de limbă.

Exerciții „Copii fără stres“

- **Pe malul mării** (pentru relaxare). Propuneți copilului să-și imagineze că stă la plajă, pe nisipul cald și fin. Soarele îi mângâie pielea, valurile mării se aud cum înaintează pe mal, în depărtare, câte un val mai puternic lovește digul. Adierea de vânt aduce miros de sare. Printre gene poate zări zborul repezit al pescărușilor. Din când în când, strigătul lor întrerupe vuietul monoton al valurilor.
- **Alpinistul** (pentru a-l învăța pe copil să abordeze în mod constructiv problemele și să nu se lase copleșit de ele). Jocul începe prin cuvintele: *dacă ești gata de escaladare, pune centura de siguranță! Începem să urcăm!* (Copilul poate păși pe treptele unei scări) *Problemele tale au rămas la poalele muntelui, iar tu de ridici deasupra lor. Urci din ce în ce mai sus și ești din ce în ce mai obișnuit cu urcușul. Ai ajuns în vârful muntelui, iar problemele tale au rămas jos. Cum le vezi de aici? Nu-i așa că sunt mai mici și că tu te-ai liniștit?.*

- **Clepsidra** (ajută la înlăturarea tensiunii psihice, mai ales atunci când apar ca urmare a unui conflict). Îl încurajăm pe copil să povestească despre neplăcerile pe care le-a avut în timpul zilei, cine l-a ofensat, pe cine s-a supărat sau pe cine a supărat chiar el în timp ce dintr-o clepsidră se scurge nisipul. Întorcem clepsidra și îl îndemnăm să povestească despre ceea ce i-a făcut plăcere în acea zi, despre lucrurile izbutite și despre bucuriile lui.
- **Lupa** (învață copilul să privească detașat la propriile supărări și neplăceri). Îi sugerăm copilului că este detectivul care caută nemulțumirile care l-au încercat într-o anumită zi. Demascate evenimentele neplăcute (tensiunile interne sunt verbalizate) sunt învinse.
- **Camera de relaxare.** Amenajați în grădiniță un spațiu plăcut, cald, colorat, simplu, unde copiii au posibilitatea să se retragă în pauză.
- Inițiați **evenimente** ca: Ziua răsului, Târgul de glume și povești haioase, Ora tăcerii, Ziua Găleata cu complimente, Harta antistres (desenele copiilor), În onoarea lui Walt Disney, O grădiniță fericită (interviuri făcute de copii pentru copii), Bancul zilei etc.

Faptul că îl încurajăm pe copil să vorbească despre problemele emoționale care îl asaltează constituie primul pas către soluționarea problemei lui. Astfel el are posibilitatea de a-și defula sentimentele și de a deveni receptiv la consiliere.

Chiar dacă se exprimă vulcanic, este indicat să-i permitem să-și descarce furia și sentimentele contradictorii față de o situație, obiect sau persoană, pentru că tocmai astfel scapă de stres. Îl putem ajuta să-și focalizeze atenția pe ceea ce îl supără cu adevărat și să-și recunoască rolul în situația declanșatoare a stresului. După aceea, oferim alternative comportamentale pentru mânia etalată anterior și-l putem încuraja să vină și el cu o soluție pentru a evita repetarea atitudinii negative.

5.2.4. Stilul de viață sănătos

Sănătatea copiilor este un obiectiv important al activității din grădiniță. Asigurarea comportamentelor care conduc la un stil de viață sănătos se află în grija întregului personal din grădiniță.

Un stil de viață sănătos este „acompaniat“ de următoarele elemente:

- somn de 8–10 ore pe noapte, somn la prânz;
- exerciții fizice și practicarea unui sport;
- alimentație echilibrată și sănătoasă (mic dejun regulat, alimente ecologice, legume și fructe, fără multe dulciuri, sucuri, grăsimi, zahăr etc.);
- control periodic la medic (de 2–3 ori pe an);
- atitudine pozitivă față de sine și față de ceilalți (de exemplu, față de copiii cu CES), încredere în sine, umor și stare de bine;
- echilibru între programele de învățare–joc–odihnă;
- suport social din partea familiei și prietenilor, colegilor de grădiniță;
- reducerea și controlul stresului;
- greutate normală, adecvată standardelor vârstei preșcolare;
- măsuri de protecție: triciclete, biciclete, role, schi, față de expunerea prelungită la soare, centuri de siguranță;
- timpul liber petrecut în familie, cu grupul de prieteni, colegi;
- implicare în activități care determină succes;
- mediu pozitiv de învățare .

Identificarea copiilor CES și asigurarea nevoilor acestora reprezintă tot un aspect al calității stilului de viață, în care drepturile fiecărei persoane trebuie respectate și asigurate condițiile pentru învățare și dezvoltare.

Exerciții „Mens sana in corpore sano”

1. Analizați din punctul de vedere al unui stil de viață sănătos. De exemplu:
 - meniul unei zile și meniul săptămânal din grădiniță;
 - curriculum-ul obligatoriu și curriculum-ul la decizia grădiniței;
 - programul unei zile și petrecerea timpului liber;
 - practicarea sportului;
 - jucăriile folosite.
2. Listați alimentele care nu sunt recomandate preșcolărilor (Ordinul 1563/2008) și popularizați conținutul documentului în rândul copiilor și părinților.
3. Propuneți o scenetă „Castelul vitaminelor”.
4. Organizați Târgul Sănătății. (proiecte despre stil de viață sănătos)
5. Adoptați rutine în ceea ce privește stilul de viață sănătos, atât al personalului cât și al preșcolărilor. (de exemplu: mâini curate, gustări sănătoase, 10 minute mers pe jos, sănătatea dinților, importanța micului dejun, fructelor „Un fruct pe zi și doctorul nu va veni!”)

Consilierii au responsabilitatea de a identifica situațiile în care principiile calității stilului de viață și stării de bine nu sunt respectate, cum ar fi: lipsa unei alimentații adecvate, întreținerea unor comportamente de risc, ca agresivitate și violență, lipsa de pregătire a cadrelor didactice în domeniu, lipsa furnizării unor programe educaționale de calitate, a unui management strategic, marginalizarea și discriminarea copiilor cu CES. De asemenea, un rol crucial îl au consilierii, pe baza nevoilor și punctelor slabe identificate, în promovarea beneficiilor unui stil de viață sănătos și propunerea în grădiniță a unor programe de dezvoltare.

Nimic nu este mai important în perioada preșcolară decât formarea rutinelor și a comportamentelor sănătoase. (*Programul Healthy Kindergarten, Republica Cehă*) Starea de bine (well-being) și sănătatea copiilor se realizează prin crearea condițiilor pentru o educație bazată pe un stil de viață sănătos: abordarea holistică a conceptului de sănătate, întâlnirea cu nevoile copiilor, promovarea jocurilor, a mișcării, mâncarea sănătoasă, asigurarea suportului pentru dezvoltarea stimei de sine, climat social bazat pe respect și cooperare, disciplină și reguli, mediu de învățare confortabil, mecanisme de a face față stresului tranzițiilor. (*Organizația Mondială a Sănătății*).

Stilul de viață sănătos se formează în educația timpurie, prin strategii experiențiale, cu suportul social și profesional al specialiștilor și comunității.

5.2.5. Psihosexualitatea

Dezvoltarea psihosexuală începe încă de la naștere și influențează structurarea întregii personalități a individului și integrarea lui socială de-a lungul vieții. În evoluția sexualității sunt implicați atât factori de natură biologică (genetici, endocrini, somatici), cât și de natură psihosocială.

Educația timpurie din familie și grădiniță contribuie la sprijinirea proceselor de maturizare psihosexuală a copiilor, în drumul lor firesc, la formarea acestora în spiritul unei gândiri morale sănătoase și a unei concepții clare despre erotică și sexualitate. Dobândirea identității sexuale (percepția de sine ca băiat sau fată), descoperirea apartenenței la un gen sau altul și formarea, dezvoltarea în direcția feminității sau a masculinității, constituie un element principal al conștiinței de sine.

Cei mai mulți specialiști sunt de părere că diferențele de comportament dintre bărbați și femei se produc mai ales în urma învățării sociale din cadrul familiei. Aici se învață rolurile de gen și se dobândește identitatea feminină sau masculină. Factorii de influență ai acestora sunt: structura familiei, gradul de maturizare și stabilitatea relațiilor afective dintre părinți și a celor dintre părinți și copii, granițele individuale, concepțiile și prejudecățile morale.

Dinamica legăturilor afective dintre copil și părinți, dar și dintre părinți generează atât tulburări de sexualitate, cât și afecțiuni psihice (nevroze). Satisfacerea nevoilor de afecțiune specifice fiecărei etape de vârstă, asigură maturizarea afectiv-instinctuală a copilului și realizarea corespunzătoare a procesului de

sexualizare.

Experiențele negative din copilărie deteriorează atât identitatea, rolul și comportamentul sexual (în privința alegerii obiectului sexual, dinamicii sexuale, capacității de atașament afectiv), cât și construirea identității de sine. La baza acestor experiențe stau carențele afective, traumele psihice, atașamentul disproporționat al unui părinte, influența predominant brutală exercitată de unii părinți.

În acest sens, consilierul/ educatorul poate organiza activități de informare a părinților cu privire la particularitățile dezvoltării psihosexuale a copiilor. De exemplu, este bine ca părinții să știe că încă din primele zile de viață, copilul poate prezenta anumite reacții sau manifestări sexuale, ca reflexe genitale la excitații fizici diverși, nespecifici, întâmplători. La 2-3 ani copilul își formează conștiința apartenenței la unul din sexe, adică poate să facă distincția dintre o fată și un băiat și spune despre sine *sunt fată/ băiat*, deoarece și-a format reprezentări despre diferențele biologice și anatomice dintre femei și bărbați.

De la această vârstă, dar mai ales la 3–5 ani, generate de curiozitatea sexuală, apar jocurile sexuale. Ele constau în exhibiția organelor genitale, observarea și explorarea lor, manevrări naturale. De asemenea, băieții și fetele își compară anatomia, atunci când fac baie, se joacă *de-a doctorul* sau *de-a mama și de-a tata*, se interesează de obiceiurile de somn, mers la toaletă, igienă ale părinților, manifestă interes pentru legătura amoroasă care-i unește pe părinți. Tatăl devine obiectul dragostei fiicei, iar mama, cel al băiatului (complexul Oedip, complexul Electra).

Între 4–5 ani, copilul trăiește într-o lume imaginară. Trece prin stadiul inițiativei versus culpabilitate și stadiul falic. Îi este teamă că va fi pedepsit pentru visele sau fantezmele sale cu caracter erotic. Exhibiționismul se atenuează, pudoarea începe să se afirme și crește curiozitatea față de concepție. La 5–6 ani are o identitate sexuală clar stabilită și știe că nu-și poate schimba sexul.

Învățarea comportamentelor specifice sexului necesită mai mulți ani din viața copilului. Ca punct de plecare, el trebuie să învețe de la cei din anturajul său că este băiat sau fată. Folosirea apelativelor verbale *fata, ea/ băiatul, el*, îl ajută să se identifice corect și îi facilitează conștientizarea.

Prin imitația părinților (numită de S. Freud, **identificare**), va învăța repede atitudinile și comportamentele specifice sexului/ genului său și le va reproduce la maturitate. Comunicarea adult–copil îl determină pe cel din urmă să-și dea seama dacă genul său (rolul său) corespunde sexului.

Exerciții „Totul despre... psihosexualitate”

1. Enumerați practici ale părinților care împiedică/ întârzie dobândirea de către copil a identității psihosexuale.
2. Într-un joc de rol simulați o întâlnire a consilierului cu un grup de părinți care sunt îngrijorați de practicarea de către copii a autostimulării. Convingeți-i că eventualele intervenții brutale îi vor determina pe copii să asocieze plăcerea cu vina și vor avea o dezvoltare psihosexuală dizarmonică.
3. Aduceți argumente în favoarea necesității respectării intimității copilului.
4. Dați exemple de experiențe negative din copilărie care deteriorează identitatea, rolul și comportamentul sexual al unei persoane.
5. Enumerați situații în care un copil este în imposibilitatea de identificare cu părintele de același sex. Ce recomandări i-ați face părintelui?
6. Dați exemple de comportamente prin care adulții încurajează echitatea de gen.
7. Întocmiți o listă cu posibile comportamente ale copilului care are dificultăți de identificare psihosexuală.

În activitatea directă cu copiii, educatorul/ consilierul poate desfășura activități prin care să le răspundă la întrebările despre venirea pe lume a copiilor. Jocul „de-a doctorul“ nu va fi interzis sau oprit, ci transformat într-o „lecție“ despre părțile corpului și diferențele de gen între băieți și fete. Se recomandă în aceste situații transmiterea unor informații corecte din punct de vedere științific, fără să depășească însă sfera de conținut pe care a solicitat-o copilul, folosirea unui limbaj accesibil, fără eufemisme, utilizarea de materiale intuitive (enciclopedii pentru copii, mulaje).

Jocurile de rol „de-a familia“, audierea unor povestiri despre familie, vizionarea unor secvențe video, povestirile după imagini, memorizările în care personajele sunt membrii familiei sunt recomandabile pentru identificare rolurilor din familie. În activitățile rutiniere și de tranziție, copiii pot fi solicitați să participe la activități gospodărești în care să fie antrenate deopotrivă fetele și băieții, fără discriminare de gen.

Activitățile sportive destinate copiilor vor fi promovate, fără a se face discriminări de gen cum ar fi: „Băieții se antrenează pentru karate, iar fetele pentru balet“ și nu sunt recomandate aprecieri de tipul „alergi ca o fată“, „lovești mingea ca un băiat“.

Pentru a preveni abuzurile sexuale asupra copiilor este necesară susținerea de către educator sau consilier a activităților de formare a deprinderilor autosecurizante cu întreaga grupă. Se urmărește ca aceștia să înțeleagă că fiecare persoană are părți intime și că acestea nu trebuie expuse sau atinse în public, să facă distincția între zonele private/ intime ale corpului (*Unde numai tu ai voie să te atingi! Nimeni altcineva nu are voie să te atingă, iar tu ai dreptul să spui NU unui adult sau altui copil*) și zone care nu sunt private. Explicațiile vor fi însoțite de prompteri fizici și suporturi intuitive și neapărat de sfaturi practice, cum ar fi: dacă se simte în pericol, poate să strige, să fugă să lovească, să muște sau să zgârie, să caute imediat ajutor.

Exerciții „Permis/ interzis“

1. Realizați împreună cu educatorii un proiect de activitate cu tema „Atingeri permise și atingeri nepermise“, în care să urmăriți formarea deprinderilor autosecurizante ale copiilor.
2. Elaborați pliante, postere, afișe pe care să le expuneți în cabinetul de consiliere, destinate conștientizării de către copii a zonelor intime și a celor publice ale propriului corp, atingerile permise și nepermise. Prezentați persoanele care fac excepție (medicul, părinții, bunicii).

5.2.6. Orientarea carierei

Este legitim să discutăm despre orientarea carierei la vârsta preșcolară? În ceea ce privește educația pentru carieră, specialiștii consideră că este oportun momentul „debutului în carieră“. Sub formă de joc, copiii învață cunoștințe despre meserii, exersează diferite abilități, își formează credințele, abilitățile, și chiar atitudinile despre muncă. (de exemplu: „De-a magazinul“, „De-a doctorul“, „De-a mecanicul“, „De-a patronul“, „De-a pilotul“, „De-a polițistul“, „De-a croitorul“, „De-a actorul“ etc.). Calitățile unice pe care le are fiecare persoană: aptitudini, abilități, talente, nevoi, valori, interese, stilul de viață încep să se creioneze din perioada copilăriei timpurii.

Consilierul inițiază sesiuni speciale dezvoltării carierei copiilor sau asigură consultanță educatorilor în organizarea de activități specifice la grupă. Nu uitați să aplicați următoarele recomandări în dezvoltarea carierei copiilor:

- Dezvoltați punctele tari, pasiunile/ hobby-urile și interesele copiilor (cântat, povestit, meșterit, organizat, desenat, pictat, dansat, modelat, sculptat etc.).
- Încurajați copiii să se joace, să învețe, să se implice în activități care le plac, care solicită abilități numerice, abilități artistice, abilități sociale etc.
- Învățați-i să exerseze alegerile și să ia decizii (*Ce preferi să faci? Alege cu ce jucării vrei să te joci! Decide cu ce culoare desenezi mașina!* etc.)
- Valorizați echitatea de gen și diversitatea culturală (meseriile practicate de diferite etnii, meserii numai pentru fete/ băieți? etc.)
- Responsabilizați copiii prin acordarea de sarcini în cadrul activităților (*ești responsabil(ă) de*

pregătirea creioanelor, de udatul florilor, de așezarea mesei de prânz, de împărțirea fișelor de lucru etc.)

- Oferiți resurse de informare despre carieră (colțul meseriilor, care din meseriile părinților predomină în grădiniță, meserii tradiționale, meserii de ultimă oră, desene animate despre meserii etc.)
- Implicați copiii în dezvoltarea unor activități antreprenoriale (de exemplu, crearea unor obiecte pe care să le vândă: mărtișoare, mărgelă, desene etc.)
- Propuneți oferte curriculare adaptată nevoilor și cerințelor copiilor (particularități de vârstă, copii cu CES, particularități individuale), tendințelor comunității locale, direcțiilor de dezvoltarea carierei.

Consilierul, în echipă cu educatorul și celelalte persoane implicate în educația pentru carieră, ajută copiii să-și exploreze interesele, să-și dezvolte talentele, să-și construiască stima de sine și să relaționeze cu ceilalți. Dezvoltarea abilităților sociale (construirea unui oraș, din nisip, în echipă sau individual), dezvoltarea limbajului (teatrul de păpuși, povești, poezii, jocuri de acțiune), utilizarea conceptelor din știință și matematică (păstrarea stabilității și echilibrului în construirea unui pod din cuburi), amestecarea culorilor pentru a picta, în activități creative (artă, dans, muzică) constituie pași în dezvoltarea carierei de mai târziu, în clarificarea intereselor și în achiziționarea competențelor de bază.

Persoanele semnificative din viața copiilor exercită o influență majoră în formarea identității vocaționale, prin: încurajări, pedepse, aprobări și dezaprobări, așteptările adulților față de educația și cariera copiilor, propriile exemple date copiilor, oportunitățile de învățare și dezvoltare oferite.

Investigarea propriei cariere presupune cunoașterea lumii muncii și cunoașterea propriei persoane, prin oferirea exemplului de meserie, recunoașterea meseriilor practicate de bărbați și cele practicate de femei, identificarea meseriilor membrilor familiei, identificarea ocupațiilor din comunitate, planificarea unei zi a carierei cu participarea comunității, crearea unor activități în care să ajutați copiii să învețe despre meseriile din grădiniță, recunoașterea valorilor și importanței diferitelor ocupații, descrierea punctelor tari, discutarea activităților preferate, prezentarea pasiunilor/ hobby-urilor, exersarea alegerilor și a consecințelor acestora.

Exerciții

1. „Ce vreau să devin când voi fi mare?” Propuneți următoarele activități:

- Povestiți despre meseriile părinților.
- Povestiți despre meseriile bunicilor.
- Vizitați un loc de muncă!
- Ce meserie vreau să practic când voi fi mare?
- Cu cine ai vrea să semeni?
- Ce-ai face dacă ai fi o zi Președintele României?
- Organizați un carnaval al meseriilor cu costumații create din hârtie creponată.
- Spuneți poezii, povestiri, cântece despre diferite meserii.
- Organizați evenimentul „O meserie pe săptămână”, în care părinții prezintă meseria lor. (imagini, poze, cărți de vizită, prezentarea locului de muncă etc.)

2. „Vrei să fii propriul/propria șef/șefă?” Inițiază copiii în dezvoltarea unor mici afaceri, în care să exerseze spiritul antreprenorial: idei de afaceri, asumarea unor responsabilități și sarcini clare, muncă în echipă etc.

- Organizați spectacole în comunitate.
- Realizați expoziții cu vânzare.
- Pregătiți delicatese sau mâncăruri obișnuite.
- Creați obiecte originale.
- Realizați înregistrări muzicale.

Prevenirea abuzului și neglijării copilului

capitolul [6]

Copiii trebuie să fie protejați împotriva oricăror forme de violență, neglijare, abuz sau rele tratamente. Această protecție este responsabilitatea tuturor, iar profesioniștii au în plus obligația de a sesiza autoritățile în astfel de situații.

Ce este abuzul ?

În Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului prin **abuz asupra copilului se înțelege orice acțiune voluntară a unei persoane care se află într-o relație de răspundere, încredere sau de autoritate față de acesta, prin care este periclitată viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului.**

În urma studiilor realizate în mai multe țări s-a constatat că abuzul asupra copiilor este mult mai frecvent decât se credea. Părinții/ îngrijitorii din orice categorie socială, rasială sau etnică pot comite abuzuri asupra copiilor, de cele mai multe ori pentru disciplinare. Abuzul asupra copiilor poate apărea și în diferite tipuri de instituții pentru copii. Există mai multe tipuri de abuz.

Abuzul psihologic constă în acele acțiuni și practici ale adulților prin care se blochează posibilitățile de autonomizare ale copilului și care se exprimă în comportamentul acestuia prin incapacitate de gestionare a relației cu mediul fizic și social, prin a nu ști cum să acționeze în situații cotidiene. Abuzul psihologic alterează competențele individuale și sociale ale copilului sau structurează comportamente aberante, care îl împiedică pe copil la explorări și experiențe. (Anghelescu, Stativa, 2002) Copilul este supus abuzului psihologic când în mediul său de viață nu sunt create condiții pentru structurarea achizițiilor, practicilor, comportamentelor social susținute și cerute.

Carența afectivă intră tot în sfera abuzului psihologic, deoarece exprimă imposibilitatea constituirii relației de atașament. Este cunoscut faptul că relația de atașament este un coagulant al structurii psihologice pentru formarea competențelor de viață ale copilului. (Anghelescu, Stativa, 2002)

Exercițiu „Vreau să-mi vorbiți frumos!”

Discutați cu părinții și personalul din grădiniță, dacă în relațiile cu copiii, folosesc expresii de tipul:

- *Nu ești în stare de nimic!*
- *M-ai făcut de rușine!*
- *Uite, colegul tău de ce poate și tu nu poți?*
- *Niciodată nu reușești să păstrezi curățenie!*
- *Iar ai lăsat jucăriile împrăștiate...*

Care sunt consecințele folosirii acestui tip de mesaje?

Poate constitui un motiv pentru nerealizarea performanțelor așteptate?

Cum se simt copiii?

Cum s-ar simți părinții dacă șeful/ șefa, soția/ soțul, mama/ tata sau socrii le-ar adresa astfel de expresii?

Abuzul fizic este definit în literatura de specialitate, ca fiind actul deliberat al adultului prin care provoacă o suferință fizică copilului: loviri, scuturări, bătaii, ciupituri, mușcături, aruncări sau suprimarea meselor, izolare fizică, obligare la munci grele sau umilitoare etc. De multe ori, aceste pedepse sunt aplicate pentru disciplinarea copiilor.

Însă, disciplina constă în asumarea conștientă a unor reguli. Până când copilul nu are constituit Eul fizic și psihologic (în jurul vârstei de 3 ani), regula nu este decât rutina acțiunilor cotidiene care-l pun pe copil în situația de a ști ce urmează și la care se conformează. Rutinele devin reguli și acestea se structurează treptat, în norme, care ghidează felul de a acționa al copilului. (Anghelescu, 2002)

Studiile realizate în ultimii ani pe tema disciplinării copiilor, au arătat că pedepsele corporale grave (bătăile) nu sunt frecvente în familii. În schimb: o palmă, un tras de păr, scuturarea/ zgâlțâirea etc., sunt aplicate relativ frecvent copiilor. Părinții le consideră în mod greșit „pedepse ușoare“. Acestea pot induce o insecuritate permanentă copilului și pot distruge stima de sine a copilului.

Exercițiu „Mă dooore...” sau „Bătaia nu-i ruptă din rai!”

1. Analizați experiențele personale trăite în copilărie despre pedepsele corporale „grave” și pedepsele corporale „ușoare”. În ce măsură au contat/ contează aceste experiențe în atitudinile și practicile parentale sau de educatori?

2. La cabinetul de consiliere...

- realizați un buletin informativ despre consecințele diferitelor tipuri de abuzuri pe care să-l distribuiți părinților și educatorilor;
- organizați o sesiune de informare periodică despre practicarea agresivității și violenței în familie;
- dezvoltați un scurt program de training pe tema prevenirii agresivității și violenței;
- organizați evenimente: Ziua păcii, Ziua toleranței, Ziua cuvântului care zidește etc. cu invitați din familii sau din comunitate.

Abuzul emoțional constă în acțiuni și practici neadecvate ale adultului, care induc copilului trăiri, emoții și sentimente negative, cum ar fi: frica, teroarea, insecuritatea, incertitudinea, durerea, nefericirea, așteptarea etc. Trăirea este subiectivă, emoțiile reprezintă liantul și motorul existenței. Prin trăire se mobilizează și se demobilizează toate mecanismele psihologice: raționale, acționale și motivaționale. Rămâne impregnată în memorie mai adânc, decât evenimentele trecute prin sfera raționalului. Toată viața individului se desfășoară pe fundalul trăirii emoționale. De aici, rezultă și importanța eliminării abuzului emoțional care poate deturna traiectorii de viață. (Anghelescu, Stativa, 2002).

În abuzul emoțional, pe prim plan este trăirea negativă, dureroasă a evenimentului. Aceasta este conștientizată de copil și, uneori, dar nu obligatoriu, de adult. Este un abuz psihologic, în care nici abuzatul (copilul), dar de multe ori, nici abuzatorul nu sunt conștienți de faptul că sunt abuzați sau că fac un abuz. (Anghelescu, Stativa, 2002). Abuzul emoțional poate însoți orice formă de abuz. De exemplu, abuzul fizic, pe lângă vătămarea fizică, produce de cele mai multe ori emoții negative.

Exercițiu „Vorba dulce, mult aduce”

Analizați următoarele expresii:

- *Te spun lui tata, dacă nu...*
- *Te ia nenea și te duce în pivnița cu șobolan, dacă nu...*
- *Faci ca mine, că altfel...*
- *După ce că nu ai decât 5 ani, mai ai tupeu să...*
- *Te rog să taci, nu ai dreptul să spui nimic, ai greșit!*
- *Ești tu bătut de Dumnezeu, prin handicapul pe care-l ai...*

Care este impactul asupra copiilor? Transformați aceste mesaje care conduc la abuz emoțional în mesaje pozitive.

Abuzul sexual constă în expunerea, implicarea sau obligarea unui copil la acte sexuale cu contact (genital, oral sau anal) și fără contact (prin avansuri, propuneri, gesturi, mângâieri, viziuni etc.), de către o persoană de sex diferit sau de același sex cu copilul. Această persoană poate fi un adult (inclusiv părinte, rudă, educator, îngrijitor, vecin etc.) sau copil, capabil să se impună (față de copilul în cauză) prin forță fizică, putere, șantaj, intimidare, corupere, violență etc. (*Anghelescu, Stativa, 2002*)

Exercițiu „Vorba dulce, mult aduce”

Discutați cu părinții și cu educatorii despre metodele de prevenire a abuzului sexual. Este importantă conștientizarea riscurilor, atât în cazul băieților, cât și al fetelor. Precizați rolul mediatorului, asistentului social, consilierului școlar în cazul semnării unui abuz sexual.

Prin **neglijare**, se înțelege „omisiunea voluntară sau involuntară, a unei persoane care are responsabilitatea creșterii, îngrijirii sau educării copilului de a lua orice măsură subordonată acestei responsabilități, fapt care pune în pericol viața, dezvoltarea fizică, mentală, spirituală, morală sau socială, integritatea corporală, sănătatea fizică sau psihică a copilului.”

(Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, art. 89, alin 2)

Neglijarea apare atunci când un copil nu beneficiază de hrană, adăpost, îmbrăcăminte îngrijire medicală sau supraveghere adecvată. Neglijarea emoțională survine atunci când părintele nu oferă copilului suficient sprijin emoțional sau, în mod premeditat și repetat, nu-i acordă atenție. (de exemplu, timp excesiv acordat sarcinilor de serviciu, treburilor casei, prietenilor, hobbyurilor etc.)

Legea 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, arată în art. 28 că pedepsele fizice sunt interzise atât în instituții: grădiniță, școală etc., cât și în familie. Dar nu numai pedepsele fizice, ci orice alte pedepse care se află în legătură cu dezvoltarea armonioasă a copilului. Măsurile disciplinare nu pot fi stabilite decât în acord cu nevoile de dezvoltare ale copilului și fără umilirea acestuia, sub nici o formă. În aceste condiții, personalul didactic este obligat prin lege să sesizeze cazurile de abuz și neglijare și să coopereze pentru soluționarea lor. Sesizarea se face către Serviciul Public de Asistență Socială, din cadrul Primăriilor sau către Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului (DGASPC), în a cărei rază teritorială a fost identificat cazul respectiv.

Exerciții „Drepturile mele”

1. Dezbateți cu părinții Convenția ONU pentru drepturile copilului.
2. Dați exemple de încălcare a drepturilor copilului.
3. Organizați activități de informare despre drepturile copilului.
4. Desenați/ modelați cu copiii „Drepturile copilului”. Creați o scenetă despre drepturile copilului.
5. Invitați organizații „specializate” pe respectarea drepturilor copilului pentru a prezenta informații și activități recente. De exemplu Organizația Salvați Copiii, Asociația OvidiuRom etc.
6. Propuneți activități cu părinții și copiii despre dreptul la educație al copiilor cu CES.
7. Dezbateți tema amplasării camerelor video în grădinițe, ca măsură pentru creșterea securității, a monitorizării respectării drepturilor copiilor și creării unui climat pozitiv de învățare.

Note

Rolul mediatorului în rețeaua de consiliere

capitolul

[7]

Cooperarea cu specialiștii, colaborarea cu instituțiile (engl. *networking*) ce au în domeniul lor de activitate copilul este o cerință etică, nu doar un beneficiu în anumite situații de consiliere. Principiul care stă la baza implicării unui alt specialist este **beneficiul clientului**. Consilierul se asigură că problemele cu care se confruntă clientul au mai multe cauze. Altfel, procesul de consiliere își atinge scopul, iar clientul nu este pus în situații de risc. Există cazuri în care ameliorarea problemei necesită intervenția concomitentă a logopedului, a consilierului, a asistentului social sau a altor specialiști.

Psihologul realizează evaluarea problemei clientului, propune planul de intervenție corespunzător și evaluează eficacitatea intervenției. Medicului de familie i se adresează prima dată familia când întâmpină o problemă de sănătate la copil. El ia decizia de a direcționa persoana spre profesionistul cel mai potrivit pentru client și, ulterior, va urmări evoluția bolii.

Medicul specialist, psihiatrul, pediatrul, internistul etc. realizează investigațiile medicale, de la cele de rutină până la cele de finețe, stabilesc diagnosticul și decid tipul de tratament ce trebuie urmat. Asistentul social de la Direcția Județeană pentru Protecția Drepturilor Copilului și Serviciul de Asistență Socială din Primărie, evaluează și soluționează problemele sociale ale copilului și familiei, face legătura între persoana aflată în nevoie și instituțiile publice, precum și între aceasta și comunitate.

Colaborarea între specialiști însă nu se rezumă doar la trimiterea clientului la persoane competente pentru diferite faze ale evaluării sau ale intervenției, ci implică și solicitarea consultanței sau a informațiilor precise de la specialiști. Colaborarea are ca scop sprijinirea copilului pentru adaptarea la sarcinile specifice de învățare, facilitarea integrării în grup, evitarea suprasolicitării copilului.

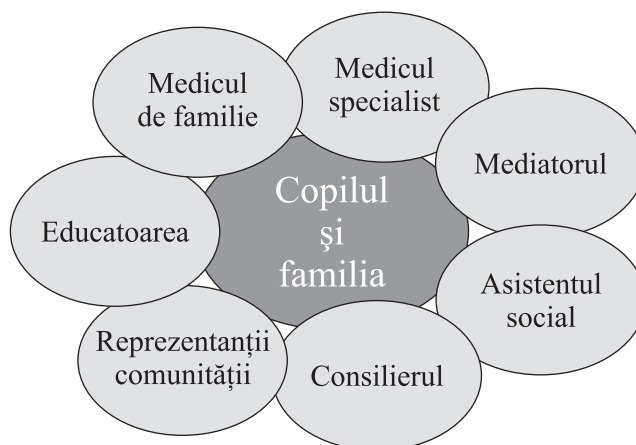
Exercițiu „Pânza de păianjen”

1. Studiu de caz: „Mama se prezintă la cabinetul de asistentă psihopedagogică. Relatează că, de la un timp, copilul, înainte de a pleca la grădiniță, plânge și spune că-l doare burtica. Îl descheie la hăinuțe, îl așteaptă să stea la toaletă (unde nu se întâmplă nimic). Toate se dau peste cap. Alergă într-un suflet spre grădiniță, asistentele îi fac reproșuri, că iar a întârziat. Pierde autobuzul, întârzie la serviciu.”

- Cine sunt contactați primii? (instituții, specialiști)
- Care este rețeaua de consiliere?
- Propuneți o evaluare a cazului.
- Concepeți un plan de intervenție. Pentru fiecare pas, precizați responsabilitățile specialiștilor.

2. Creați metafore grafice pentru lucrul în rețea.

3. Amenajați în grădiniță un spațiu al sponsorilor, instituțiilor cu care colaborați, specialiștilor cu care țineți legătura și împreună cu care ați avut succese.

O verigă cheie în rețea: mediatorul

Mediatorul face legătura între grădiniță și comunitate, creează în rândurile familiei o atitudine favorabilă educației și previne apariția unor atitudini și comportamente discriminatorii în instituțiile de educație. Activitatea mediatorilor conduce la îmbunătățirea vizibilă a frecvenței copiilor, la îmbunătățirea relației dintre grădiniță și comunitate.

Potrivit legislației în vigoare, pot avea mediator școlar unitățile de învățământ preuniversitar dacă în comunitatea în care se află școala există copii de vârstă preșcolară care nu sunt cuprinși în învățământul preșcolar și copii de vârstă școlară care nu au frecventat niciodată școala sau care au abandonat învățământul obligatoriu, iar rezultatele școlare ale elevilor sunt nesatisfăcătoare într-un procent semnificativ.

Mediator există și în unitățile multietnice sau acolo unde predomină copiii de etnie romă, în școlile în care limba de predare este diferită de limba vorbită acasă, unde cultura minorității este slab reprezentată, acolo unde sunt mulți copii care aparțin unei minorități naționale și nu există cadre didactice care aparțin acelei etnii. Mediatorul este necesar și în unitățile în care există sau se manifestă riscul unor conflicte care pot afecta participarea copiilor romi, din cauze care țin de segregarea etnică sau de alte forme de discriminare, dacă localitatea se află într-o zonă cunoscută ca defavorizată, în comunitățile unde există familii cu mulți copii sau cu copiii aflați în grija altor persoane decât a părinților, acolo unde există semnale că în comunitate există probleme.

Responsabilitatea mediatorului este de a sprijini participarea tuturor copiilor din comunitate la învățământul general obligatoriu, încurajând implicarea părinților în educația copiilor și facilitând colaborarea familie–comunitate–grădiniță/ școală.

Responsabilitățile mediatorului

- Reprezintă vocea grădiniței în comunitate și a comunității în grădiniță, este persoana care facilitează dialogul și cooperarea între cele două părți.
- Contribuie la menținerea și dezvoltarea încrederii și a respectului reciproc dintre grădiniță și familie, dintre grădiniță și comunitate.
- Monitorizează copiii de vârstă preșcolară proveniți din grupuri dezavantajate, care nu frecventează grădinița, și oferă consiliere și sprijin familiilor acestora în procedurile de înscriere a copiilor la grădiniță.
- Colectează date statistice referitoare la participarea și menținerea copiilor dezavantajați în învățământul obligatoriu de masă.
- Monitorizează problemele de orice natură care afectează participarea la educație a copiilor din comunitate și problemele cu care aceștia se confruntă la nivel preșcolar.
- Asigură actualizarea permanentă a bazei de date cu copiii aflați în situație de risc educațional, monitorizează continuu situația acestora și propune instituțiilor sau persoanelor abilitate măsurile necesare pentru a preveni abandonul.
- Contribuie la deschiderea către comunitate prin implicarea părinților și a altor membri ai comunității în activități extra-curriculare, activități multiculturale etc.
- Informează comunitatea asupra variantelor educaționale și a programelor de asistență psihopedagogică,

prin propuneri către conducerea grădiniței de organizarea unor activități și programe adiționale care să încurajeze participarea la învățământ a copiilor din medii defavorizate.

- Contribuie activ la conceperea, dezvoltarea și aplicarea planului împotriva segregării și discriminării unității, în cooperare cu Consiliul de administrație, Comitetul de părinți, autoritățile locale, ONG-urile și alți factori abilitați.
- Informează autoritățile asupra cazurilor de risc în ceea ce privește protecția drepturilor copilului și comunitatea despre beneficiile educației incluzive, în scopul descurajării celor care solicită înscrierea copiilor în grădinițe separate.

Activități desfășurate de mediator

- Monitorizarea înscrierii la grădiniță și a frecventării cursurilor de către toți copiii de vârstă preșcolară și oferirea de consultanță pentru părinți și cadre didactice privind necesitatea participării la educație;
- Responsabilizarea personalului din grădinițele arondate tuturor școlilor în vederea existenței bazei de date aferente;
- Depistarea copiilor preșcolari prin efectuarea recensământului semestrial;
- Organizarea de întâlniri cu părinții care urmează să-și înscrie copiii în clasa I și acordarea unui sprijin specializat pentru pregătirea tuturor actelor necesare înscrierii;
- Organizarea de activități în cadrul cărora să se prezinte pachetul de activități în care pot fi implicați părinții, activități de mediere, realizarea de contacte între părinți;
- Cultivarea respectului față de educație în rândul comunității, identificarea situațiilor discriminative, anchete sociale în comunități (starea materială și financiară a familiilor), studii de caz (specificarea nevoilor speciale de educație ale copiilor), activități de intercunoaștere etnică: tradiții, obiceiuri, religii, istoria etniilor.

Parteneriat de colaborare între consilier și mediator

Scopul: Identificarea nevoilor de consiliere a familiei pentru satisfacerea nevoilor speciale de educație de care trebuie să beneficieze copiii.

Metodele: interviul, studiul de caz, anamneza, observarea sistematică.

Activități posibile:

- Vizita mediatorului în familiile unde există copii cu nevoi speciale;
- Colectarea unor date factuale despre familie și copil;
- Interviul realizat în familie pentru identificarea nevoilor educaționale ale copilului;
- Transcrierea datelor colectate. Este posibil ca părinții să comunice în limba maternă sau să nu fi frecventat școala. Cu acceptul persoanei, se poate înregistra convorbirea cu reportofonul.
- Analiza datelor, a interviurilor de către consilier și mediator: mediatorul este un cunoscător al obiceiurilor, tradițiilor, practicilor familiilor și aduce informații specifice legate de fiecare caz în parte.

Definirea problemelor de către consilier. Se pot decela probleme vizând practicile parentale deficitare, reticențe ale familiei față de grădiniță datorate unor practici discriminatorii, îngrădiri sau încălcări ale drepturilor copilului (copilul nu frecventează grădinița, este pus să cerșească, are grijă de frații mai mici), nu este dezvoltat intelectual la nivelul vârstei, vorbește greu etc.

Conceptualizare sau identificarea cauzelor: mediatorul cunoaște situația familială, problemele cuplului, problemele de sănătate, ceea ce sprijină foarte mult consilierul în precizarea cauzelor.

Elaborarea planului de intervenție de către consilier

- Consilierul identifică nevoile și invită părinții la consiliere cu ajutorul mediatorului care convinge persoanele de beneficiul consilierii.
- Mediatorul și consilierul colaborează în concretizarea măsurilor de intervenție. Dacă la consiliere se discută despre pedepsirea copilului, mediatorul este informat despre regulile pe care le-a stabilit cu familia, astfel încât să ajute în implementarea cerințelor.
- Mediatorul culege date calitative și cantitative despre impactul activității de consiliere. Ca liant între grădiniță și comunitate, mediatorul se asigură de implicarea educatoarei în rezolvarea problemelor copilului: atragerea în activitate, aprecierea copilului, tratarea individualizată, înlăturarea tendințelor de respingere a copiilor de către colegii lor sau de părinții acestora.

Exerciții „La mijloc”

1. Realizați un plan de mediere între familie și grădiniță pornind de la cazul fetei Rozica, prezentat în continuare:

„Rozica este o fetiță de șase ani și două luni. Mai are doi frați mai mici și un frate și-o soră mai mari ca ea. Înșiră pe ață niște măceșe. „Încă n-ai plecat la școală?” „Nu, că eu nu-s la școală!” „Atunci la grădiniță!” „Nu, că nu are loc!”

Pasionaria, mama fetei, lucrează la patron. Vinde flori la oraș. Prin iulie și-a luat o zi liberă și s-a dus la grădiniță. Doamna era la ședință. S-a mai dus o dată și era în concediu. Pasionaria nu mai avea libere și s-a gândit să dea un telefon. „Mă cheamă Pasionaria.” Doamna a fost drăguță la telefon, i-a zis ce nume rar are. I-a spus că toată săptămâna e la grădiniță, că vin meseriașii să-i repare sobele. S-a dus joi, că vinerea e vânzare la flori și nu voia să piardă. „Sunt Pasionaria, am venit pentru fetiță.” „Îmi pare tare rău dar, nu mai avem locuri”, a zis doamna...

Așa se face că Rozica n-a mers la grădiniță.”

2. Elaborați un chestionar cu 10 itemi pentru investigarea statutului socioeconomic al unei familii.

3. Prezentați o grădiniță unei familii dezavantajate (oferă, avantajele participării la educație), astfel încât, părinții să dorească înscrierea băiețelului care cerșește în grupa mijlocie.

4. Propuneți sugestii concrete de colaborare între mediator și consilier pentru includerea în grădiniță a unui copil cu sindrom Down.

5. Rezolvați o situație conflictuală, prin negociere între familie și grădiniță, din perspectiva echipei consilier–mediator, a unui copil care a fost agresat de educatoare.

Anexa 1

Chestionar pentru determinarea nevoilor de consiliere a părinților

Alegeți varianta potrivită prin bifarea răspunsului, după caz. Vă rog să răspundeți ținând cont de situația reală și de opțiunile dumneavoastră. Nu există răspunsuri corecte sau incorecte, nimeni n-o să vă judece răspunsurile! Datele vor fi folosite pentru proiectarea activității de consiliere psihopedagogică, fără precizarea situației particulare a participanților.

1. Persoana/ persoanele care se ocupă cel mai des de copilul/copiii dumneavoastră sunt...			
☐ Mama	☐ Tatăl	☐ Ambii părinți	☐ Bunicii
☐ Personalul grădiniței	☐ Bona	☐ Alte variante și anume...	

2. Atunci când mă confrunt cu probleme în creșterea și educarea copilului meu, apelez la sugestiile...	Deloc	Foarte rar	Uneori	Des	Foarte des
membrilor familiei					
prietenilor și cunoștințelor care au copii de vârsta copilului meu					
altor părinți de pe forumurile Internetului					
medicului de familie și/ sau altor specialiști din instituții					
specialiștilor prin consultarea literaturii de specialitate					
specialiștilor în emisiunile radio/TV					

3. Față de temele propuse pentru a fi abordate împreună cu alți părinți, cu educatoarea și consilierul mă declar...	Foarte dezinteresat	Dezinteresat	Interes mediu	Destul de interesat	Foarte interesat	
	0	1	2	3	4	5
Cunoașterea propriului copil						
Drepturile și legislația privind drepturile copiilor						
Programul zilnic al copilului						
Copilul meu are probleme de somn/ alimentație						
De ce plânge copilul meu la grădiniță?						
Copilul neascultător						
Copilul curios						
Cum să mă joc cu copilul meu?						
Cum stopăm agresivitatea copiilor?						
Cum comunicăm cu copilul nostru?						
Rivalitatea între frați						
Sfaturi pentru părinții singuri						
De ce copilul nostru nu are chef de joacă?						
De ce copilul meu este răsfățat?						

0	1	2	3	4	5
Strategii educaționale pentru ADHD					
Copiii cu cerințe educative speciale					
Cum se dezvoltă copilului stima de sine?					
Când și cum îmi recompensez/ pedepsesc copilul?					
Copilul și programele TV					
Copilul supradotat					
Are copilul meu nevoie de terapie?					
Fricile copilului meu sunt normale?					
Trucuri pentru părinți					
Altele...					

4. Consider că ar fi util pentru mine ca părinte să fac schimb de experiență și să primesc sprijin de la...	Deloc	Foarte rar	Uneori	Des	Foarte des
Alți părinți care se confruntă cu situații asemănătoare în cadrul unor întâlniri organizate în grădiniță de educatoare și/ sau consilier					
Educatorul grupei la întâlniri destinate tuturor părinților					
Educator și consilier, în mod confidențial					
Consilier, în mod confidențial					
Consilier și alte instituții/ specialiști autorizați					

5. În vederea unei bune colaborări între grădiniță și familie mă consider dispus...	Deloc	Foarte rar	Uneori	Des	Foarte des
Să observ propriul copil la activitățile organizate la grupa de copii de către educatoare/ consilier.					
Să particip la întâlnirile cu ceilalți părinți ai copiilor din grupă.					
Să particip la activitățile organizate pe teme propuse de consilierul grădiniței.					
Să activez ca voluntar pentru sprijinirea altor părinți și copii cu dificultăți.					
Să apelez la consiliere individuală sau alături de copil.					
Să accept consilierea individuală a copilului meu.					

Notă: Vă rog să aduceți la cunoștință consilierului decizia dumneavoastră ca propriul copil să beneficieze de sprijin individual și să semnați acordul de principiu.

Date generale despre familie:

- Nume și prenume copil: _____
- Data și locul nașterii: _____
- Numele și prenumele tatălui: _____
- Numele și prenumele mamei: _____
- Grupa din care face parte copilul: _____
- Numele și prenumele educatoarei: _____

Vă mulțumim pentru sprijinul acordat prin completarea acestui chestionar!

Anexa 2

Chestionar pentru identificarea nevoilor de consiliere a cadrelor didactice

Ordonăți crescător de la *cel mai necesar (1)* la *cel mai puțin necesar (8)*, pentru dumneavoastră corespunzător nevoii de consiliere în anul școlar în curs.

Părerea dumneavoastră contează!

Domeniul	Locul în clasament
• metode de cunoaștere a copiilor	
• metode eficiente de rezolvare a conflictelor interpersonale	
• metode de optimizare a relaționării cu părinții și copiii	
• modalități de stimulare a motivației pentru joc și învățare	
• modalități de prevenire a eșecului copiilor	
• metode eficiente de integrare a copiilor cu nevoi speciale	
• programe de prevenire a agresivității	
• programe de prevenire a violenței intrafamiliale	
.....	

Vă mulțumesc pentru colaborare! Mult succes!

Anexa 3

Test privind stresul la copii

(*The Stress Test for Children: David Elkind, 1988*)

Moartea unuia dintre părinți;	100	Frați mai mari sau surori care părăsesc casa;	29
Divorțul părinților;	73	Probleme cu bunicii;	29
Separarea părinților;	65	Realizări personale remarcabile;	28
Părinte care călătorește ca parte a slujbei;	63	Mutarea într-un alt oraș;	26
Probleme de sănătate ale copilului;	53	Mutarea într-o altă zonă a orașului;	26
Recăsătorirea părinților;	50	Primirea sau pierderea unui animal de casă;	25
Părinte concediat;	47	Schimbări în obiceiurile personale;	24
Părinți care se împacă;	45	Probleme cu educatorii;	24
Mama care are serviciu;	45	Schimbarea orelor petrecute cu bona sau/ și la grădiniță;	20
Schimbări în starea de sănătate a unui membru al familiei;	44	Mutarea într-o casă nouă;	20
Mama care rămâne însărcinată;	40	Mutarea într-o școală nouă;	20
Dificultăți la școală;	39	Schimbări în obiceiurile de joacă;	19
Nașterea unui frate;	39	Vacanțe petrecute cu familia;	19
Schimbări la școală (educator nou, mutarea în altă clasă);	39	Schimbarea prietenilor;	18
Schimbări în starea financiară a familiei;	38	Frecventarea unei tabere de vară;	17
Rănirea sau îmbolnăvirea unui prieten apropiat;	37	Schimbări în obiceiurile de somn;	16
Inițierea în/ schimbarea activității extra-curriculare (lecții de muzică...);	36	Schimbarea componenței familiei;	15
Schimbarea numărului sau lupte între frați;	35	Schimbarea obiceiurilor de masă;	15
Amenințarea cu violența în școală;	31	Schimbarea volumului de timp petrecut la TV;	14
Furt al unor bunuri personale;	30	Sărbătorirea zilei de naștere;	12
Schimbări în responsabilitățile avute acasă;	29	Pedepsirea pentru că nu a spus adevărul.	11

Anexa 4

Indicii ale abuzului și neglijării

Semne ale abuzului fizic	
Copil	Părinte/ îngrijitor/ bonă
Prezintă arsuri, vânătăi, mușcături, fracturi, semne de degete, obiecte etc.	Dă explicații neconvingătoare la rănilor, semnele de pe corpul copilului.
Este înspăimântat, plânge când trebuie să plece acasă.	Îl descrie negativ pe copil.
Se crispează la apropierea adulților.	A fost abuzat în copilărie.
Declară că a fost bătut.	
Semne ale abuzului emoțional	
Are comportamente extreme: pasiv sau agresiv.	Acuză, ceartă, minimizează copilul în mod constant.
Este întârziat în dezvoltarea fizică.	Respinge copilul în mod evident.
Semne ale abuzului sexual	
Are dificultăți de mers.	Este excesiv de protector cu copilul și limitează sever contactul acestuia cu alți copii sau adulți.
Dă dovadă de cunoștințe sau comportamente sexuale.	Este secretos și izolat.
Acuză abuzul sexual.	Descrie dificultăți în căsnicie.
Semne ale neglijării	
Nu a beneficiat de vaccinări la timp sau de tratamente medicale.	Pare să fie indiferent de copil.
Este murdar și miroase urât.	Pare apatic sau deprimat.
Nu are haine corespunzătoare anotimpului.	Consumă alcool sau droguri.
Sușține că nu are cine să-l îngrijească acasă.	Se comportă irațional.

Sursa: Rolul și responsabilitățile personalului didactic în promovarea și protecția drepturilor copilului (*Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, 2006*)

Anexa 5

Chestionar pentru părinți

1. Care este gradul de rudenie cu copilul?
2. Din câte persoane este formată familia dumneavoastră?
3. Al câtelea este copilul în ordinea nașterilor?
4. Vă rugăm să ne oferiți câteva informații despre fiecare membru al familiei dumneavoastră, în funcție de gradul de rudenie cu copilul, conform exemplului.

Nr. crt.	Grad de rudenie cu copilul	Sex	Vârstă	Ocupație	Studii	Etnie/ naționalitate

5. Câte ore stă în medie copilul acasă într-o zi lucrătoare?
6. Care dintre părinți se ocupă mai mult de educația copilului?
7. Mai sunt și alte persoane care se ocupă de educația copilului? Cine anume?
8. Cum puteți caracteriza relația copilului cu fiecare dintre frați?
9. Faceți des observații copilului dumneavoastră? Ce vă nemulțumește cel mai des?
10. Cum procedați atunci când copilul greșește?
11. Vă supărați atunci când copilul vă contrazice?
12. Cedați ușor în fața insistențelor copilului atunci când el solicită ceva cu care nu sunteți de acord?
13. Considerați benefică exigența în educația copilului dumneavoastră?
14. Vă înțelegeți cu soțul/ soția în privința pedepselor și recompenselor ?
15. De care dintre părinți/ persoane care îl îngrijesc este copilul mai atașat?
16. Care dintre membrii familiei este mai autoritar cu copilul?
17. Care sunt activitățile din afara grădiniței la care copilul participă cu sprijinul dumneavoastră?
18. În ce situații povestește copilul despre activitatea de la grădiniță?
19. Care sunt așteptările dumneavoastră față de copil în acest an?
20. Cum considerați că s-a integrat copilul dumneavoastră în grădiniță?
Familia este mulțumită de el?

Resurse bibliografice

- ***<http://acces-la-educatie.edu.ro>, *Buletin Informativ*, Nr. 4, Acces la educație a grupurilor dezavantajate, PHARE 2003
- ***Suport de curs, *Consiliere psihologică*, Centrul „Expert”, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2005
- ***Suport de curs, *Dezvoltarea abilităților emoționale și sociale la copii și adolescenți-tipic și atipic*, Centrul Expert, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca, anul
- Băban, A., *Consilierea educațională*, Cluj-Napoca, 2003.
- Botiș, Adina, TARĂU, Anca, 2004, *Disciplinarea pozitivă sau Cum să disciplinezi fără să rănești*, Editura ASCR, Cluj-Napoca
- Cocoradă, E., *Consilierea în școală*, Psihomedica, Sibiu, 2004.
- David, E. Note de curs, *Psihologia grupurilor umane, anul*
- Dobrescu, I., *Psihiatria copilului și a adolescentului*, Editura Medicală, București, 2003.
- Dopfner Schurman Frolich, *Program terapeutic pentru copii cu probleme comportamentale de tip hiperchinet și opozant*, Cluj-Napoca, 2006.
- Dumitrașcu, T., Revista “Medicina familiei”, Nr. 18-19, *Identificarea nivelului de stres*, 1997
- Dumitru, I.A.L., *Consilierea psihopedagogică*, Editura Polirom, București, 2008
- Faber, Adele, Mazlish, Elaine, 2002, *Comunicarea eficientă cu copiii, acasă și la școală*, Editura Curtea Veche, București.
- Florea, N.A., *Consiliere și orientare*, Editura Arves, 2007.
- Florea, N.A., *Școala și consilierea părinților*, Editura Arves, 2007.
- Goleman, D. 2002. *Inteligența emoțională*, București, Editura Curtea Veche
- Havlinova, Miluse; Kopriva, Pavel, *The Healthy Kindergarten: A Model Project of Health Promotion in the Kindergartens of the Czech Republic*, 1996, <http://www.eric.ed.gov>
- Holdevici, I. *Ameliorarea performanțelor individuale prin tehnici de psihoterapie*, Editura Lider, București, 2005.
- Holdevici, I. *Elemente de psihoterapie*, Editura Mar, 2005.
- Jigău, Mihai, Chiru, Mihaela, 2004, *Manual de Consiliere la distanță*, București
- Lemeni, G., Miclea, M., *Consiliere și orientare*, Editura ASCR, Cluj Napoca, 2004.
- Mitrofan, I, Mitrofan, N., *Elemente de psihologie a copilului*, Casa de Editură și Presă Șansa S.R.L., București, 1996.
- Neamțu, C., *Devianța școlară*, Editura Polirom, Iași, 2003.
- Păcurari, O., Ciohadaru, E., Marcinschi, M., Ticu, C. 2005. *Să ne cunoaștem elevii*, Centrul Educația 2000+
- Petrovai, D., Botiș, A., Tudose, D., Costandache, S. *Vârsta preșcolară*, Ghid pentru părinți
- Schaffer, H.R., *Introducere în psihologia copilului*, ASCR, Cluj Napoca, 2007.
- Sion, G., *Psihologia vârștelor*, Editura Fundației România de Mâine, București, 2003.
- Ștefan A.C., Kallay Eva, *Dezvoltarea competențelor emoționale și sociale la preșcolari*, Editura ASCR, Cluj Napoca, 2007.
- Tatu, C., *Note de curs, Consilierea familiei*, Facultatea de pedagogie, Brașov, 2008.
- Tobias M. J., Steven E. Tobias, Brian S. Friendlander, *Inteligența emoțională în educația copiilor*, Editura Curtea Veche, București, 2002.
- Verzea, E. *Psihologia vârștelor*, Editura Hyperion, București, 1993.
- Vrășmaș, E., *Consilierea și educația părinților*, Editura Aramis, București, 2002.
- Vrășmaș, E., *Intervenția socioeducațională ca sprijin pentru părinți*, Editura Aramis Print, București, 2008.
- *Counselling to enhance self esteem*, Waltz, Garry R., 1991, <http://www.ericdigests.org>
- www.21stcenturyskills.org
- www.careerclusters.org
- www.salvaticopiii.ro/romania/ce_facem/violenta_Comportamente_pozitive.pdf
- www.educationworld.com – Education World. The Educator’s Best Friends
- www.eduref.org – The Educator’s Reference Desk
- www.self-esteem-nase.org National Association for Self Esteem

Cuprins

Argument	5
Capitolul 1. Cadrul general al consilierii	7
1.1. Activități desfășurate la cabinetul de consiliere	
1.2. Caracteristici ale consilierii psihopedagogice	
1.3. Calități ale consilierului	
1.4. Abilitățile consilierului	
1.5. Atitudini ale consilierului	
Capitolul 2. Când și pentru ce probleme e nevoie de consiliere	19
2.1. Tipuri de consiliere practicate în grădiniță	
2.2. Consilierea aici și acum. Nevoi de consiliere	
Capitolul 3. Cum se dezvoltă și cum învață copilul mic	29
3.1. Rolul jocului în dezvoltare și învățare	
3.2. Dezvoltarea socială și emoțională a copilului între 3 și 7 ani	
Capitolul 4. Consilierea în beneficiul copilului cu CES	37
4.1. Copiii cu CES. Delimitări conceptuale	
4.2. Principii de lucru	
4.3. Programe de consiliere pentru părinți și educatoare	
Capitolul 5. Consilierea copiilor	53
5.1. Obiective și strategii de acțiune	
5.2. Programe de prevenție și intervenție. Instrumente de lucru în consiliere	
Capitolul 6. Prevenirea abuzului și neglijării copilului.	65
Capitolul 7. Rolul mediatorului în rețeaua de consiliere.	69
Anexe	73
Resurse bibliografice	79